

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANA BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

TÜRKİYE’DE TASARRUF AÇIKLARI
KAPSAMINDA BİREYSEL EMEKLİLİK
SİSTEMİ: SEÇİLMİŞ OECD ÜLKELERİ
ÜZERİNE BİR ANALİZ

Erkan ARSLAN

2502010119

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Nagihan OKTAYER IŞIKLAR

İstanbul-2024

ÖZ

**TÜRKİYE’DE TASARRUF AÇIKLARI KAPSAMINDA
BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ: SEÇİLMİŞ OECD
ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ**

ERKAN ARSLAN

Gelişmekte olan ekonomilerin kronik sorunlarından birisi olan tasarruf noksanlığı, ekonomik büyüme için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Tasarruf-yatırım açığının iç kaynaklarla kapatılamaması nedeniyle dış kaynaklara yönelmek zorunda kalınmaktadır. Bu durum, ekonomileri dış müdahalelere ve ekonomik şoklara açık hale getirmekte ve dolayısıyla, gelişmekte olan ekonomileri istikrarsızlık sorunu ile karşı karşıya kalmaktadır.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler, yatırımlara yönlendirilecek kaynakların yaratılması amacıyla ekonomik ve sosyal bir politika aracı olarak bireysel emeklilik sistemini uygulamaya koymaktadır. Bireysel emeklilik, uzun vadeli tasarruf ve yatırım sistemidir. Türkiye’de 2003 yılından itibaren uygulamaya koyulan bireysel emeklilik sistemi, katılımcılara emeklilik dönemlerinde ek gelir yaratılmasını, yurtiçi tasarrufların artırılmasını ve yatırıma yönlendirilecek yeni kaynak yaratılmasını amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle hane halklarının birikim yapmalarının teşvik edilmesi, akabinde de bu birikimlerin reel sektörün gereksinim duyduğu yatırım alanlarına yönlendirilmesi hedeflenmektedir.

Bu kapsamda, çalışmada Türkiye’de toplam tasarrufların gelişimi ve mevcut olan tasarruf yetersizliğinin kapatılmasında bireysel emeklilik sisteminin rolü araştırılmıştır. 2003 yılından itibaren uygulanmakta olan bireysel emeklilik sisteminden elde edilen fonların tasarruflar üzerindeki etkileri ekonomik ve mali bakış açısıyla derinlemesine analiz edilmiştir.

Çalışmanın amacına yönelik olarak, Türkiye’nin de aralarında bulunduğu seçilmiş bazı OECD ülkelerdeki ticaret hadleri, istihdam oranları, enflasyon oranları, kişi başına düşen GSYİH değerleri, yaşlı bağımlılık oranları, genç bağımlılık oranları, vergi gelirleri ve bireysel emeklilik fonları değişkenlerinin tasarruflar üzerindeki

etkileri panel veri analizi ile araştırılmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenlere ve incelenen ülkelere bağlı olarak; ticaret hadlerinin tasarruflar üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkisi olduğu, istihdam oranındaki artışın tasarruflar üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkisi olduğu, enflasyon oranındaki artış ile tasarruflar arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu, kişi başına düşen GSYİH'deki artış ile tasarruflar arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu, yaşlı bağımlılık oranının tasarruflar üzerinde negatif yönde anlamlı bir etkisi olduğu, genç bağımlılık oranının tasarruflar üzerinde negatif yönde anlamlı bir etkisi olduğu, vergi gelirlerindeki artışın tasarruflar üzerinde negatif yönde anlamlı bir etkisi olduğu, bireysel emeklilik fonları ile tasarruflar arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yurtiçi tasarruflar, tasarruf açığı, bireysel emeklilik sistemi.

ABSTRACT

**PRIVATE PENSION SYSTEM IN TÜRKİYE WITHIN THE
SCOPE OF SAVING DEFICITS: AN ANALYSIS ON SELECTED
OECD COUNTRIES**

ERKAN ARSLAN

Lack of savings, one of the chronic problems of developing economies, poses a significant problem for economic growth. Since the savings-investment gap cannot be closed with internal resources, it is necessary to turn to external resources. This situation makes economies vulnerable to external interventions and economic shocks, and therefore, developing economies face the problem of instability.

Developing countries such as Türkiye are implementing the private pension system as an economic and social policy tool in order to create resources to be directed to investments. Private pension is a long-term savings and investment system. The private pension system, which has been implemented in Türkiye since 2003, aims to create additional income for participants during their retirement periods, increase domestic savings and create new resources to be directed to investment. In line with this purpose, it is primarily aimed to encourage households to save and then direct these savings to investment areas required by the real sector.

In this context, the development of total savings in Türkiye and the role of the private pension system in closing the existing savings deficiency were investigated in the study. The effects of the funds obtained from the private pension system, which has been implemented since 2003, on savings have been analysed in depth from an economic and financial perspective.

For the purpose of the study, the effects of terms of trade, employment rates, inflation rates, GDP per capita values, elderly dependency ratios, youth dependency ratios, tax revenues and private pension fund variables on savings in some selected OECD countries, including Türkiye, were examined with panel data analysis. Depending on the variables used in the study and the countries examined; it was concluded that the terms of trade have a positive significant effect on savings, an

increase in the employment rate has a positive significant effect on savings, there is a positive significant relationship between the increase in the inflation rate and savings, and a positive significant relationship between the increase in GDP per capita and savings, the elderly dependency ratio has a negative significant effect on savings, the young dependency ratio has a negative significant effect on savings, the increase in tax revenues has a negative significant effect on savings, and there is a negative significant relationship between private pension funds and savings.

Keywords: Domestic savings, savings gap, private pension system.

ÖNSÖZ

Dünyada uygulanan sosyal güvenlik sistemlerinde ciddi bir dönüşüm yaşanmaktadır. Zorunlu kamu sosyal güvenlik sistemlerinin yanında gönüllü katılıma dayanan özel emeklilik sistemleri geliştirilmiştir. Birçok ülkede kamunun sosyal güvenlik yükünü hafifletmeyi amaçlayan tamamlayıcı nitelikte sistemler uygulanmaktadır. Yöntemi, kapsamı ve finansman teknikleri farklılık göstermekle birlikte bireysel emeklilik uygulamaları yaygınlaşmaktadır. Türkiye’de 2003 yılından itibaren bireysel emeklilik sistemi hayata geçirilmiştir. Bireysel emeklilik sistemi günümüzde Türkiye’nin tasarruf açığı sorununun çözümünde önemli bir politika aracı haline gelmiştir.

Ülkelerin sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik şartları doğrultusunda şekillenen bireysel emeklilik sistemleri homojen bir yapıya sahip değildir. Ülkeler arasındaki farklı uygulamalar ve farklı finansman teknikleri çalışmada karşılaşılan en önemli kısıtlardandır.

Türkiye’de uygulanan bireysel emeklilik sisteminden beklenen sonuçların ne düzeyde gerçekleştiği, sistemin ülkemizin tasarruf açığı sorununun çözümüne katkısı irdelenmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın sonunda, bireysel emeklilik fonlarının gelişimi ile tasarruflar arasında oluşan negatif yönlü ilişkinin muhtemel sebepleri irdelenmiş, sistemin gelişmesine engel teşkil eden teknik ve yasal hususların giderilmesine yönelik somut öneriler getirilmiştir.

Çalışmamın her aşamasında kıymetli fikir ve önerileriyle büyük destek veren tez danışmanım hocam Prof.Dr. Nagihan OKTAYER IŞIKLAR’a, tez izleme süreçlerinde bilgi ve tecrübeleriyle çalışmamın olgunlaşıp gelişmesine imkan sağlayan Prof.Dr. Binhan Elif YILMAZ’a ve Prof.Dr. Gülay AKGÜL YILMAZ’a, ekonometrik çalışmalarda bilgi ve birikiminden istifade etme fırsatı bulduğum Prof. Dr. Ferda YERDELEN TATOĞLU’na ve yine jüri sürecindeki destek ve yardımlarından dolayı Dr. Öğr. Üyesi Kemal CEBECİ’ye, süreçte akademik ve manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, beni sürekli cesaretlendiren sevgili eşim Doç.Dr. Sezgi GEDİK ARSLAN’a ve canım oğlum Aras Mert ARSLAN’a çok teşekkür ediyorum.

Erkan ARSLAN
İstanbul, 2024

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	vi
TABLOLAR LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TASARRUF VE YATIRIM İLİŞKİSİ

1.1. Tasarruf Kavramı ve Gelişimi.....	3
1.1.1. Tasarruf Kavramı ve Önemi.....	3
1.1.2. Tasarrufa İlişkin Yaklaşımlar	4
1.1.3. Tasarrufların Sınıflandırılması	7
1.1.3.1.Yurtiçi Tasarruflar.....	7
1.1.3.1.1. Gönüllü Tasarruflar	8
1.1.3.1.2. Zorunlu Tasarruflar	8
1.1.3.2. Yurtdışı Tasarruflar	9
1.1.3.3. Kamu Tasarrufları	9
1.1.3.4. Özel Tasarruflar	10
1.1.4. Tasarrufları Etkileyen Faktörler	10
1.1.4.1. Gelir Seviyesi	10
1.1.4.3. Demografik Unsurlar	11
1.1.4.4. Devlet Politikaları	11

1.1.4.5. Enflasyon	11
1.1.4.6. Diğer Unsurlar.....	11
1.2. Tasarruf-Yatırım İlişkisi.....	13
1.2.1. Yurtiçi Tasarruf Düzeyinin Önemi	13
1.2.2. Tasarruf-Yatırım-Cari Denge İlişkisi	14
1.3. Türkiye’de Tasarrufların ve Yatırımların Gelişimi.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ VE BİREYSEL EMEKLİLİK

2.1. Sosyal Güvenlik Sistemi	28
2.1.1. Sosyal Güvenlik Kavramı ve Kapsamı	28
2.1.2. Sosyal Güvenlik Sisteminin Tarihsel Gelişimi	32
2.1.2.1. Dünyada Sosyal Güvenlik Anlayışının Gelişimi	32
2.1.2.2. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Anlayışının Tarihsel Gelişimi.....	34
2.1.3. Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Gelişimi	37
2.1.4. Sosyal Güvenliğin Araçları	41
2.1.5. Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Finansman Yöntemleri	43
2.1.5.1. Dağıtım Yöntemi.....	44
2.1.5.2. Fonlama Yöntemi.....	46
2.2. Bireysel Emeklilik Sistemi Kavramı ve Tanımı	47
2.3. Dünyada ve Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemleri	49
2.3.1. Dünya’da Bireysel Emeklilik Sistemi	50
2.3.1.1. Almanya	51
2.3.1.2. Amerika Birleşik Devletleri	52
2.3.1.3. Japonya.....	53
2.3.1.4. Meksika	54

2.3.1.5. İngiltere	54
2.3.1.6. Şili	55
2.3.2. OECD Ülkelerinde Bireysel Emeklilik Sistemi Fonlarının Gelişimi	55
2.3.3. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi	75
2.3.3.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Kapsamı ve Amacı	76
2.3.3.2. Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu’nun Genel Gerekçesi.....	79
2.3.3.3. Bireysel Emeklilik Sisteminin Özellikleri.....	80
2.3.3.4. Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyişi	82
2.3.3.5. Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım.....	84
2.3.3.5.1. Bireysel Emeklilik Sistemine Gönüllü Katılım.....	84
2.3.3.5.2. Bireysel Emeklilik Sistemine Otomatik Katılım (OKS).....	85
2.3.3.6. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Kuramsal Yapısı.....	88
2.3.3.6.1. Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu (SEDDK)	88
2.3.3.6.2. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)	89
2.3.3.6.3. İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş. (Takasbank)	89
2.3.3.6.4. Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu.....	90
2.3.3.6.5. Bireysel Emeklilik Şirketleri	90
2.3.3.6.6. Emeklilik Gözetim Merkezi	91
2.3.3.6.7. Bireysel Emeklilik Aracıları	91
2.3.3.6.8. Emeklilik Yatırım Fonları	91
2.3.3.6.9. Bireysel Emeklilik Fon Alım Satım Platformu (BEFAS) ve Türkiye Elektronik Fon Alım Satım Platformu (TEFAS).....	92
2.3.3.7. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Temel Göstergeleri .	94
2.3.3.8. Bireysel Emeklilik Sisteminde Katılımcıların Fon Tercihlerinin	

Dağılımı.....	103
2.3.3.9. Bireysel Emeklilik Fonlarının Getirilerinin Alternatif Yatırım Araçlarının Getirileri ile Mukayesesi.....	107
2.3.3.10. Bireysel Emeklilik Sisteminde Yapılan ve Planlanan Yeni Uygulamalar	109

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEÇİLMİŞ OECD ÜLKELERİNDE TASARRUF AÇIKLARI İLE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ İLİŞKİSİNİN ANALİZİ

3.1. Literatür Özeti	113
3.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	124
3.3. Veri Seti ve Tanımlayıcı İstatistikler	125
3.4. Amprik Bulgular	128
3.4.1. Tanımlayıcı İstatistikler.....	128
3.4.2. F Testi ve Olabilirlik Oranı Test Sonuçları.....	129
3.4.3. Dirençli Hausman Testi.....	130
3.4.4. Varsayım Sınaması Sonuçları	131
3.4.5. Driscoll-Kraay Sabit Etkiler Tahmincisi Sonuçları	132
3.5. Bulguların Değerlendirilmesi	1374
3.6. OECD Ülkeleri Analizinden Hareketle Türkiye'de Uygulanan Bireysel Emeklilik Sisteminin Aksayan Yönlerine İlişkin Tespitler ve Çözüm Önerileri	137
SONUÇ.....	146
KAYNAKÇA	153
ÖZGEÇMİŞ.....	177

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Türkiye’de GSYİH ile Tasarruflar (2003-2023) (Milyon TL)	17
Tablo 1.2: Türkiye’de Tasarrufların GSYİH’ya Oranı (2003-2023) (%)	18
Tablo 1.3: Türkiye’de Özel ve Kamu Tasarruflarının Toplam Tasarruflar İçindeki Payı (2003-2023) (%)	20
Tablo 1.4: Türkiye’de GSYİH ile Yatırımlar (2003-2023) (Milyon TL)	22
Tablo 1.5: Türkiye’de Yatırımların GSYİH’ya Oranı (2003-2023) (%)	23
Tablo 1.6: Türkiye’de Tasarruf/Yatırım Açığı ve GSYİH’ya Oranı (2003-2023) ...	25
Tablo 2.1: Sosyal Güvenlik Uygulamalarının Karşılaştırılması	40
Tablo 2.2: OECD Ülkelerinde Bireysel Emeklilik Sistemi Uygulamaları.....	50
Tablo 2.3: OECD Ülkelerinin BES Fon Büyüklüğü (2010-2022) (Milyon USD)....	56
Tablo 2.4: OECD Ülkelerinin BES Fon Büyüklüğü Sıralaması (2022) (Milyon USD)	59
Tablo 2.5: OECD Ülkelerinin BES Fon Büyüklüklerinin GSYİH’ya Oranı (2010-2022) (%)	61
Tablo 2.6: OECD Ülkelerinin BES Fon Büyüklüklerinin GSYİH’ya Oranı (2022) (%).....	63
Tablo 2.7: OECD Ülkelerinde Emeklilik Planlarının Nominal Getiri Oranları (2010-2022) (%)	66
Tablo 2.8: OECD Ülkelerinde Emeklilik Planlarının Nominal Getiri Oranları Sıralaması (2022) (%)	68
Tablo 2.9: OECD Ülkelerinde Emeklilik Planlarının Reel Getiri Oranları (2010-2022) (%)	71
Tablo 2.10: OECD Ülkelerinde Emeklilik Planlarının Reel Getiri Oranları Sıralaması (2022) (%)	73
Tablo 2.11: Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) Katılımcı Sayısı (2003-2023)	94

Tablo 2.12: Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) Sözleşme Sayısı (2003-2023)	96
Tablo 2.13: Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) Fon Büyüklükleri (2003-2023) (Milyon TL)	98
Tablo 2.14: Türkiye’de BES ve OKS Toplam Fonları (Devlet Katkısı Hariç) (2003-2023) (Milyon TL).....	100
Tablo 2.15: Türkiye’de BES ve OKS Toplam Fonlarının (Devlet Katkısı Hariç) Tasarruflar ve GSYİH İçindeki Payı (2003-2023) (%).....	101
Tablo 2.16: Bireysel Emeklilik Sistemi Katılımcıların Fon Tercihleri (2014-2017)	104
Tablo 2.17: Bireysel Emeklilik Sistemi Katılımcılarının Fon Tercihleri (2018-2023).....	105
Tablo 2.18: Fon Getirileri ile Alternatif Yatırım Araçlarının Getirilerinin Sıralaması (2020-2023).....	108
Tablo 3.1: Araştırmanın Konusuna Benzer Çalışmalar	116
Tablo 3.2: Modele Dahil Edilen OECD Ülkeleri	125
Tablo 3.3: Değişkenler ve Tanımları	126
Tablo 3.4: Değişkenlere Yönelik VIF Değerleri	127
Tablo 3.5: Tanımlayıcı İstatistikler	128
Tablo 3.6: F Testi ve Olabilirlik Oranı Test Sonuçları	129
Tablo 3.7: Dirençli Hausman Testi Sonucu	130
Tablo 3.8: Varsayım Sınaması Sonuçları	131
Tablo 3.9: Driscoll-Kraay Sabit Etkiler Tahmincisi Sonuçları	133

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1: Emeklilik Sistemlerinin Finansmanı	44
Şekil 2.2: Üç Basamaklı Emeklilik Sistemlerinin Özellikleri	49
Şekil 2.3: Bireysel Emeklilik Sistemi'nin İşleyişi	83

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1.1: Türkiye’de Tasarrufların GSYİH’ya Oranının Gelişimi (2003-2023) (%)	19
Grafik 1.2: Türkiye’de Özel ve Kamu Tasarruflarının Toplam Tasarruflar İçindeki Payının Gelişimi (2003-2023) (%)	21
Grafik 1.3: Türkiye’de Yatırımların GSYİH’ya Oranının Gelişimi(2003-2023) (%)	24
Grafik 1.4: Türkiye’de Tasarruf/Yatırım Açığının GSYİH’ya Oranının Gelişimi (2003-2023) (%)	26
Grafik 2.1: Seçilmiş OECD Ülkelerinin BES Fon Büyüklüklerinin GSYH’ye Oranı (2022) (%)	65
Grafik 2.2: Türkiye’nin Emeklilik Planlarının Nominal Getiri Oranlarının Gelişimi (2010-2022) (%)	70
Grafik 2.3: Türkiye’nin Emeklilik Planlarının Reel Getiri Oranlarının Gelişimi (2010-2022) (%)	75
Grafik 2.4: Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) Katılımcı Sayısının Gelişimi (2003-2023)	95
Grafik 2.5: Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) Sözleşme Sayısının Gelişimi (2003-2023)	97
Grafik 2.6: Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) Fon Büyüklüklerinin Gelişimi (2003-2023) (Milyon TL)	99
Grafik 2.7: Türkiye’de BES ve OKS Toplam Fonlarının (Devlet Katkısı Hariç) Tasarruflar ve GSYİH İçindeki Payı (2003-2023) (%)	102

GİRİŞ

Ekonomik büyümenin sağlanmasında sermaye birikimi ya da tasarruflar önemli bir fonksiyona sahiptir. Yatırımlar için gerekli olan tasarrufların yetersizliği birçok ülkenin yaşadığı ortak bir problemdir. Gelişme sürecindeki ülkeler bu problemi daha ağır yaşamaktadır. Özel tasarrufların yetersiz kalması durumunda ülkeler kamusal tasarruflara ya da dış kaynaklara yönelmektedir. Dış kaynak yöntemi de ekonomik ve siyasal birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Bu nedenle bazı ülkeler iç kaynakları harekete geçiren, yurtiçi tasarrufların artırılmasını amaçlayan, uzun vadeli tasarruf aracı olarak kabul edilen bireysel emeklilik sistemleri uygulamaktadırlar.

Ülkeleri bireysel emeklilik sistemi uygulamaya iten dinamikler farklılık gösterebilmektedir. Bireysel emeklilik sisteminin uygulandığı ülkelerin tamamında tasarruf açığı sorunu görülmemektedir. Gelişmiş ekonomilerdeki uygulamaların, tasarruf açığının giderilmesinden ziyade kamu sosyal güvenlik yükünün azaltılmasına yönelik olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, ülkeler arasında bireysel emeklilik sistemi uygulamalarında farklılık görülmesi beklenen bir durumdur. Bu durum ise heterojen sistemlerin mukayese edilmesi gibi bir güçlüğü de beraberinde getirmektedir.

Ülkemizde yaklaşık 21 yıldır uygulanmakta olan bireysel emeklilik sistemi mikro ölçekte katılımcıların refah düzeyinin artırılmasını, makro ölçekte ise finansal piyasaların geliştirilmesini, yatırımlar için kaynak yaratılmasını, kamunun sosyal güvenlik yükünün azaltılmasını, ülkenin tasarruf düzeyinin yükseltilmesini ve sonuçta ekonomik büyümenin artırılmasını amaçlamaktadır.

Yerli ve yabancı literatürde bireysel emeklilik sistemi hakkında çok sayıda çalışmaya rastlanmaktadır. Çalışmalarda farklı değişkenler kullanılarak bireysel emeklilik sistemi irdelenmekte, ulaşılan ekonometrik ve istatistiki sonuçlar ortaya konulmaktadır. Tasarruflar ile bireysel emeklilik sistemi arasındaki bağlantıyı inceleyen çalışmalarda farklı sonuçların elde edildiği görülmektedir. Kullanılan değişkenlere bağlı olarak farklı bulgulara ulaşılması olağandır. Teorik olarak, bireysel emeklilik sistemi ile ülke tasarrufları arasında pozitif yönlü ilişki bulunduğu varsayılmakta ve sistemin tasarrufları artırması beklenmektedir. Ancak, bireysel emeklilik sisteminin tasarrufları artırdığı yönünde çalışmalar görülmekle birlikte aksi

yönde çalışmalar da mevcuttur. Bu hususta kabul görmüş ortak bir görüş bulunmamaktadır.

Bireysel emeklilik sistemlerinde katılımcı ve sözleşme sayısı ile fon büyüklüğünün artmasının doğrusal olarak tasarrufları da artıracakını öngörmek her zaman geçerli bir varsayım olmayabilir. Parametrelerde görülen nicel artışlar tam ve sağlıklı değerlendirme yapabilmek için yeterli olmayıp nicel artışların nitel gelişmelerle desteklenmesi, ulaşılan sonuçların birtakım makro kriterlerle mukayese edilmesi daha sağlıklı sonuçlara götürebilir.

Bu çalışmanın ilk bölümünde öncelikle tasarruf kavramı ile tasarrufun önemi incelenmiştir. İkinci bölümde sosyal güvenlik sistemi ve bireysel emeklilik ilişkisi ele alınmıştır. Dünyada ve Türkiye’de yürürlükte olan bireysel emeklilik sistemleri genel özellikleriyle incelenmiş, birtakım verilerden yararlanarak sistemin dünya genelindeki durumu karşılaştırmalı bakış açısıyla ortaya konulmuştur. Türkiye’deki bireysel emeklilik sistemi bazı temel göstergeler ve ulaşılan sonuçlar itibariyle irdelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde panel veri analizi yöntemi ile seçilmiş bazı OECD ülkelerin verileri temel alınarak;

Bireysel emeklilik sisteminden elde edilen fonlar ile tasarruflar arasında ilişki var mı? Bireysel emeklilik sisteminden elde edilen fonlar ile tasarruflar arasındaki ilişki ne yöndedir? Toplam kamu borcunun tasarruflara etkisi ne yöndedir? İstihdam düzeyindeki değişimin tasarruflara etkisi ne yöndedir? sorularına yanıt aranmıştır. Ulaşılan sonuçlar Türkiye ölçeğinde değerlendirilmiş, bireysel emeklilik sistemine ilişkin bazı sorunlar tespit edilerek bunların çözümüne yönelik somut teknik ve hukuksal çözüm önerileri getirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TASARRUF-YATIRIM İLİŞKİSİ

1.1. Tasarruf Kavramı ve Gelişimi

Ekonomik kalkınma ve büyüme için önemli bir güç olarak kabul edilen tasarruf konusu birçok araştırmacının ilgisini çekmiş ve incelemeye tabi tutulmuştur. Tasarruf kavramı tüketim kavramının tersi olarak değerlendirilmesi nedeniyle, tasarrufla ilgili birçok iktisat teorisinde tasarruf ve tüketim konuları genellikle birlikte incelenmiştir. Bu nedenle tasarruf, gelirin tüketime ayrılmayan kısmı şeklinde kabul edilmektedir (Aidoo-Mensah, 2018:133). Tasarruf özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerinin canlanması, yatırımların artması ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanması için önemli bir araçtır.

1.1.1. Tasarruf Kavramı ve Önemi

Ekonomik kalkınma ve büyüme için önemli bir güç olarak kabul edilen tasarruf konusu birçok araştırmacının ilgisini çekmiş ve incelemeye tabi tutulmuştur. Tasarruf kavramı tüketim kavramının tersi olarak değerlendirilmesi nedeniyle, tasarrufla ilgili birçok iktisat teorisinde tasarruf ve tüketim konuları genellikle birlikte incelenmiştir. Bu nedenle tasarruf, gelirin tüketime ayrılmayan kısmı şeklinde kabul edilmektedir (Aidoo-Mensah, 2018:133).

Tasarruf, ekonomik bir faaliyet sonucunda elde edilen kıymetlerden bir bölümünün harcanmayarak gelecek dönemler için ayrılmasına, yani yapılacak olan bugünkü harcamalardan vazgeçilerek saklanmasına verilen addır (Röpke, 1934:110; Manisalı, 1980:43; Hançerlioğlu, 1981:389; Özer, 2012:7). Tasarruf başka bir deyişle, ekonomik birimlerin, belirli bir dönem içinde elde ettikleri gelirlerinden mal ve hizmet alımına yönelik yaptıkları harcamaların çıkarması suretiyle ulaşılan değerdir (Uluatam, 1998:124).

Tasarruf kavramının halk dilindeki kullanımı ile ekonomik anlamdaki kullanımı farklıdır. Halk dilinde tasarruf, kişilerin varlıklarını diledikleri gibi değerlendirme yetkisidir (Kıyılar ve Acar, 2012:2). Tasarruf, sahibinin elinde tüketimin ertelenmesi yoluyla gelecek dönemler için oluşturulan bir birikimi ifade

etmektedir. Yapılan bu birikimler bazı durumlarda faiz ya da kar payı amacı güdülmeksizin banka, borsa ya da diğer finans kurumları vasıtasıyla ekonomik süreçlere sokulmayarak iddihar, gömüleme, saklama vb. saiklerle yastık altında tutulmaktadır. Tasarrufların herhangi bir gelir elde amacı olmaksızın yastık altında tutulması ekonomik açıdan tasarruf olarak sayılmamaktadır (Peterson, 1994:40-41). Firmalar da ise cari dönemde gerçekleştirilen üretimin piyasaya sunulmadan, sonraki dönemlerde kullanabilmek için kaynak oluşturulma durumu görülür. Bu durum mikro iktisat açısından değerlendirilir (Uzay, 1997:7). Makro bakış açısıyla tasarruflar, ülkedeki toplam gelirden toplam tüketimin çıkarılması olarak tanımlanabilir (Aren, 2013:73). Tasarrufun temel amacı, yeni yatırımlara yönlendirmek ve ileride harcamak amacıyla birikimlerin saklanması, bu birikimlerin bankacılık sistemine ya da faiz geliri sağlayan farklı bir yatırım aracına yönlendirilmesi, harcanması, ekonomiye yeniden kazandırılması ile yeni yatırımlara dönüştürülmesidir.

İktisat literatüründe tasarruf kavramı hakkında farklı düşünceler ve farklı akımlar ortaya çıkmıştır. Klasik iktisada göre sermaye birikimi sürecinde tasarruflar belirleyici olup sermaye birikimi sürecini doğrudan etkiler. Klasik iktisatta tasarruf, sermaye birikiminin kaynağı olarak değerlendirilir. Tasarruflar faiz oranının bir fonksiyonudur. Faiz ise tüketimden vazgeçmenin bedelidir. Faiz, tasarrufun arz fiyatı olup faiz oranı ile tasarruf arasında fonksiyonel bir ilişki vardır (Oktayer, 2003:155). Neo Klasik ve Keynesyen görüşlere göre ise tasarruf ile yatırım arasında ilişki mevcuttur. Yatırım düzeyini tasarruf düzeyi belirlemektedir. Klasik iktisada göre büyüme için yatırım, yatırım için ise tasarruf gereklidir (Çolak ve Öztürkler, 2012:3).

1.1.2. Tasarrufa İlişkin Yaklaşımlar

İktisat teorisinde, tasarruflara yönelik yaklaşımlar iki temelde ele alınmıştır. Bunlardan birincisi, tasarrufların büyüme üzerindeki etkisi ve önemi iken diğeri, tasarrufların birikimini ön plana çıkaran tüketim teorileridir. Büyüme modelleri ile tasarrufların ele alınması klasik iktisatçılarla başlamıştır (Akdemir, 2022:12; Kazgan, 1997:58). Tasarruf, klasik okuldan günümüze kadar iktisat teorisinde üzerinde en fazla durulan kavramlardandır. Klasik iktisatçılar, tasarrufu sermaye birikiminin asıl kaynağı olarak kabul etmiştir (Çolak ve Öztürkler, 2012: 3).

Tüketim teorileri neo-klasik iktisatçılarla başlamış ve günümüze kadar devam etmiştir (Akdemir, 2022:12). Neo-klasik ve Keynesyen görüşlerde tasarruf-yatırım ilişkisi üzerinde durulmuştur. Bu nedenle tasarruf düzeyi, yatırım düzeyinin belirleyicisi olarak kabul edilmiştir. Klasik iktisat kabuldene hareketle “büyüme için yatırım, yatırım için tasarruf gerekir” sonucuna ulaşmaktadır (Çolak ve Öztürkler, 2012: 3).

Ekonomik büyüme ile tasarruflar hakkında klasik iktisatçılar farklı yaklaşımlar göstermişlerdir. Adam Smith (1776), Thomas Malthus (1798), David Ricardo (1817), Frank Ramsey (1928), Allyn Young (1928), Frank Knight (1944) ve Joseph Schumpeter (1934) gibi klasik iktisatçılar günümüz modern ekonomik büyüme teorilerindeki temel bileşenlerin çoğunu ele almıştır. Bu temel bileşenlerin başlıcaları, rekabetçi davranış ve ekonomik denge hakkındaki temel yaklaşımları, getirilerin azalması ile beşeri ve fiziksel sermaye birikimi arasındaki ilişkiyi, kişi başına düşen gelirle nüfus artış hızı arasındaki ilişkiyi ve teknolojik gelişmenin ekonomi üzerindeki etkileridir (Barro ve Sala-i Martin, 2004:16).

Adam Smith, sermayenin tutumluluk sonucu artacağını savunarak tasarruf kuramına ilişkin ilk kavramsal tanımlamaları yapmıştır (Karakaş, 1986:14). Smith’e göre sermaye tutumlulukla artar, israf ve kötü yönetimle azalır. Bir kişi elde ettiği gelirinden ne kadar biriktirirse, bunu sermayesine ilave eder; bu sermayeyi, ya daha fazla sayıdaki üretken bireyin geçimini için kullanır ya da bu sermayeyi faiz getirisi ya da kâr payı koşuluyla bir başkasına ödünç vermek suretiyle aynı sonuca ulaşmasını mümkün kılar. Bireyin sermayesi ancak gelirinden ya da kazancından biriktirdikleri ile büyüyebileceği için toplumun sermayesi de ancak bu şekilde artırılabilir (Smith, 2004:361). Adam Smith’in yaklaşımı, sermaye birikimi için tasarrufun önemi üzerinde yoğunlaşmakta ve tasarrufa olan gereksinimi vurgulamaktadır.

David Ricardo ise büyümeyi yatırım ve tasarruf ilişkisiyle açıklamış, tasarruf artışlarının yatırımları arttıracağı, yatırımların artması ile de büyümenin gerçekleşeceğini savunmuştur (Timur ve Doğan, 2015:235). Ricardo, tasarrufu gelir fazlasından veya tüketimdeki azalıştan kaynaklanan ve yatırımları arttıran bir olgu olarak tanımlamıştır (Kazgan, 2016:90). Safi gelir; çalışanların geçimlik tüketimini karşılamak için toplam üründen gerekli indirim yapıldıktan sonra kalan artıktır ve bu

artık ne kadar büyük olursa toplumun tasarruf gücü de o kadar yüksektir (Kazgan, 1984:91).

Thomas Malthus (1978), “Ekonomi Politiğin İlkeleri” yayınında kendinden önceki klasik iktisatçıların arza yönelik bakış açısından bir adım ilerleyerek efektif talep noksanlığı-genel bolluk olması durumunu da incelemiştir (Malthus, 1978:364). Klasik iktisatçıların aksine Malthus, planlanan tasarrufun planlanan yatırıma eşit olduğu görüşüne katılmamıştır. Bu bakış açısına göre zenginler, refah dönemlerinde gelir fazlasının büyük bir bölümünü tasarruf eder ve bu tasarrufların yatırıma yönlendirilmesi ile piyasada yeni mallar ortaya çıkar. Ancak tüketim alışkanlıklarının değişimi zamana aldığından ve işçi sınıfının yeterli olmamasından dolayı piyasa sürülen yeni mallara talep düşük kalır, arz fazlası oluşur ve bu da efektif talep yetersizliğine yol açar (Kazgan, 1989:108).

Karl Marx, “artı değerın sermaye olarak kullanılması ve tekrar sermayeye dönüştürülmesini, sermaye birikimi şeklinde ifade etmiş ve tasarruf kavramını, sermaye birikimi ve artı değer ile birlikte incelemiştir. Artı değerın bir bölümünün gelir olarak kapitalistin tüketiminde kullanılırken diğer kısmının biriktirilerek sermaye olarak kullanılacağını ifade etmiştir (Marx, 1883:560-591)

Birinci Dünya Savaşı sonrasında 1921’de İngiltere’de başlayan ekonomik kriz 1929 senesinde Amerika’yı da etkileyerek daha büyük bir krize dönüşmüştür (Barber, 1995:235). Keynes, 1929’da yaşanan bu bunalım ve sorunları inceleyerek bir ekonominin durgunluktan kurtulması ve büyüyebilmesi için nereden ve nasıl başlanması gerektiğine ilişkin analizler yapmıştır. Bu dönemde Klasik iktisadın, ekonominin tam istihdam seviyesinde dengede olduğu ve herhangi bir dengesizlik durumunda arz ve talep yapısının piyasadaki dengeyi tekrar sağlayacağı yönündeki varsayımının geçerli olmadığı anlaşılmıştır. Ekonomide yaşanan bu yeni durumun aşılması kamusal harcamalarının artırılmasını öngören Keynesyen politikalarla mümkün olmuştur.

Keynes’e göre tasarruf, gelirin tüketilmeyen ve çeşitli amaçlar için ayrılan kısmı ya da ertelenmiş tüketimdir. Klasik iktisatçılardan farklı olarak Keynes, tasarrufu faiz oranının değil gelirin bir fonksiyonu olarak tanımlar. Faizin tasarruf

üzerindeki etkisi ise gelir yoluyla gerçekleşir (Keynes, 1991:110). Bu bakış açısına göre kullanılabilir gelir yükseldikçe tasarruf da yükselir. Fakat gelir yükselmesi ve tüketim yükselmesi aynı oranda olmaz, tüketimdeki yükseliş gelirden meydana gelen yükselişten daha az olacaktır. Dolayısıyla tasarrufların artabilmesi için öncelikle gelirin artması böylece gelirin daha büyük bölümünün tasarruf edilmesi beklenir (Keynes, 2008:62-63). Tasarrufun hem mutlak anlamda hem de gelirin bir oranı olarak artması gerekir (Barber, 1995:322).

Harrod ve Domar ise Keynesyen analizlere dayanan Post Keynesyen büyüme teorilerini geliştirmişler ve ekonomik büyümenin yatırımların artırılması ile sağlanacağını savunmuşlardır. Benzer analizler yapmaları sebebi ile de iki model Harrod-Domar büyüme modeli olarak isimlendirilmektedir. Bu modelde büyümeyi açıklarken yararlanılan en önemli kavram yatırımdır. Modelde sermaye ve emek girdilerinin yer aldığı üretim fonksiyonu, tasarruf davranışı ve emek arzı olarak üç temel varsayım üzerine kurulmuştur (Ünsal, 2007:85). Tasarruflar ise ekonomik dengenin elde edilmesini ayarlayan bir konumdadır (Peterson, 1994:516).

1960'lı yıllara gelindiğinde Keynesyen ekonomi yaklaşımı, arz temelli sorunların çözümünde yetersiz kalmış, bu durum öncülüğünü Milton Friedman'ın yaptığı Monetarist yaklaşımını ortaya çıkarmıştır (Parasız, 1996:12). Monetaristler'e göre tasarruf, para talebiyle açıklanmaya çalışılmıştır. Para talebinin veya tasarrufları para şeklinde tutmanın birtakım getirileri ile maliyetleri vardır.

1.1.3. Tasarrufların Sınıflandırılması

Tasarruflar, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklı şekillerde sınıflandırılabilir. Tasarrufların kullanıldığı alanlar, tasarruf kaynakları, tasarrufların yapılış şekilleri, tasarrufu yapan birimler gibi sınıflandırmalar yapılabilir.

1.1.3.1. Yurtiçi Tasarruflar

Ulusal tasarruf ya da iç tasarruf olarak da adlandırılan yurtiçi tasarruflar, GSYH'nin tüketime girmeyen kısmından oluşur (Yentürk, 2005:5) ve ekonominin genel dengesi içindeki temel parametrelerdendir (Özel ve Yalçın, 2013:2). Ulusal ekonomi içinde gerçekleşen kamu tasarrufları, şirket tasarrufları ve bireysel tasarruflar yurtiçi tasarrufların kaynağını oluşturmaktadır. Yurt içi tasarruflar, güçlü ve

sürdürülebilir bir ekonomik büyüme için gereken yatırımların önemli bir finansman kaynağını teşkil eder. Ayrıca dış dengenin sağlanmasına, dış finansman bağımlılığının azaltılmasına ve ekonomik istikrarın elde edilmesine destek olmaktadır (TCMB, 2015:1). Bu nedenle yurtiçi tasarrufların artırılması özellikle gelişme sürecindeki ülkeler açısından önemli bir unsurdur. Ancak tasarrufların artırılması sürdürülebilir bir büyüme için yeterli değildir aynı zamanda ortaya çıkan tasarrufların doğru ve etkin bir yatırıma dönüştürülmesi de gerekmektedir (Barış, 2014: 10-11).

1.1.3.1.1. Gönüllü Tasarruflar

Gönüllü tasarruflar, gelir elde eden kişinin kendi isteği ile hiçbir baskıya maruz kalmadan tasarrufa karar vererek tasarruf yapmasıdır (İnan, 2007:17). Diğer bir ifadeyle tüketimde yapılan gönüllü azaltmalardan kaynaklanan tasarrufa gönüllü tasarruf adı verilmektedir. Gönüllü tasarrufların kaynağını hanehalkı ve firmalar oluşturmaktadırlar (Yıldırım vd., 2008:555). Gönüllü tasarruflar, bir kişinin gelecekteki gelirlerini artırma, gelecek kaygısı gibi nedenlerle bireysel emeklilik hesabında birikim yapması ya da bir bankada mevduat hesabı açarak tasarruf yapması şeklinde örneklendirilebilir (Uzunoğlu, vd., 2008: 138).

Gönüllü tasarruflar, yatırımların ve sermaye birikimlerinin kaynağını oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkelerde milli gelirin yaklaşık %15-20'si yatırımlar için kullanılırken, azgelişmiş ülkelerde bu oran daha düşüktür. Bunun en önemli nedeni azgelişmiş ülkelerde halkın çoğunluğunun sadece zorunlu ihtiyaçları karşılayabilmesi ve tasarruf edebilecek gelir seviyelerine sahip olmamasıdır (Han ve Kaya, 2008:73-74).

1.1.3.1.2. Zorunlu Tasarruflar

Tüketimde gönülsüz indirimler aracılığıyla sağlanan zorunlu tasarruf, doğrudan piyasada mevcut para miktarı veya bankalar tarafından verilen kredilerdeki değişim sonucunda meydana gelen ve bunlarla ölçülen belirsiz bir kavramdır. Devlet tarafından halkın desteği ve onayı olmadan başka bir ifade ile zorlamayla ödünç alımları ve vergilendirme biçimleri zorunlu tasarruf kapsamına girer (Parasız, 2005:219). Devlet, bu tasarrufu, yeni yol yapımı ya da organize sanayi yatırımları gibi

altyapı yatırımları için kullanabildiği gibi, doğrudan kendisi üretim tesisleri kurmak şeklinde üstyapı yatırımları için de kullanabilir (Röpke, 1934:123).

Ekonomik büyüme ve verimli yatırımlar için gerekli olan gönüllü ve zorunlu tasarruflardan oluşan iç tasarrufların yetersiz kalması durumunda ülkeler bu açığı kapatmak için yurt dışı tasarruflara yönelmektedirler.

1.1.3.2. Yurtdışı Tasarruflar

Dış tasarruflar ülkelerin başka ülkelerden temin ettikleri kaynaklardır (Şengür ve Taban, 2016). Yurtdışı tasarruflar, ekonomiye yabancı ülkelerden “borçlanma”, “hibe“, “yatırım” ve “yardımlar” şeklinde gelen dövizler olarak tanımlanabilir. Yurtdışı tasarruflar da yurtiçi tasarruflar gibi sürdürülebilir büyüme ve ekonomik kalkınma için gereken sermaye birikiminin önemli bir unsurudur (Han ve Kaya, 2008: 98).

Yurtdışı tasarruflar, ülkelerin tasarruf açığının giderilmesinde, döviz ihtiyacının karşılanması gibi amaçlarla ülkelerin dış kaynak ihtiyaçları için önemli bir oynar. Dış kaynak ihtiyaçlarının giderilmesi için ülkeler ithalatı azaltarak ihracat gelirlerini artırma yoluna gidebilirler. Ancak gelişmekte olan ülkeler için bu yöntemler oldukça zordur. Bu nedenle gelişmekte olan ülkeler tasarruf açıklarının giderilmesinde genellikle dış ülkelerden borçlanma, yabancı özel sermaye yatırımlar, hibe, yardı gibi yöntemlere başvurmaktadırlar. Bu nedenle sadece yurtiçi yatırımlar değil, yurtdışı yatırımlarda sürdürülebilir bir büyüme ve yatırım için gerekli kaynak üretir (Uygur, 2001:1).

1.1.3.3. Kamu Tasarrufları

Kamu tasarrufları, kamunun ülkede yaşayan bireylerden ya da şirketlerden elde ettiği vergiler gibi harcanabilir toplam geliri ile yol, baraj gibi alt ve üst yapı yatırımları gibi giderleri arasındaki farktan oluşmaktadır. Kamu tasarrufları, ülkelerin geleceğe dönük yatırım ve diğer tüketim harcamaları için kullanılan önemli bir araçtır (Mankiw, 2008:563-564). Kamu tasarrufları, ülkelerin gerekli harcamaları yaptıktan sonra bütçede kalan vergi gelirleri olarak ifade edilir. Bu doğrultuda kamu gelirlerinin daha yüksek olması beklenir. Kamunun yapmış olduğu harcamalar, elde edilen gelirlerden yüksek olması durumunda bütçe açıkları ortaya çıkmaktadır (Sancak ve Demirci,

2012:162). Bu durumda tasarruflarını artırabilmek ve ortaya çıkan açıkları kapatabilmek için vergi artırımına gitmek, kamu harcamalarını azaltmak, dış borçlanma gibi politik uygulamalara başvurulabilir. Ancak özellikle gelişmekte olan ülkeler için vergi artırımını gibi politik uygulamalar zordur. Dış tasarruf kaynağı oluşturmak ise uzun vadede yeterli bir çözüm olmamaktadır (Barış, 2014: 16).

1.1.3.4. Özel Tasarruflar

Bir ülkenin kalkınması, yatırımlarının finanse edilmesi, dış borçlanmasının önüne geçilmesi ve sürdürülebilir bir büyüme sağlayabilmesi yeterli ve istikrarlı bir yurtiçi tasarruf politikasına bağlıdır. Özel tasarruflar, yurtiçi tasarrufun bir bileşenidir bu nedenle özel tasarruf oranlarındaki artış ülke yatırımlarını ve büyüme politikalarını da doğrudan etkiler. Özel kesim tasarrufları, hanehalkı ve şirket tasarruflarını kapsar. Harcanabilir gelirden vergi harcamaları ve tüketim harcamalarının toplamının düşülmesi ile hesaplanmaktadır. Özel tasarrufların artırılması, vergi oranlarının düşmesi ya da harcanabilir gelirin artmasına bağlıdır (TCMB, 2015:2).

1.1.4. Tasarrufları Etkileyen Faktörler

Tasarrufu etkileyen faktörler, gelir seviyesi, demografik özellikler, devlet politikaları, enflasyon, reel faiz oranı, servet etkisi, cari açık, dış ticaret haddi, kamu tasarrufları ve gelir dağılımı şeklinde ifade edilebilir.

1.1.4.1. Gelir Seviyesi

Hanehalkının sahip olduğu gelir seviyesi tasarrufları iki şekilde etkiler. Eğer hanehalkının gelir seviyesi, kendi geçimlerini sağlayabilecek ölçüde ise gelirin tamamını ya da büyük bir oranını tüketim harcamaları için kullanacak ve bu durumda tasarrufu olumsuz yönde etkilenecektir. Hanehalkının gelir seviyesi yüksek olduğunda ise kazandıkları gelirin tamamını harcamayacak ve ilerleyen dönemlerde kullanmak üzere tasarruf edecektir (Şengür ve Taban, 2016:33). Böyle bir durumda da tasarruflar üzerinde olumlu bir etki oluşturacaktır.

1.1.4.2. Demografik Unsurlar

Kişinin yaşam şekli, medeni durumu, gelir seviyesi, cinsiyeti, yaşı ve sağlık durumu, geleceğe dönük beklentileri, psikolojik durumu gibi demografik özellikler tasarruf yapacak kişinin tasarruf oranını etkiler (Bozkuş ve Üçdoğruk, 2007:2). 0-14 yaş grubunda olan genç ve 65 yaş ve üzeri yaşta olan nüfusun ekonomik olarak aktif çalışma çağındaki 15- 64 yaş grubuna oranının yüksek olması tasarrufları olumsuz etkiler. Yaş bağımlılık oranının yükselmesi beraberinde tüketim oranını da artıracığından tasarruf oranlarının azalacağı görüşü savunulmaktadır (Aksoy, 2016:16). Nüfusa bağlı bir başka demografik unsur ise kentleşme oranıdır. Kentleşme oranının artması ihtiyati tasarrufları azaltmakta, bu nedenle toplam yurtiçi tasarrufları azaltıcı etki yaratmaktadır.

1.1.4.3. Devlet Politikaları

Dış ülkelerden borçlanma, vergi oranlarında değişimler, emeklilik reformları, para politikaları, finansal liberalizasyon gibi birçok önemli devlet politikası dolaylı ya da doğrudan tasarrufları etkilemektedir. Örneğin devletin maliye politikasının en önemli araçlarından biri olan vergilerin oranlarında yapılacak değişimler hanehalkı tüketim harcamalarını yakından etkilemektedir. Vergilerin azalması hanehalkı harcamalarını arttırabilirken, vergilerin artması harcamaları azalacaktır (Erkan, 2014:27).

1.1.4.4. Enflasyon

Enflasyon oranı, bireylerin tasarruflarını farklı şekillerde etkileyebilmektedir. Genel fiyat düzeyinde gözlemlenen artışın yarattığı belirsiz ekonomik ortam, tüketim oranlarını azaltarak, tasarruf oranlarını yükseltmektedir. Belirsizliğin aşırı yükseldiği finansal kriz ortamlarında ise güvensizlik artacağından tasarruf oranları da düşecektir (Grigoli, vd., 2014:9-10). Bununla birlikte faiz oranlarında yaşanan değişimler, refah seviyelerinde karşılaşılan farklılıklar tüketim davranışlarını ve tasarruf oranlarını dolaylı şekilde etkileyebilir (Wachtel, 1977:558-560).

1.1.4.6. Diğer Unsurlar

Tasarrufu etkileyen yukarıda açıklanan ana faktörlerin yanı sıra reel faiz oranları, servet etkisi, dış ticaret haddi, kamu tasarrufları, borçlanma kısıtı, cari açık,

finansal derinlik, gelir dağılımı ve fakirlik, emeklilik sistemleri gibi diğer etmenler de tasarruf düzeyini etkileyebilmektedir (Aksoy, 2016:12-19).

Reel faiz oranlarının, tasarruflar üzerindeki etkisi net değildir (Erkiletlioğlu vd. 2011:7). Faiz oranlarındaki artış, tüketim harcamalarını azaltırken, tasarrufları artırabilir. Bu durum ikame etkisi olarak ifade edilebilir. İkame etkisinde kişiler, bugün vazgeçtikleri tüketim harcamalarını gelecekte daha yüksek bir getiri sağlayacağı düşüncesine sahip olurlar (Athukorala ve Tsai, 2003:70).

Ticaret hadlerinde yaşanan iyileşme durumu dış ticaret dengesini olumlu etkilediğinden tasarruf oranlarında artış gözlenir. Ancak bu artış uzun dönemde sürdürülebilir değildir, geçici bir gelir artışına neden olur ve bu durum tasarrufları artırır. Ticaret hadlerindeki kalıcı şokların etkisi ise net değildir (Masson vd., 1998:487-488).

Düşük ve orta gelirli bireyler *borçlanma kısıtı* altında olduklarından, ihtiyat amacı ile tasarrufta bulunurlar. Dolayısıyla, gelir dağılımının zengin grup lehine bozuk olması, borçlanma kısıtını ve ihtiyat amacı ile yapılan tasarrufların önemini azaltıp ortalama tasarruf oranını düşürebilir. (Furman ve Stiglitz, 1998: 226).

Cari açık bir ülkenin ürettiğinden ve elde ettiği gelirden daha fazlasını harcadığı durumlarda ortaya çıkar. Cari açığın kapanması ülke üretim düzeyinin arttırılması ya da harcamaların düşürülmesi ile sağlanmaktadır (Carbaugh, 2009:348).

Küresel ölçekte gerek ortalama yaşam süresinin ve yaşlı nüfus oranının artmasıyla birlikte gerekse de özellikle gelişmekte olan ülkelerin dış tasarruf bağımlılığı nedeniyle sosyal güvenlik sistemlerinde kapsamlı reform ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke, kamunun sağladığı emeklilik sistemine (PAYG: pay-as-you-go) ek olarak, zorunlu ve/veya gönüllü emeklilik sistemine geçiş yapmışlardır (Özel ve Yalçın, 2013:3). Gönüllü emeklilik sistemini benimseyen ülkeler bu uygulama ile işgücü piyasası etkinliğini artırmayı, yerli sermaye birikimini teşvik etmeyi ve bağımlılık oranını düşürmeyi amaçlamışlardır. Ayrıca gönüllülük esasına dayanan emeklilik sisteminin, ülkelerin tasarruf – yatırım dengesi ve dolayısıyla cari açığı üzerinde olumlu etkide bulunacağı düşünülmüştür (Schimmelpfennig, 2000:3).

1.2. Tasarruf-Yatırım İlişkisi

Tasarruflar, bireylere ekonomik bir güven sağlaması, emeklilik, hayat boyu refah içinde yaşayabilme ve yaşam kalitelerini yükseltebilmeleri için bir kaynak oluşturur. Aynı zamanda ülkelerin döviz açıklarının kapatılması, dışa bağılılığın azaltılmasına, ekonomik istikrarın sağlanması, dış borçlanmanın azaltılması, sürdürülebilir bir büyüme sağlanması açısından da önemli bir finansman yöntemidir (TCMB, 2015:1). Ancak tasarruf oranını artırmak gelişmekte olan ülkeler için zor olmakla birlikte yeterli de değildir. Yurtiçi tasarrufların artırılması, elde edilen finansman kaynağının doğru ve etkin biçimde kullanılması, uygun yatırımlara dönüştürülmesi ve bu durumun sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu kapsamda tasarruf ve yatırım ilişkisi doğru planlandığında ülkelerin kalkınmasında temel iki makroekonomik unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2.1. Yurtiçi Tasarruf Düzeyinin Önemi

Günümüzde yaşanan ekonomik krizler, tüketim alışkanlıklarındaki değişimler, yeni iş kollarının oluşması, teknolojiye yeni yenilikler vb. gelişimler klasik ekonomiden uzaklaşarak yeni ekonomik sistemlerin oluşmasına neden olmuştur. Bu gelişimler ülkelerin tasarruf konusunda daha dikkatli olmalarını gerekli kılmaktadır. Çünkü özel ve kamu kesimi tasarruflarından oluşan yurtiçi tasarruf oranı, bir ülke ekonomisinin yeni sermaye oluşturma kapasitesini belirlediğinden, yatırım oranlarını doğrudan etkilediğinden en önemli ekonomik gelişme göstergelerinden biridir. Belirli bir ülkenin ekonomik anlamda sürdürülebilirliği, uluslararası düzeyde rekabet edebilirliği, yaşam kalitesindeki artışın sağlanabilmesi tasarrufların yapılacak yeni yatırımları karşılaması ile yakından ilgilidir. Yurtiçi tasarrufların rolü verimlilik ve rekabet gücü artışından bağımsız düşünülemez (Kalkınma Bakanlığı, 2018:2).

Bu nedenle ülkeler yurtiçi tasarruf oranlarını artırmak isterler. Ancak ülkelerin ekonomik ve politik şartlarındaki değişimler, gelir seviyesindeki artışlar, hane halkı tüketimindeki artış, faiz oranında meydana gelen değişimler, dış ticaret hadlerinde yaşanan negatif şoklar, cari açığın yüksek seyri ve finansal sistemin bankacılık sektörü ağırlıklı olması gibi durumlar tasarruf oranlarını etkilemektedir (Karagöl ve Özcan, 2014:13). Gelişmiş ekonomilerde en önemli tasarruf kalemi bireysel emeklilik sistemidir. Bireysel emeklilik konusunda alınacak mesafe tasarruf oranlarının

artırılmasında en önemli faktörlerden biri olabilir (Sezgin vd., 2015:235). Ayrıca belirli bir ülkedeki yüksek tasarruf düzeylerinin nedenleri arasında, belirsizliğin boyutu ve hatta geleceğe ilişkin güvensizlik; büyük alımlar için tüketici kredisi için kusurlu düzenlemeler; kazançları dağıtmak yerine elde tutmak için kurumsal yönetim teşvikleri; emeklilikten sonra daha düşük kazanç beklentisi, geçmiş sıkıntı dönemlerinin anıları ve artan yaşam süreleri, azalan doğum gibi dramatik demografik dönüşümler yer alır (Cooper, 2008: 97-98).

Belirli bir ülkede yurtiçi tasarruf açığının ortaya çıkması önemli bir sorundur. İlk aşamada tasarrufların azalması, tüketimde bir artışa sebep olacaktır, ancak zaman içinde milli gelirde meydana gelen anlık yükselişler devam etmeyebilirken, arz yetersizliği de ortaya çıkabilmektedir. Bu sorun makroekonomik ve politik istikrarın sağlanamaması, reel gelirde azalışlar, bütçe açıkları, tüketim artışları, kayıt dışı ekonominin varlığı, nüfusun azalması, üretimde artan ithalat bağımlılığı, yüksek faiz-düşük kur politikası, yatırımcıların küresel kârlı piyasalara yönelmesi, vergi artışları, işsizlik sebeplerden oluşabilir. Bu nedenle ülke ekonomik değişkenlerinin yurtiçi tasarruf oranlarında artışa sebep olacak nitelikte şekillenmesi, tasarruf oranının istikrarlı ve yeterli bir hale gelebilmesi, gerekli yatırımların finanse edilebilmesini, yurtdışı finansmana bağımlılığın azaltılmasını, sürdürülebilir iktisadi büyüme ve kalkınmasını sağlanabilmesi için gereklidir (Sancak ve Demirci, 2012: 160).

1.2.2. Tasarruf-Yatırım-Cari Denge İlişkisi

Tasarruflar ile yatırımlar arasındaki negatif fark tasarruf açığını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, bir ekonomideki yatırımların tasarruflardan fazla olması halinde tasarruf açığı sorunu ile karşılaşılacaktır. Tasarruf/yatırım açığı, aritmetik bir farkın ötesinde yatırımlar için gereken tasarrufların yeterli olmadığını göstermekle birlikte bu yetersizliğin hangi kaynaklarla karşılanacağı sorununu da göstermektedir.

Tasarruf açığının karşılanmasında başvurulabilecek temel uygulamalar; yurtiçi tasarrufların artırılması, dış kaynak bulunması ya da tasarruf açığının kamusal tasarruflarla kapatılmasıdır. Gelişmekte olan ülkeler özel ve kamusal tasarruf yetersizliğini birlikte yaşadığından tasarruf açığının çözümü için yabancı kaynak olarak dış borç yöntemine başvurmaktadır. Dış borç ekonomik büyüme için

başvurulabilecek bir yöntem olmakla birlikte, dış kaynağa bağımlı olan ekonomiler dış şoklardan ve ekonomik krizlerden daha fazla etkilenebilmektedir. Bu ise ekonomileri daha kırılgan bir hale getirebilmektedir.

Cari denge de yurtiçi tasarruflarla yakından ilişkilidir. Ülkelerin dış satımları ile dış alımları arasındaki negatif farkı gösteren cari açık da tasarruflar ile yakından ilişkilidir. Yetersiz yurtiçi tasarruflar cari açığı artırabilmektedir. Cari açığın tek sebebi tasarruf yetersizliği olmamakla birlikte, tasarruf açığı sorunu yaşayan ekonomilerin cari açığa da maruz kalmaları beklenen bir sonuçtur.

1.3. Türkiye’de Tasarrufların ve Yatırımların Gelişimi

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte 1920’lerin sonlarında, tasarruf kavramı özellikle sanayileşmek ve büyümek isteyen Türkiye için daha önemli bir hale gelmiştir (Uygur, 2012:2). Cumhuriyet kurulduktan sonra ilk on yıl içinde, kamu girişimciliği ile sanayileşmeye büyük önem verilmiştir. Bununla birlikte tarım ve hizmet sektöründeki faaliyetler sınırlı kalmış, devlet öncülüğünde planlı bir sanayileşme hedef olarak görülmüştür (Karluk, 2009:215-216).

1970’lere gelindiğinde özellikle gelişmekte olan ülkelerin büyük bir bölümü ekonomik bir buhran ve borç sorunları ile karşılaşmışlardır. Bu süreçte yaşanan sorunlar ekonomik serbestleşme ile iktisadi gelişimi ortak bir bakış açısı içinde ele alan görüşlerin artmasına sebep olmuştur (Kazgan, 1985:381). Türkiye’de aynı dönemde yoğun ithal ikamesi politikalara dayalı bir sanayileşme süreci yaşanmış 1973 yılında ortaya çıkan petrol kriziyle birlikte petrol fiyatlarının artması ödemeler bilançosu açıklarına neden olmuştur (Ay ve Karaçor, 2006:69). Diğer ülkelerde de olduğu gibi dış kaynaklı borçların ödenmesinde zorluk yaşan Türkiye gibi ülkelere finansal serbestleşme imkanı sağlanmıştır. Böylece ülkelerin dış borçlarını ödeyebilmesi, yurtiçi tasarruflar oranlarını artırabilmesi ve etkin kullanımlarının sağlanabilmesi amaçlanmıştır (Kazgan, 1985:381-391).

1970 ve 1980 yılları arasında yaşanan yüksek enflasyon, petrol ve enerji darboğazından dolayı ithal girdi yetersizliği, finansman problemler ile ortaya çıkan kapasite kullanım yetersizliği, ihracatta yaşanan durgunluk, yurtiçi tasarruflarda görülen düşüş, kısa vadeli dış borç yükünün artması gibi olumsuz ekonomik

gelişmelerin sonucunda 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları yürürlüğe girmiştir (Parasız, 1998:197). Bu kararlara göre enflasyonun kontrolü, ülkede mevcut kıtlık ve karaborsanın önlenmesi gibi süreç politikaları, piyasa mekanizmasının etkin işleyebilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması ve devletin küçültülmesi gibi büyük bir istikrar ve yapısal değişim programı belirlemiştir (Uysal, 1999:186-228). Bu nedenle 1980 sonrası dönemde uygulanan ekonomik politikalar geçmiş dönemlere oranla farklılık göstermiştir. 1980- 1988 yılları arasında tasarruf oranlarının, politika belirsizlikleri ve yüksek enflasyon sebebi ile keskin bir şekilde arttığı görülmektedir (Dünya Bankası, Kalkınma Bakanlığı, 2011: 3).

1990'lı yıllarda ülkedeki kamu gelirlerinin yetersizliği sorunun çözümü olarak harcamaları azalmak yerine dış finansal sermayeyi artırarak hızlı bir büyüme sürecine girmek ve halkın memnuniyetini artırmak üzerine olmuştur (Yentürk, 2003:17). 2000'li yılına kadar yaşanan bu süreçte yatırım kaynaklarında dış finansman artırmış, yurtiçi tasarruflar giderek azalmıştır.

2000'li yıllarda ulusal tasarruflarda yaşanan düşüş devam etmiş 1990'lı yıllarda 23,5 olan tasarruf oranı 2010 yılında yüzde 12,7'ye kadar gerilemiştir (Karagöl ve Özcan, 2014: 7-8). Kamunun tasarrufları oranlarını arttırmaya yönelik çalışmaları kapsamında uyguladığı sıkı maliye politikası 2007 yılı sonrası toplam tasarrufların daha da düşmesine neden olmuş ancak 2012'ye kadar devam eden mali dengeyi kurma girişimi kamusal tasarrufların artmasını sağlamıştır (Çolak ve Öztürkler, 2012:16). Tasarrufların artırılması ve cari açığın kapatılmasına yönelik yapılan ekonomik plan ve stratejiler kapsamında 2013 yılında konut dışındaki tüketici kredilerindeki artışın kontrol altında tutulması amacıyla makro ihtiyati tedbirler alınmıştır (Balcı ve İşcan, 2016:3).

Genel olarak yurtiçi tasarrufların artırılmasına yönelik olarak geçmişte uygulanan politikaların ve kullanılan araçların başarılı olduğunu söylemek olanaklı değildir. Aşağıda irdelenen veriler tasarruf/yatırım sonunun kronik hale geldiğini ve uygulamalardan istenen sonuçların elde edilemediğini göstermektedir.

Yıllar itibari ile Türkiye'de yurtiçi tasarrufların GSYİH'ya oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1.1: Türkiye’de GSYİH ile Tasarruflar (2003-2023) (Milyon TL)

Yıllar	GSYİH	Özel Tasarruflar	Kamu Tasarrufları	Toplam Yurtiçi Tasarruflar
2003	472.171,8	116.010,7	-18.839,0	97.171,7
2004	582.852,8	134.860,1	-5.370,4	129.489,7
2005	680.275,8	142.083,1	18.172,0	160.255,1
2006	795.757,1	163.771,0	31.550,6	195.321,5
2007	887.714,4	191.639,8	20.086,5	211.726,3
2008	1.002.756,5	229.991,0	16.235,0	246.226,1
2009	1.006.372,5	228.527,2	-8.024,5	220.502,8
2010	1.167.664,5	237.262,3	16.982,1	254.244,4
2011	1.404.927,6	275.569,7	47.838,9	323.408,6
2012	1.581.479,3	328.041,0	41.244,3	369.285,2
2013	1.823.427,3	382.443,8	53.341,6	435.785,4
2014	2.054.897,8	457.318,8	54.471,2	511.790,0
2015	2.350.941,3	507.322,2	85.314,0	592.636,2
2016	2.626.559,7	584.995,1	70.877,7	655.872,8
2017	3.133.704,3	741.304,9	73.274,3	814.579,2
2018	3.761.165,6	987.120,7	64.304,9	1.051.425,6
2019	4.317.809,8	1.138.646,2	-1.631,7	1.137.014,5
2020	5.048.567,9	1.412.492,8	-48.692,5	1.363.800,3
2021	7.256.141,7	2.162.909,6	60.125,5	2.223.035,1
2022	15.011.776,0	4.205.538,1	302.553,6	4.508.091,7
2023*	25.482.563,4	7.411.482,8	16.847,6	7.428.330,4

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Ekonominin Genel Dengesi,

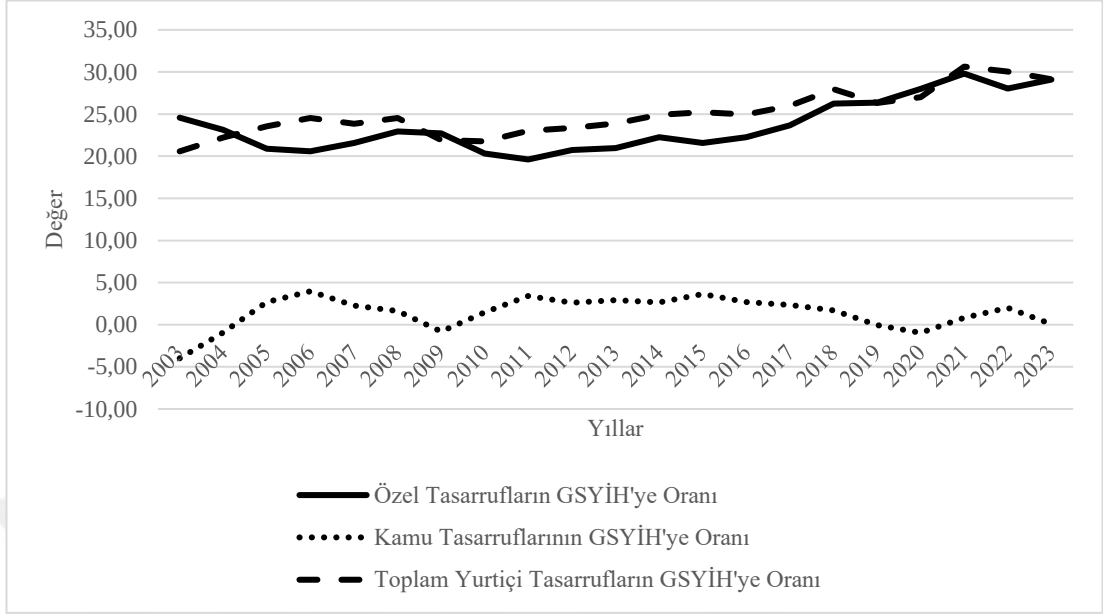
*2023 verileri tahmini değerleri göstermektedir.

Yukarıdaki Tablo 1.1’de yer alan veriler yardımıyla özel tasarrufların, kamu tasarruflarının ve toplam tasarrufların GSYİH’ya oranları aşağıda Tablo 1.2’de gösterilmektedir.

Tablo 1.2: Türkiye’de Tasarrufların GSYİH’ya Oranı (2003-2023) (%)

Yıllar	Özel Tasarrufların GSYİH'ye Oranı	Kamu Tasarruflarının GSYİH'ye Oranı	Toplam Yurtiçi Tasarrufların GSYİH'ye Oranı
2003	24,57	-3,99	20,58
2004	23,14	-0,92	22,22
2005	20,89	2,67	23,56
2006	20,58	3,96	24,55
2007	21,59	2,26	23,85
2008	22,94	1,62	24,55
2009	22,71	-0,80	21,91
2010	20,32	1,45	21,77
2011	19,61	3,41	23,02
2012	20,74	2,61	23,35
2013	20,97	2,93	23,90
2014	22,26	2,65	24,91
2015	21,58	3,63	25,21
2016	22,27	2,70	24,97
2017	23,66	2,34	25,99
2018	26,25	1,71	27,95
2019	26,37	-0,04	26,33
2020	27,98	-0,96	27,01
2021	29,81	0,83	30,64
2022	28,01	2,02	30,03
2023	29,08	0,07	29,15

Kaynak: Tablo 1.1’deki veriler kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Grafik 1.1: Türkiye’de Tasarrufların GSYİH’ya Oranının Gelişimi (2003-2023) (%)

Kaynak: Tablo 1.2’deki veriler kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 1.2’e göre, özel tasarrufların GSYİH’ya oranı 2003 yılında %24,57 iken bu oranın 2023 yılında % 29,08’e çıktığı görülmektedir. Özel tasarrufların GSYİH’ya oranı istikrarsız bir seyir izlemekle birlikte 2016-2021 döneminde sürekli artış göstermiş 2022 ve 2023 yıllarında 2021 yılı oranının altında kalmıştır. Grafiğe bakıldığında bu oranın artış eğiliminde olduğu görülmektedir. 2003-2023 döneminde Özel Tasarrufların GSYİH’ya oranı ortalama %23,59 olarak gerçekleşmiştir.

Kamu tasarruflarının GSYİH’ya oranına bakıldığında 2003 yılında % -3,99 olan bu oranın 2023 yılında %0,07 olduğu görülmektedir. 2003-2023 döneminde kamu tasarruflarının GSYİH’ya oranı istikrarsız bir seyir göstermekte ve son derece düşük kalmaktadır. 2003-2023 döneminde kamu tasarruflarının GSYİH’ya oranı ortalama %1,44 olarak gerçekleşmiştir.

2003-2023 döneminde toplam yurtiçi tasarrufların GSYİH’ya oranı %20,58 ile %29,15 arasında değişmektedir. İstikrarsız bir seyir görülmekle birlikte 2019 yılından itibaren artış eğiliminin olduğunu söylemek mümkündür. 2003-2023 döneminde toplam yurtiçi tasarrufların GSYİH’ya oranı ortalama %25,02 olarak gerçekleşmiştir.

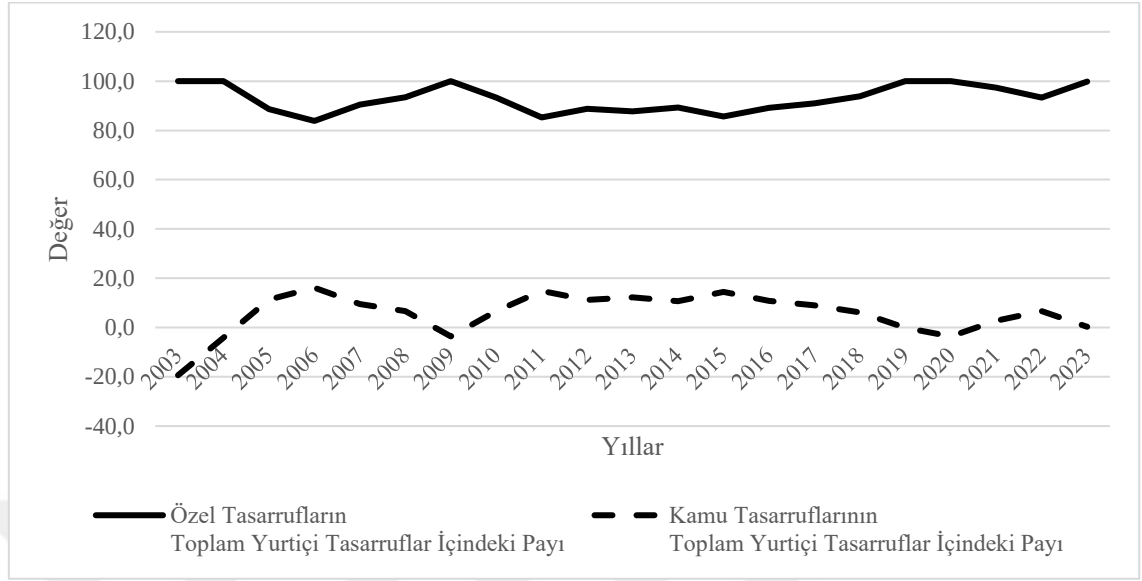
Tablo 1.1’deki veriler yardımıyla oluşturulan aşağıdaki Tablo 1.3. Türkiye’de özel tasarruflar ile kamu tasarruflarının toplam yurtiçi tasarruflar içindeki payını göstermektedir.

Tablo 1.3.: Türkiye’de Özel ve Kamu Tasarruflarının Toplam Tasarruflar İçindeki Payı (2003-2023) (%)

Yıllar	Özel Tasarrufların Toplam Yurtiçi Tasarruflar İçindeki Payı	Kamu Tasarruflarının Toplam Yurtiçi Tasarruflar İçindeki Payı
2003	100	-19,4
2004	100	-4,1
2005	88,7	11,3
2006	83,8	16,2
2007	90,5	9,5
2008	93,4	6,6
2009	100	-3,6
2010	93,3	6,7
2011	85,2	14,8
2012	88,8	11,2
2013	87,8	12,2
2014	89,4	10,6
2015	85,6	14,4
2016	89,2	10,8
2017	91,0	9,0
2018	93,9	6,1
2019	100	-0,1
2020	100	-3,6
2021	97,3	2,7
2022	93,3	6,7
2023	99,8	0,2

Kaynak: Tablo 1.1’deki veriler kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 1.3’teki veriler yardımıyla oluşturulan aşağıdaki Grafik 1.2. özel ve kamu tasarruflarının toplam yurtiçi tasarruflar içindeki payının gelişimini daha açık biçimde göstermektedir.

Grafik 1.2: Türkiye’de Özel ve Kamu Tasarruflarının Toplam Tasarruflar İçindeki Payının Gelişimi (2003-2023) (%)

Kaynak: Tablo 1.3’teki veriler kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 1.3 ve Grafik 1.2 birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye’nin yurtiçi tasarruflarının büyük bölümünün özel tasarruflardan oluştuğu, kamu tasarruflarının payının çok daha düşük olduğu görülmektedir. 2003-2023 döneminde özel tasarrufların toplam yurtiçi tasarruflar içindeki en düşük payı %83,8 oranıyla 2006 yılında gerçekleşmiştir. Diğer tüm yıllarda daha yüksek oranlar görülmektedir. Yine, 2003-2023 döneminde kamu tasarruflarının toplam yurtiçi tasarruflar içindeki en yüksek payı %16,2 oranıyla 2006 yılında gerçekleşmiştir. Bazı yıllarda negatif oranlar görülmekle birlikte toplamda kamu tasarrufları özel tasarruflardan daha düşük paya sahip olmuştur. 2003-2023 döneminde, özel tasarrufların yurtiçi tasarruflar içindeki payı ortalama %94,4 iken kamu tasarruflarının yurtiçi tasarruflar içindeki payı ortalama % 5,6 olarak gerçekleşmiştir. Bu veriler, Türkiye’nin toplam yurtiçi tasarrufları içindeki payı itibariyle özel tasarrufların ağırlıklı konumunu göstermekte ve ekonomik büyüme açısından özel tasarrufların rolünü ve önemini daha açık biçimde ortaya koymaktadır.

Tablo 1.4: Türkiye’de GSYİH ile Yatırımlar (2003-2023) (Milyon TL)

Yıllar	GSYİH	Kamu Yatırımları	Özel Yatırımlar	Toplam Yatırımlar
2003	472.171,8	16.714,8	88.620,2	105.335,0
2004	582.852,8	17.883,4	127.723,3	145.606,6
2005	680.275,8	25.724,7	156.613,8	182.338,5
2006	795.757,1	27.692,8	205.851,5	233.544,3
2007	887.714,4	33.028,9	220.870,8	253.899,6
2008	1.002.756,5	40.511,7	247.670,7	288.182,3
2009	1.006.372,5	42.100,1	187.517,3	229.617,4
2010	1.167.664,5	44.517,2	267.862,4	312.379,6
2011	1.404.927,6	53.339,5	382.234,8	435.574,4
2012	1.581.479,3	62.413,7	381.552,8	443.966,5
2013	1.823.427,3	77.476,4	462.613,0	540.089,3
2014	2.054.897,8	76.506,4	518.745,4	595.251,8
2015	2.350.941,3	97.417,6	565.529,1	662.946,7
2016	2.626.559,7	106.386,2	629.565,4	735.951,6
2017	3.133.704,3	132.330,9	829.535,1	961.866,0
2018	3.761.165,6	165.098,6	942.874,4	1.107.973,0
2019	4.317.809,8	150.797,7	923.390,2	1.074.187,9
2020	5.048.567,9	159.064,2	1.423.187,8	1.582.252,0
2021	7.256.141,7	229.488,7	2.049.264,0	2.278.752,7
2022	15.011.776,0	589.616,1	4.670.501,3	5.260.117,4
2023*	25.482.563,0	1.032.918,3	7.379.907,6	8.412.825,8

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Ekonominin Genel Dengesi.

*2023 verileri tahmini değerleri göstermektedir.

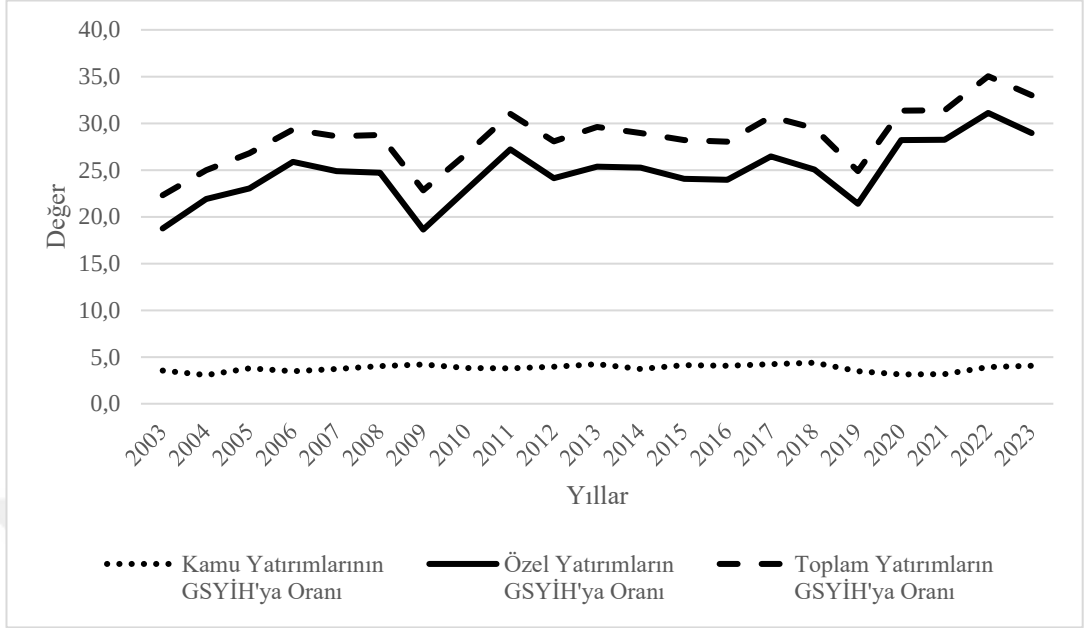
Tablo 1.4’teki veriler yardımıyla kamu yatırımlarının, özel yatırımların ve toplam yatırımların GSYİH’ya oranları aşağıda Tablo 1.5’te gösterilmektedir.

Tablo 1.5: Türkiye’de Yatırımların GSYİH’ya Oranı (2003-2023) (%)

Yıllar	Kamu Yatırımlarının GSYİH'ya Oranı	Özel Yatırımların GSYİH'ya Oranı	Toplam Yatırımların GSYİH'ya Oranı
2003	3,5	18,8	22,3
2004	3,1	21,9	25,0
2005	3,8	23,0	26,8
2006	3,5	25,9	29,3
2007	3,7	24,9	28,6
2008	4,0	24,7	28,7
2009	4,2	18,6	22,8
2010	3,8	22,9	26,8
2011	3,8	27,2	31,0
2012	3,9	24,1	28,1
2013	4,2	25,4	29,6
2014	3,7	25,2	29,0
2015	4,1	24,1	28,2
2016	4,1	24,0	28,0
2017	4,2	26,5	30,7
2018	4,4	25,1	29,5
2019	3,5	21,4	24,9
2020	3,2	28,2	31,3
2021	3,2	28,2	31,4
2022	3,9	31,1	35,0
2023	4,1	29,0	33,0

Kaynak: Tablo 1.4’teki veriler kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 1.5’teki veriler yardımıyla oluşturulan Grafik 1.3 yatırımların GSYİH’ya oranlarının gelişim seyrini yansıtmaktadır.

Grafik 1.3: Türkiye’de Yatırımların GSYİH’ya Oranının Gelişimi (2003-2023) (%)

Kaynak: Tablo 1.5’teki veriler kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 1.5 ve Grafik 1.3 birlikte ele alındığında, 2003-2023 döneminde yıllar itibariyle değişmekle birlikte kamu yatırımlarının GSYİH’ya oranının %3,2 ile %4,4 oranları arasında değiştiği görülmektedir. Bu oranın gelişim seyri son derece durağandır. Yine 2003-2023 döneminde yıllar itibariyle değişmekle birlikte özel yatırımların GSYİH’ya oranı %18,6 ile %31,1 oranları arasında değişmekte olup gelişim seyri istikrarlı değildir. 2003-2023 döneminde kamu yatırımlarının GSYİH’ya oranı ortalama %3,81, aynı dönemde özel yatırımların GSYİH’ya oranı ortalama %24,77 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranlar, Türkiye’de yatırımların ağırlıklı olarak özel sektör yatırımlarından oluştuğunu göstermektedir.

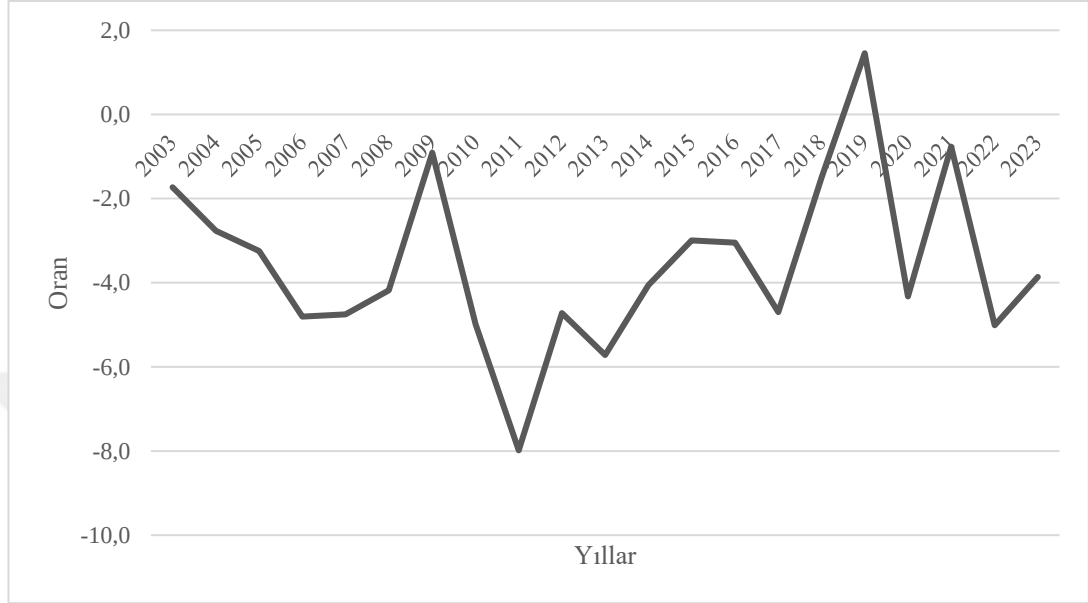
Tablo 1.6: Türkiye’de Tasarruf/Yatırım Açığı ve GSYİH’ya Oranı (2003-2023)

Yıllar	Tasarruf/Yatırım Açığı (Milyon TL)	Tasarruf/Yatırım Açığının GSYİH’ya Oranı (%)
2003	-8.163,3	-1,7
2004	-16.116,9	-2,8
2005	-22.083,4	-3,2
2006	-38.222,8	-4,8
2007	-42.173,3	-4,8
2008	-41.956,3	-4,2
2009	-9.114,6	-0,9
2010	-58.135,2	-5,0
2011	-112.165,7	-8,0
2012	-74.681,2	-4,7
2013	-104.303,9	-5,7
2014	-83.461,7	-4,1
2015	-70.310,5	-3,0
2016	-80.078,8	-3,0
2017	-147.286,8	-4,7
2018	-56.547,5	-1,5
2019	62.826,6	1,5
2020	-218.451,7	-4,3
2021	-55.717,6	-0,8
2022	-752.025,7	-5,0
2023	-984.495,4	-3,9

Kaynak: Tablo 1.4’teki veriler kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 1.6, 2003-2023 döneminde Türkiye’nin tasarruf/yatırım açığı miktarı ile tasarruf/yatırım açığının GSYİH’ya oranlarını göstermektedir. Bu dönemde 2019 yılı hariç olmak üzere tüm yıllarda Türkiye’nin tasarruf açığı verdiği görülmektedir. 2019 yılı değerinin pozitif sonuçlanması, tasarruf/yatırım açığındaki reel bir iyileşmeden değil aynı yıl hem özel hem de kamu yatırımlarının azalmasından kaynaklanmaktadır. Aynı yıl, özel tasarruflarda artış olmasına rağmen kamusal tasarruflarda ciddi bir azalma olması da bu sonuçta etkili olmuştur.

Türkiye’de tasarruf/yatırım açığının GSYİH’ya oranının gelişimi aşağıdaki Grafik 1.4’te gösterilmektedir.

Grafik 1.4: Türkiye’de Tasarruf/Yatırım Açığının GSYİH’ya Oranının Gelişimi (%)

Kaynak: Tablo 1.6’deki veriler kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Grafik 1.4’ten açıkça görüleceği üzere tasarruf/yatırım açığı dalgalı ve negatif eğilimli bir seyir izlemektedir. Türkiye kronik hale gelmiş bir tasarruf/yatırım açığı sorununu uzun yıllardır yaşamaktadır. Yukarıdaki veriler Türkiye’nin ekonomik büyümesini ağırlıklı olarak özel yatırımlarla sağladığını göstermektedir. Uzun vadeli ve istikrarlı bir büyümenin sağlanabilmesi için yatırımlara yönlendirilecek tasarrufların artırılması gerekmektedir. Mevcut tasarruf düzeyi yatırımları karşılamaktan uzaktır.

Yatırım/tasarruf açığı Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin kronik sorunudur. Gelişmekte olan ülkeler ihtiyaç duydukları yatırımları gerçekleştirebilmek için gerekli yurtiçi tasarruflara sahip değildir. Yetersiz iç tasarruflar bu ülkeleri yabancı kaynak arayışına yönlendirmekte ve ekonomileri dışa bağımlı hale getirebilmektedir. Bunun bir sonucu olarak gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri krizlere ve ekonomik şoklara daha açık hale getirmektedir.

Yatırım/tasarruf açığının kapatılması için sadece özel tasarrufların artırılması yeterli gelmeyebilir. Her ne kadar toplam tasarruflar içindeki payı 2003-2023

döneminde ortalama %5,6 olsa da kamu tasarruflarının artırılması seçeneği de değerlendirilmelidir.

Tasarrufların artırılabilmesi için hane halklarının geleneksel yatırım ve birikim yöntemlerinden ziyade finansal derinliği artırıcı yeni ve modern tasarruf yöntemlerine ve araçlarına yönlendirilmesi gerekmektedir. Tasarrufların artırılması sürecinde hedef alınacak kitle de önemlidir. Düşük kullanılabilir gelire ve yüksek tüketim eğilimine sahip kesimlerden ziyade yüksek gelir gruplarına hitap eden finansal araçlar geliştirilmelidir. Çünkü düşük gelirli ve yüksek tüketim eğilime sahip kesimlerin tasarrufa yönlendirilmesi ekonomik büyümenin azalması gibi bir olumsuz sonucu da meydana getirebilir.

Yurtiçi tasarrufların artırılması ekonominin yabancı kaynak ihtiyacını ve bağımlılığını da azaltarak ekonomik büyümeye olumlu etki yapabilir. Bunun yanında, yurtiçi tasarrufların artmasına bağlı olarak dış kaynak ihtiyacının azalmasını ya da daha düşük maliyetli kaynak elde edilmesini sağlayabilir.

Tasarruf açığının giderilmesi için sadece tasarrufları artırıcı politikalar da yeterli olmayabilir. Ekonomik büyümenin sağlanması için yatırımların artırılmasının kaçınılmaz ve zorunlu olduğu gerçeği doğrultusunda tasarrufları artırıcı politikaların yanında dış ticaret hadlerini iyileştirici, bütçe açıklarını azaltıcı, tüketim davranışlarını dönüştürücü politikaların birlikte uygulanması gerekmektedir. Ayrıca, tasarrufların rakamsal olarak yükselmesi sonuçta her zaman tasarruf/yatırım açığının azalması sonucunu da doğurmayabilir. Ekonomide yaratılan tasarrufların verimli yatırım alanlarında değerlendirilmesi ve reel getirilerinin diğer yatırım araçlarının getirilerine yakın olması da gerekmektedir. Elde edilen tasarrufların yönlendirileceği alanlar da reel tasarruf artışında önemlidir.

Türkiye’de yetersiz olan yurtiçi tasarrufların artırılması amacına yönelik olarak yeni tedbirlerin yeni politika araçlarının uygulanmasını gerektirmiştir. Bu kapsamda 01.01.2003 tarihinden itibaren Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) sistemi ve 01.01.2017 tarihinden itibaren de Otomatik Katılım Sistemi (OKS) uygulanmaya başlamıştır. Yeni uygulamalar sonraki bölümde detaylı biçimde ele alınmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ VE BİREYSEL EMEKLİLİK

2.1. Sosyal Güvenlik Sistemi

İnsanoğlu tarihi boyunca hastalık, kaza, ölüm, yaşlılık, doğum, deprem, işsizlik gibi olaylarla karşı karşıya kalmış ve bunlar için önlem geliştirme ihtiyacı duymuştur. İnsanlar ve toplumu yöneten kurumlar insanların yaşamları boyunca karşılaşılabileceği riskleri, tehlikeleri gidermek veya minimize etmek için bazı sistemler geliştirmeye çalışmışlardır. İnsan hayatını garanti altına alma ihtiyacı, sosyal güvenlik düşüncesini beraberinde getirmiştir.

Sosyal devlet anlayışının ortaya çıkmasıyla birlikte kişilerin ve toplulukların mücadele edemedikleri çeşitli sosyal risklere karşı sosyal devlet eliyle çözüm üretilmeye çalışılmaktadır. Sosyal güvenlik, toplumun tek başına mücadele edemediği risklere karşı sosyal devletin kullandığı araçlarından biridir. Günümüzde yaşanmakta olan küreselleşme süreci ve ekonomik krizler, sosyal güvenlik anlayışını daha da önemli hale getirmiştir (Güzel vd., 2009:1-2). Sosyal güvenlik artık insanlığın temel gereksinimi haline gelmiştir.

2.1.1. Sosyal Güvenlik Kavramı ve Kapsamı

Toplum içinde yaşayan bir kimse anlamına gelen “sosyal” kavramı, daha geniş olarak toplumu oluşturan diğer bireylerle ve gruplarla kolay iletişim sağlayabilen, toplumca kabul gören şekilde tanımlanabilir. Sosyal kavramı, içinde insani bir unsur taşıdığından zaman içinde somut bir kişi topluluğu ifadesinden daha geniş bir anlam kazanmıştır. Sosyal kelimesi günümüzde, toplumu oluşturan kişiler ile çeşitli gruplar arasında yardımlaşma, sosyal adalet ve eşitlik gibi çeşitli unsurlarını içermektedir (Alper 2002:4).

Güvenlik kavramı ise “güvende olma” anlamına gelmekle birlikte, bir tehlike ile karşılaşılması halinde korunma, tehlikenin gerçekleşmesi halinde ise bu durumdan kurtulma olarak tanımlanır ve “tehlike” kavramıyla yakın ilişkisi vardır (Şakar, 2006:3).

Bu kapsamda genel olarak sosyal güvenlik, kişilerin iradelerinin ve arzularının dışında oluşan ve mal varlıklarında, gelirlerinde ya da iş gücünde kayıplara neden olarak kendilerinin ve bakmakla yükümlü oldukları bireylerin yaşamlarının idamesini güçleştiren ya da olanaksız kılan tehlikelerin olumsuzluk sonuçlarını karşılamaya yönelik birtakım önlemlerden oluşur (TÜSİAD, 1997:27; Bedük ve Mete, 2006:25).

Sosyal güvenlik terimi dar ve geniş olarak iki farklı anlamda ele alınabilir. Sosyal güvenlik dar anlamıyla, toplumu oluşturan tüm bireylerinin birtakım sosyal riskler karşısında korunmasına yönelik olarak engelleyici önlemlerin alınması ve oluşabilecek zararların tazmin edilmesidir (Şenocak, 2009:413). Geniş anlamıyla ise sosyal güvenlik, dar anlamının ve kapsamının genişletilerek, sebebine bakılmaksızın yoksulluk ve muhtaçlık yaratan tüm durumlara karşı kişilere korunma garantisi verilmesini ifade etmektedir. Bu yönüyle sosyal güvenlik ile sosyal politika içerik ve anlam açısından bütünleşmektedir. Sosyal güvenliğin dar anlamı kapsamına dahil olan tehlikelere şehirleşme, konut, eğitim, aile, meslek seçimi, istihdam, iş sağlığı ve güvenliği, sağlık ve hijyen, ülke içi ve ülke dışı göç gibi yoksulluğa neden olma riski taşıyan tüm durumlar geniş anlamda ele alınan sosyal güvenlik kavramının alanına girer (Bedir vd., 2012:124).

Sosyal güvenlik, insanları tehlikelerin ortaya çıkmasına karşı koruma altına alırken aynı zamanda tehlikenin meydana gelmesinden sonraki süreçle ilişkin gerekli emniyetin sağlanması anlamına gelen bir kavramdır (Tunçomağ, 1975:1). Sosyal güvenlik, her ne sebeple olursa olsun, tehlikeye uğrayarak muhtaç hale gelen bireylerin ve ailelerin maruz kaldıkları zarardan toplumdaki diğer insanların yardımı olmaksızın, insan onuruna uygun asgari bir yaşam seviyesine kavuşturulması olarak da tanımlanabilir (Alper, 2002:5).

Sosyal güvenlik ile ilgili genel tanımlamalara bakıldığında şu unsurlar dikkati çekmektedir; katkı (sosyal sigorta) yardımları (contributory benefits); primsiz nakit yardımlar (non-contributory cash benefits); sosyal yardımlar (gelirleri test edilmiş) ve vergi kredileri (Walker, 2005:6)

Kişiler yaşamları süresince yaşlılık ve ölüm gibi risklerle kesin olarak karşılaşmakla birlikte, hastalık, işsizlik, iş kazası, maluliyet, meslek hastalığı gibi bazı

risklerle hiç karşılaşmayabilirler. Ayrıca, evlenme, boşanma, çocuk sahibi olma gibi bazı sosyal riskler, bireylerin iradeleri sonucunda ortaya çıkarken hastalık, iş kazası, ölüm vb. riskler ise bireylerin iradeleri dışında oluşabilmektedir (Baybora, 2019:197). Uluslararası Çalışma Teşkilatı (ILO) tarafından 1952 yılında çıkarılan 102 sayılı Sosyal Güvenliğin Asgari Normlarına İlişkin Sözleşme ile “sosyal tehlike” kavramını irdelenmiştir. Sözleşmeye göre risk grupları mesleki riskler (iş kazaları, meslek hastalıkları vb.), fizyolojik (doğal) riskler (doğum, sakatlık, hastalık, yaşlılık ve ölüm gibi riskler) ile sosyo-ekonomik riskler (işsizlik, ekonomik ve sosyal krizler) şeklinde 3 başlıkta toplanabilir (ILO, 1984; Aydın, 1999:5; Altan, 2000:45).

Sosyal güvenlik, asıl gayesi çalışma gücü ile beden ve ruh sağlığını koruyabilmek için gereken etkin kaynaklarını geçici veya daimi olarak yitiren kişilere yardımcı olmak maksadıyla bu kişileri gereksinimlerine bağımlılıktan kurtarmayı amaçlayan ve bu kişileri risklerden koruyan bir sistem olarak ifade edilebilir (Richardson, 1970:11).

Sosyal güvenlik sisteminde amaç, bireyin sosyal varlığı ve geleceği için tehdit oluşturan risklere karşı korunması, insanın hayatı boyunca başkalarının yardımına gerek kalmaksızın haysiyetli bir hayat sürebilmesi, karşılaşabileceği risklerden uğrayacağı gelir kayıplarının ve ilave maliyetlerin giderilmesi ile sosyal ve ekonomik güvenliğinin tesisi için gerekli düzenlemelerin yürürlüğe konmasıdır.

Sosyal güvenlik tarafından kişilere sağlanan garantinin soyut ve somut iki boyutu mevcuttur. Soyut boyutu, muhtemel tehlikenin olumsuz sonuçlarına maruz kalmadan, gelecek kaygısı taşımama, zararlarının telafi edileceğini bilmekten kaynaklanan rahatlık durumu oluştururken; somut boyutu, tehlikenin olumsuz sonuçları ile karşılaşıldıktan sonra bu zararları telafi etmek amacıyla verilen hizmetler ve nakdi ödemeler oluşturur. Sosyal güvenliğin sağladığı garanti, kişilere tatmin duygusu vererek yaşadığı toplumda daha huzurlu ve diğer daha uyumlu ilişkiler kurmasına imkan verir (Alper vd. 2013:5).

Tutarlı, etkin ve sürdürülebilir nitelikteki bir sosyal güvenlik sistemi, kuvvetli bir toplumsal dayanışma ve buna bağlı güçlü bir gelişme potansiyeli doğuracak en önemli unsurlardandır. Kurumsallaşmış bir sosyal güvenlik sisteminin, genç

nesillerden yaşlı ve ihtiyaç sahibi nesillere ve yüksek gelir gruplarından düşük gelir gruplarına büyük miktartlı gelir transferleri biçiminde somutlaştığı görölmektedir (Erol ve Yıldırım, 2004).

Çeşitli tanımları dikkate alındığında sosyal güvenlik sistemi: (Demirhan, 2017:5-6):

- Sosyal devletin bir dikey fonksiyonudur.
- Sosyal risklerin doğurabileceği gelir azalmaları ile gider artışlarının olumsuz etkilerinden koruyacak bir sistemdir.
- Bireylerin maruz kaldıkları zararlara yönelik çalışma gücü sağlamayı ve insani yaşama seviyesini elde etmeyi amaçlamaktadır.
- Bireylerin, maruz kalacakları risklerin türü büyüklüğü ile bu risklere karşı kişilere sağlanacak korumanın süresini ve miktarını önceden belirleyen bir sistemdir.
- Sosyal sigorta kavramı, sosyal hizmet ile sosyal yardım gibi birbirini tamamlayan hizmetlerden oluşmaktadır.
- Ülkede yaşayan tüm bireyleri kapsamayı amaçlar.
- Bireylerinin işsizlik, yaşlılık, vefat, sakatlık, iş kazası, meslek hastalıkları, diğer kaza ve hastalık, doğum gibi çeşitli sosyal risklerin doğurabileceği zararlara ve olumsuzluklara karşı belirli bir takım önleyici ve tazmin edici uygulamalarla korunmasıdır.
- Sisteminin diğer amaçlarından biri de bireylerin mesleki, sosyo-ekonomik ve doğal riskler nedeniyle gelirinin geçici veya daimi olarak düşmesi ya da kesilmesi halinde, kişilerin geçinmesini ve yaşama ihtiyaçlarını karşılamaktır.

Gelir dağılımındaki dengesizliklerin düşürölmesinde ve yoksulluğun giderilmesinde sosyal güvenlik sistemleri çok önemli bir fonksiyona sahiptir. Toplumsal dayanışmayı artıran ve etkili, adil ve sürdürülebilir nitelikteki bir sosyal güvenlik sisteminin kurulması bir toplum için son derece önemlidir (TC. Kalkınma Bakanlığı).

2.1.2. Sosyal Güvenlik Sisteminin Tarihsel Gelişimi

Sosyal güvenlik terimi dinamik bir süreci ifade eder. İnsanlığın doğuşuyla başlayan ve halen sürmekte olan en temel ihtiyaçlardandır. Sanayi devrimi, sosyal güvenliğin tarihsel gelişimindeki önemli dönüm noktalarından birisidir. Sanayi devriminden önce sosyal güvenlik gereksinimi bireylerin yaşadığı çevre ile dayanışması suretiyle sağlanırken, bu gereksinim ilerleyen dönemlerde yerini sosyal yardımlar yöntemiyle devlet tarafından uygulanan sosyal güvenlik araçları ile karşılanmıştır.

2.1.2.1. Dünyada Sosyal Güvenlik Anlayışının Gelişimi

Sosyal güvenlik, tarih boyunca bir gereksinim olarak kabul edilmiştir. Çeşitli dönemlerde insanlar, sosyal ve ekonomik şartları ile ve çoğunlukla dini inanç ve değerleri doğrultusunda bu ihtiyaçlarını gidermenin yol ve yöntemlerini araştırmıştır. Önceleri kabile sistemi, ilerleyen dönemlerde de aile içi dayanışma sosyal güvenliğin doğal yöntemleri olarak görülmüştür. Eski dönemlerdeki avcı kabileleri bir tür üretim ve paylaşma birliği şeklinde yaşamışlardır. Bu birlik içerisinde çalışan ya da çalışmayan kişilerin hayatını devam ettirmesi, her kabilenin sahip olduğu imkan ve koşullar ölçüsünde sağlanabiliyordu (Dilik, 1988:41).

Tarımsal ekonomiye geçişle birlikte sanayileşme öncesi döneme kadar olan dönemde aile içi yardımlaşma yöntemi sosyal güvenlik için önemli rol oynamıştır. Bu süreçte aileler, önceki dönemlerde görülen kabile hayatına benzer biçimde ancak daha küçük birimler şeklindeki üretim ve tüketim birliği niteliğine sahiptiler (Day, 1997:62-63).

Sanayi toplumuna geçilmesinden sonra sosyal risklere yönelik olarak bireyler yeni birtakım sosyal koruma yöntemi arayışına yönelmişlerdir. Sanayi devriminden önce aile içi, yerel ya da dini esaslı olarak yapılan kısıtlı yardımlar bile yaşlılık, hastalık ve yoksulluk gibi temel bazı sosyal riskler karşısında yetersiz hale gelmiştir. Sanayi devriminden sonra artmaya, çeşitlenmeye ve farklılaşmaya başlayan sosyal risklere yönelik olarak daha etkili sosyal güvenlik önlemleri aranmaya başlanmış ve bunun önemi daha da artmıştır. Sosyal risklerin çoğalması geleneksel, dar kapsamlı, gönüllüğe dayanan ve yerel özellikli kısmi yardımlardan ziyade daha geniş kapsamlı

sistemli merkezi devlet uygulamalarının ve araçlarının uygulanmasını zorunlu hale getirmiştir. Sosyal devletin kurulmasıyla birlikte, yardımlaşma sandıkları, dini yardımlar ve mesleki birliklere dayanan daha ilkel yardımlaşma yöntemleri dönüşüme uğramış ve sosyal güvenlik anlayışı devletin bir görevi olarak ekonomik, hukuksal ve siyasi anlamda modern mevcudiyetini ilan ederek toplumsal yaşamdaki yerini pekiştirmiştir (Güzel vd., 2018:5)

Üretim ilişkilerinin dönüşümü çerçevesinde sanayi devrimi sosyal yapıda ve iş bölümünde de farklılaşma sağlamıştır. Kısa sürede toplum, çok zengin kapitalistler ile geliri emek gücünden ibaret olan işçi sınıfına dönüşmüştür. İşçiler kötü iş koşulları, uzun mesai saatleri, çok fazla yaşanan iş kazaları, düşük ücret, hastalıklar, yoksulluk, gelecek ve iş güvencesinin olmayışı nedeniyle yaşanan huzursuzluklar işçilerin sıklıkla başkaldırmasına neden olmuştur. Gerçekten de olumsuz sosyal ve ekonomik şartlar, modern sosyal güvenlik sistemlerini başlatan ve yönlendiren unsurlar olmuştur. Batı Avrupa'daki sosyal güvenlik anlayışının gelişimi ağırlıklı olarak iki döneme ayrılarak analiz edilmektedir. Bu dönemler, klasik dönem olarak isimlendirilen ve Bismarck'ın etkisiyle Almanya'da sosyal sigortaların ilk defa kabul edilmesiyle başlayan dönem ile Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemdir (Güvercin, 2004: 90; Güzel ve Okur, 1999:459-460).

Sosyal güvenlik kavramı modern anlamına ise 1800'lü yılların sonlarına doğru kavuşmaya başlamıştır. Almanya'da ilk defa Bismarck'ın finansmanın işçi ve işverenin yanında devletçe de karşılandığı bir sosyal güvenlik mekanizmasını oluşturması bu alanda atılmış büyük adımlardan birisidir. Bu bağlamda, Almanya'da başlangıçta uygulanan sosyal güvenlik 1883'te hastalık, 1884'te iş kazası, 1889'da ise yaşlılık ve malullük sigortalarını kapsamına almıştır (Şenocak, 2009:419-420).

Sosyal güvenlik 20. yüzyılda, ulusal ve uluslararası düzenlemelerde yer almaya başlamıştır. Sanayi Devrimi'nin getirdiği olumsuz hayat şartları ve I. Dünya Savaşı'nın yarattığı acı ve sefalet sonrasında sosyal güvenlik anlayışı daha da önem kazanmıştır. 1930 yılında yaşanan Dünya Ekonomik Krizi bu olumsuz şartları daha da artırmıştır (Alper, 1997:25). 1935'te getirilen ABD Sosyal Güvenlik Yasası ile, sosyal güvenlik kavramının yasal düzenlemelerde ilk olarak kullanıldığı ülke ABD olmuştur (Achenbaum, 1986:2). Sosyal güvenlik kavramını, modern anlamıyla ilk olarak

kullanan William Beveridge'dir. 1942 yılında sonuçlandırılan raporda sosyal güvenlik kavramı modern anlamıyla yer edinmiştir (Brown, 1995:26; Şenocak, 2009:415-416).

İşsizlik, yaşlılık, maluliyet ve ölüm programları yer almıştır. ABD'yi daha sonra Yeni Zelanda ile İngiltere izlemiştir. Savaş döneminde 1941 tarihli Atlantik Paktı'nda, 1942'de İngiltere'de Beveridge Raporu'nda sosyal güvenlik kavramı hukuki ve anayasal anlamına kavuşmuştur. 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'yle sosyal güvenlik bir insan hakkı olarak kabul edilmiştir. 1952 yılında ILO'nun 102 sayılı Sosyal Güvenliğin Asgari Normları sözleşmesi ile dokuz risk, sosyal güvenlik sistemi içerisinde sayılmıştır. Bu sözleşme, birçok ülkenin anayasasına ve uluslararası düzenlemeye kaynak teşkil etmiştir (Alper, 1997:25).

1980'li yıllarda yaşanan ekonomik kriz sürecine kadar sosyal güvenlik, ağırlıklı olarak gelişmiş ekonomilere sahip devletlerin hükümetleri tarafından uygulanan en başarılı sistem olmuştur. Bu sistemle milyonlarca bireyin bakmakla sorumlu olduğu yakınları yaşlandığında, sakatlandığında, hastalandığında veya vefat ettiğinde yoksulluğa düşme sorunu yaşamaktan kurtulmuştur. Ancak başarılı geçmişine rağmen küreselleşmenin son sürecinde sosyal güvenlik sistemi iki temel sorunla karşı karşıya kalmıştır. Birincisi güvenlik harcamalarının yarattığı bütçe açığıdır. Katılımcıların ödedikleri primler sisteme gelir kaynağı yaratsa da yaratılan bu kaynak sosyal güvenlik sisteminin bütçe üzerinde uzun vadede yarattığı yükü gidermeye yetmemiştir. İkinci temel sorun ise sosyal güvenlikte yapılan son değişikliklerden sonra yaşanan süre ve toplumsal gelişmeye rağmen sisteminin demode hale gelmesi ve güncel hayattan uzaklaşmaya başlamasıdır. Bu ve benzeri sorunlar nedeniyle, evvelki dönemlerde sosyal yapıyla uyumlu olan sistemin günümüz toplum yapısıyla uyumlu hale getirilmesi ve buna yönelik yasal düzenlemelerin yapılması ihtiyacı doğmuştur (Diamond ve Orzsag, 2004:1-2; Şenocak, 2009:421-422).

2.1.2.2. Türkiye'de Sosyal Güvenlik Anlayışının Tarihsel Gelişimi

Türkiye'deki sosyal güvenlik sistemleri tarihsel süreç içerisinde ele alındığında farklı uygulamaların denendiği anlaşılmaktadır. Cumhuriyet öncesi dönemde ağırlıklı olarak sadaka, fitre, zekât ve aile içi dayanışma gibi uygulamalarla bireylere yardımlar

sağlanırken, vakıflar tarafından yoksul halkı korumak adına çeşitli organizasyonlar geliştirilip uygulanmıştır. Cumhuriyet öncesi dönemde sosyal güvenlik uygulamalarına kaynak teşkil eden ve “lonca” olarak adlandırılan meslek birlikleri ya da “teavün” olarak isimlendirilen sandıklarla aynı meslek faaliyette bulunan kişilere ya da ailelerine hastalık, sakatlık, yaşlılık ve vefat hallerinde yardımlar yapılmıştır. İlerleyen süreçlerde yaşanan ekonomik sorunlar ve olumsuz gelişmeler lonca sisteminde sorunlara yol açmıştır. Loncaların ve vakıfların sistemdeki önemini kaybetmesi sonucunda yeni bir sistem kurulmaya başlanmış, ancak getirilen düzenlemeler risk faktörü yönünden tüm çalışanları kapsamamıştır. Tanzimat sonra Osmanlı Devleti’nin duraklama ve gerileme dönemlerinde ise sosyal güvenlikle ilgili kurumların işlevini yitirmesi problemleri daha da arttırmıştır (Gülhan, 2007:13-14; Erelen, 2021: 23-24).

Cumhuriyet’in ilanına kadar geçen süre içerisinde kömür havzasında çalışan işçilere yönelik koruyucu iki düzenleme getirilmiştir. Bu düzenlemelerden birincisi, 1921’de çıkarılan 114 sayılı “Zonguldak ve Ereğli Havzai Fahmiyesinde Mevcut Kömür Tozlarının Amele Menafii Umumiyesine Olarak Furuhtuna Dair Kanun’dur”. 114 sayılı Kanun, temel olarak kömür tozlarının açık arttırma suretiyle satışından sağlanan gelirin işçilerin yararına harcanmasını öngörmektedir. İkincisi düzenleme ise 1921’de çıkarılan 151 sayılı “Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun’dur”. 151 sayılı Kanun ile hastalanan, kazaya maruz kalan işçilerin işveren tarafından ücretsiz biçimde tedavi ettirilmesi amacıyla işyerinde doktor bulundurulması, kaza nedeniyle işçinin vefat etmesi durumunda ailesine tazminat verilmesi ve çalışanların sosyal güvenliklerini sağlamak amacıyla “ihtiyat ve teavün sandıklarının kurulması öngörülmüştür. Sonraki süreçte bu sandıklar, “Amele Birliği” ismiyle birleştirilmiştir (Tuncay ve Ekmekçi, 2011: 68; Baybora, 2019:204).

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde sosyal güvenlikle ilgili doğrudan düzenlemeler getirilmese de uygulamaya koyulan 1926 tarihli Borçlar Kanunu, 1930 tarihli Umumi Hıfzısıhha Kanunu gibi birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Aynı dönemde sosyal sigortalara benzerlik gösteren, ancak kişiler ve riskler yönünden kapsamı dar birtakım yardımlaşma ve emeklilik sandıklarının kuruluşunu sağlayan kanunlar çıkarılmıştır. Bunlardan en önemlisi 1930 tarihli Askeri ve Mülki Tekaüt Kanunudur. 1933 yılında

çıkarılan Vilayet Hususi İdareleri Tekaüt Sandığı ve İstanbul Mahalli İdaresiyle, Ankara Belediyesi Memurları Tekaüt Sandığı, 1934 yılında çıkarılan DDY ve Limanlar İdaresinin Memur ve Müstahdemleri Tekaüt Sandığı gibi bazı emeklilik ve yardımlaşma sandığı ihdas edilmiştir. İşçiler de benzer nitelikli sandıkları kurmuşlardır. Bunlardan en önemlisi 1923'te maden işçilerinin Zonguldak ve Ereğli bölgesinde kurdukları Amele Birliği ve İhtiyat ve Teavün Sandıkları, diğerleri Samsun Tütün İşçileri Teavün Cemiyeti, elektrik fabrikası çalışanlarının İstanbul'da kurduğu Yardım ve Teavün Sandığı'dır (Güvercin, 2000:2-7; Güvercin, 2009:92).

İkinci Dünya Savaşı, sosyal güvenlik sisteminin tarihi açısından çok önemli bir dönemi teşkil etmektedir. Sosyal Sigortalarla ilgili ilk kanun 1945'te kabul edilen 4772 sayılı kanundur. Bu kanunla birlikte analık sigortası ile iş ve meslek hastalıkları gibi uygulamalar getirilmiştir. Aynı yıl kabul edilen 4792 sayılı İşçi Sigortaları Kurumu Kanunu ile birlikte bazı sandıklar birleştirilmiştir (T.C Sosyal Güvenlik Kurumu).

ILO tarafından 1952 yılında getirilen 102 sayılı Sosyal Güvenliğin Asgari Normları sözleşmesi ile sosyal güvenliğin kapsamı ve kuralları belirlenmiştir. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte dünyada sosyal güvenlik anlayışında meydana gelen gelişmelere uyum sağlamaya gayret etmiştir. 10 Aralık 1948'de yayınlanan "İnsan Hakları Evrensel Bildirisi" 6 Nisan 1949 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiş; 7 Nisan 1948 tarihli Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Anayasası, 9 Haziran 1949 tarih ve 5062 sayılı Kanun ile onaylanarak Türkiye Dünya Sağlık Örgütü'ne üye olmuştur. Türkiye bu sözleşmeler ile sosyal güvenlik ve sağlık alanlarında birtakım yükümlülükler üstlenmiştir (T. C. Dışişleri Bakanlığı).

Bu düzenlemelerin haricinde, 1961 anayasasının kabulü en önemli gelişmelerden birisi olmuştur. 1961 Anayasası'nın 48. maddesi ile herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu düzenlemesi getirilmiştir. 17.07.1964 tarihinde kabul edilip 01.03.1965 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 506 sayılı "Sosyal Sigortalar Kanunu" ile o güne kadar farklı tarihlerde uygulamaya ve dağınık görünüme sahip sosyal sigorta kollarının kapsamı genişletilerek 506 sayılı Kanunda toplanmıştır (Baybora, 2019:204-205). Aynı dönemde Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün 102 sayılı "Sosyal Güvenliğin Asgari Normlarına İlişkin Sözleşmesi" 29 Temmuz 1971 tarihli ve 1451 sayılı Kanun ile onaylandıktan sonra 1 Nisan 1974 tarih ve 7/7964 sayılı

Bakanlar Kurulu kararnamesi ile yürürlüğe girmiştir. Sosyal güvenlik kavramının modern tanımında da bu önemli sözleşme belirleyici rol oynamıştır. Sözleşmede hastalık, sakatlık, yaşlılık, işsizlik, meslek hastalığı, iş kazası, analık vefat ve aile yükleri şeklinde 9 risk sayılmıştır (Güzel ve Okur, 1999: 39-40).

1 Ekim 1972 tarihinden itibaren uygulanan 1479 sayılı kanunla BAĞ-KUR kurulmuş ve belirli bir prim ödenmek suretiyle işçi ve memur sınıfı dışında kalan kişilerin de sosyal güvenlikten faydalanmasına imkan sağlanmıştır (Resmi Gazete, 1971).

1982 Anayasası'nın 60. maddesinde, "Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliğı sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar" düzenlemesi mevcuttur. 1961 Anayasası'ndaki gibi 1982 Anayasası'nda da sosyal güvenlik anayasal hak olarak kabul edilmiştir. 17.10.1983'te kabul edilen 2925 sayılı "Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu ile aynı tarihte kabul edilen 2926 sayılı "Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu ile tarım sektöründe çalışanların önemli bir kısmı da sosyal güvenlik sistemi kapsamına alınmıştır. 25.08.1999'da kabul edilen 4447 sayılı "İşsizlik Sigortası Kanunu" 01.06.2020 tarihinden itibaren uygulanmaya başlamıştır (Dilek, 2019:205).

Bağ-Kur'un kurulması sonrasında ülkemizde üç farklı teşkilatlanmadan oluşan bir sosyal güvenlik sistemi meydana gelmiştir. Üç teşkilatlı sosyal güvenlik kurumunun mevcudiyeti, uygulanan sistemin yapısında karmaşıklığa neden olmuş ve bunun üzerine yeni sistem arayışlarına yönelinmiştir. 16.05.2006'da kabul edilen 5502 sayılı kanunla SSK, BAĞ-KUR ve Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumuna (SGK) devredilerek birleştirilmiştir (Resmî Gazete, 2006).

2.1.3. Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Gelişimi

Sosyal güvenlik sistemleri, toplumun tüm bireylerinin tehlikelere karşı korunmasını sağlamak, doğabilecek gelir kayıplarını önlemek, güven duygusu oluşturmak amaçlarıyla kurulmuştur. Bu kapsamda ortalama yaşam süresinin uzaması, yeni mesleklerin oluşması, risk faktörlerinin çeşitlenmesi gibi demografik ve ekonomik değişimler ile bireylerin ihtiyaçlarının değişmesi güvenlik sistemlerinin de değişmesine ve gelişmesine sebep olmuştur.

Dünya Bankası 1994 yılında, sağlıklı ve sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sisteminin varlığı için üç basamaktan oluşan bir yapı oluşturulması önerisinde bulunmuştur. Çok basamaklı sosyal güvenlik sisteminde (Böhm, 2012: 4; Mladen, 2012: 35; The World Bank, 1994: 16; Günay ve Güneş, 2015:247-248, Eken ve Gaygısız, 2010: 58; Uğur, 2002: 140).

Birinci basamak, *Kamu (Devlet) Emeklilik Sistemleri*, dağıtım esasına dayanan geleneksel zorunlu emeklilik programıdır. Sosyal güvenliğin, kamu tarafından sağlandığı, farklı yaş grupları itibariyle gelirin yeniden dağıtıldığı sistem, emeklilere yönelik yapılan ödemelerin halihazırda çalışanlardan toplanan katkılarla karşılanmasına dayanan bir sistemdir (Derelioğlu, 2000:12).

İkinci basamak, özel sektör ya da kamu tarafından oluşturulan, gönüllü ya da zorunlu katılımın olabildiği, genellikle sektör veya işyeri temelli, sigorta ve tasarruf etmeye yönelik kurulan ve sosyal güvenlik kurumlarını barındıran *Mesleki Emeklilik Sistemleri*'dir. Uygulama meslek, zümre ve çalışılan sektöre göre farklılık göstermektedir. Bir sözleşmeye dayalı olarak yürütülen sistem işçinin emekli olması ya da gelecekte işçinin maruz kalabileceği risklere yönelik olarak kendisini güvenceye alabilmesi için işçi ile işveren tarafından ödenen primlerin tasarruf edilmesine dayanmaktadır (Demirci ve Şen, 2006:41-42).

Üçüncü basamak, *Bireysel Emeklilik Sistemleri*'dir. Gönüllü katılıma dayanan ve bütünüyle özel sektör tarafından oluşturulan, fon sistemine göre çalışan özel emeklilik kurumlarını barındıran sistemdir. Bireysel Emeklilik Sistemi, kişilerin emeklilik dönemlerinde, mevcut yaşam standartlarını sürdürebilmeleri ve karşılaşılabileceği ilave giderleri karşılayabilmeleri için ilave gelir elde etmeye yönelik, tüm katılımcıların birikimlerinin ayrı hesaplarda tutulduğu, yapılan ödemelerin fonlarda değerlendirildiği, katılımcıların ödemeleri ve getirileri üzerinden gelir elde ettiği, yasal düzenlemelerin, denetimin ve gözetimin kamu tarafından yapıldığı ancak uygulamanın bütünüyle özel emeklilik şirketlerince yürütüldüğü, gönüllü katılıma dayanan ve kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı niteliğindeki özel emeklilik sistemidir (Yeşilyurt, 2019:40). Bireysel emeklilik sistemlerinin uygulanışında ülkeler arasında farklılıklar mevcuttur. Uygulanan programlarda gönüllülük ya da zorunluluk esasına dayanabilmektedir. Ayrıca, gönüllülük ve

zorunluluk birlikte uygulanabilmektedir. Bireysel emeklilik uygulamaları, Türkiye'nin de dahil olduğu birçok ÷lkede sosyal güvenlik uygulamalarını tamamlayıcı niteliktedir. Avusturya ve Şili'de bireysel emeklilik programları, çalışanların çoğunu bireysel emekliliğe dahil etmek ve yüksek düzeyde tamamlayıcı emeklilik düzeyine sahip olmak amacıyla zorunluluk esasına dayandırılmıştır (Antolin vd. 2012:5; Kara ve Yıldız, 2016:25). Kamu tarafından yürüt÷len sosyal güvenlik uygulamalarının tamamlayıcısı olma niteliğine sahip olan bireysel emeklilik sisteminin, kamu emeklilik sistemi ile uyumlu bir şekilde yürüt÷lmesi, katılımın genele yayılması, farklı gelir gruplarının kullanımına açılması, katılımı özendirici teşviklerin sağlanması ve emeklilik fonlarında kabul edilebilir bir getiri oranına ulaşılması başarı için esas alınmaktadır (Akpınar, 2018:184).

Tablo 2.1: Sosyal Güvenlik Uygulamalarının Karşılaştırılması

	ÖZELLİKLERİ	AVANTAJLARI	DEZAVANTAJLARI
Zorunlu Devlet Güvencelerini	-Temel devlet emeklilik planları olması -Katılımın zorunlu olması -Dağıtım sistemi ile çalışıyor olması -Emeklilik ödemeleri devlet tarafından garanti ediliyor ve ödeniyor olması	-Evrensel koruma sağlıyor olması -Kuşaklar arası dayanışma içermesi -Bireysel finansal sorunların olumsuz etkisinin azaltılması -Enflasyona karşı güvence altında olması -satış maliyeti içermemesi	-Demografik değişikliklerin olumsuz etkisi ile mevcut fayda düzeyi gerçekleşmeyebilir -Devlet tarafından yapılabilecek kural değişiklikleri ve hesaplama müdahalelerine açık olması -Yapılan katkı/prim ödemelerinde bireysel veya esnek bir bakış açısının olmaması
Tamamlayıcı - Mesleki Emeklilik Programları	-Devlet sosyal güvenlik sistemlerine alternatif değil destekleyici olması -Genel olarak mesleki yardım emeklilik programları(sandıklar) olması -Katılımın zorunlu ve/veya isteğe bağlı olması -Fonlama veya dağıtım sistemi ile çalışıyor olması	-Demografik değişimlere dirençli olması -Aktif varlıkların değerlerinde oluşacak kayıplara karşı işveren güvencesi içermesi -Çalışanın motivasyonuna ve performansına olumlu etkisi olması -Aidiyeti güçlendirmesi ve bu nedenle personel politikalarının ayrılmaz bir parçası olması	-Yatırımların risklerinin katılımcı ve işverenin üzerinde olması -Başarısız fon yönetiminin maaşlara olumsuz etkisi -İşverenin iflası durumunda fonların piyasa dalgalanmalarının etkisine açık olması -Ekonomide yaşanacak negatif olaylara karşı korunmasının olmaması
Özel Sigortalar ve Özel Emeklilik Planları	-1. ve 2. basmağa destek için kurulan bir sistem olması -Katılımın isteğe bağlı olması -Fonlama sistemi ile çalışıyor olması -İnsanların kendi geleceklerini belirleyebilme özelliğine sahip olması	-İyi bir fon yönetimi ile iyi bir emeklilik maaşı sağlanması -Demografik değişimlere karşı dirençli olması -Vergi avantajı dolayısı ile tasarruf yapma esnekliği sağlanması -Ekonomiyi canlandırıcı etkisi -Ekonomide istihdam yaratması -Katılımcının fonları ile ilgili hareket özgürlüğünün olması	-Kuşaklar arası bağlantı olmaması -Satış maliyetinin yüksek olması -Katılımcının kendi ihtiyacı olmayan bir ürünü tercih etmesi sonucu risk taşıması -Bu basamağın en hassas alanının fon yönetimi olması fon getirilerinin dolayısı ile maaşın beklentileri karşılamakta yetersiz kalması

Kaynak: Vakıf Emeklilik, Bireysel Emeklilik Sistemi Temel Eğitim Notları, İstanbul, 2003 s.5; Bağlan, Cihan (2006). Dünyada ve Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, s.14

Çok basamaklı sistemler bazı ülkelerde kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı iken bazı ülkelerde sistem alternatif bir role sahiptir. Bazı ülkelerde sisteme giriş gönüllülüğe dayanırken bazı ülkelerde zorunluluk esastır. Bazı ülkelerde katkı payları işveren tarafından karşılanırken bazı ülkelerde işveren ya da sendika tarafından karşılanmaktadır. Bireysel emeklilik sistemi, sosyal refahın artırılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için bireyler ve devletler açısından önemini artırmaktadır (Cignafinans, 2015; Günay ve Güneş, 2015:248).

Bireylerin çalışamayacakları dönemde karşılaşılabilecekleri çeşitli risklerden korunmalarına imkan veren ve sosyal güvenlik sistemlerinin tamamlayıcısı olan özel emeklilik sistemleri sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan ülkeler için büyük öneme sahiptir. Dağıtım yöntemine göre devlet tarafından finansmanı sağlanan ve dünya genelinde uygulanan emeklilik sistemlerinin birinci basamağında yer alan kamu emeklilik sistemlerinin uygulanmasında ve finanse edilmesinde, ülkelerde görülen demografik, sosyal ve ekonomik değişimler nedeniyle süreç içerisinde birtakım sıkıntılar meydana gelmiştir. Oluşan sorunlar nedeniyle birçok ülkenin günümüzde sosyal güvenlik yardımlarının kapsamını genişletmek yerine sağlanan koruma düzeyini muhafaza etmeye çalıştıkları görülmektedir. Gerçekleştirilen çeşitli reformlarla mevcut koruma düzeyi, ikinci ve üçüncü bayak tamamlayıcı emeklilik sistemleri ile desteklenmektedir (Kara ve Yıldız, 2016:24-25). 1990'ların başından bu yana küresel emeklilik sistemleri ve reformlarına ilişkin görünüm, devam eden küresel mali kriz ve bunun finanse edilen ve edilmeyen emekli maaşları üzerindeki etkileri tarafından tetiklenmiş olup önemli ölçüde değişmiştir (Holzmann, 2013:1).

2.1.4. Sosyal Güvenliğin Araçları

Sosyal güvenliğin sağlanmasında sosyal sigorta, sosyal hizmet ve sosyal yardımlar olmak üzere başlıca üç araç kullanılmaktadır. Sanayisi gelişmiş ülkelerde, sosyal güvenlik sisteminin oluşum ve gelişim dönemlerinde önce sosyal yardım tedbirlerinin uygulandığı, daha sonra ise sigorta yönteminin somut biçimi olan sosyal sigortaların kurulduğu görülmektedir. Bu yöntemlerin tek başına sosyal güvenliği sağlayabilmesi olanaklı değildir. Uygulamada, bu yöntemlerin birbirlerini tamamlayacak biçimde ve karma şekilde kullanıldığı görülmektedir (Aydın, 1999:20; Dilik, 1992:51; Kara, 2006:6)

Niteliği itibariyle sosyal sigorta, sadece önceden tespit edilmiş sosyal risklere yönelik güvence sağlayan, bireyin de doğrudan finansmanına katıldığı bir yöntemdir. Günümüzde uygulanmakta olan sosyal güvenlik sistemlerinin temel aracı sosyal sigorta yöntemidir. Sosyal sigorta, ekonomik açıdan güçsüz olan kişiler ile çalışanların işgücünü korumak, geleceğini güvence altına almak amacıyla kurulan bir zorunlu sigortadır. Sosyal sigortalar, sistemden yararlanacak katılımcıların maddi katkısıyla yürütülmektedir. Bu maddi katkı “prim” olarak adlandırılmakta, bu nedenle sosyal sigorta sistemi de “primli sosyal güvenlik rejimi” olarak adlandırılmaktadır (Aydın, 1999: 23; Evcil, 1997:6).

Sosyal sigortalar, beş temel ilkenin birleşiminden bir araya gelmiştir (Dilik, 1971:81-82):

1. Dışardan finansmana katkı ilkesi: İşverenler ile gerektiğinde devlet tarafından sosyal sigortaların finansmanına katkı yapılmaktadır.
2. Sigortalılar arasında yeniden gelir dağılımı veya sosyal denge ilkesi: Yüksek gelire sahip katılımcılardan diğer katılımcılara oranla ve düşük gelirli lehine daha yüksek prim tahsil edilmektedir. Bu ilke uygulamada sigortalılardan, özel kişisel riskleri dikkate alınmaksızın, gelirleri üzerinden prim toplanmasına, verilen sosyal gelirlerde ise toplanan primlerin sürekli göz önünde bulundurulmaması suretiyle gerçekleştirilmektedir.
3. Kendisine yardım ilkesi: Bu ilkeye göre, tüm sigortalıların kendisine ait primi ödemesi esastır. Bu ilkenin uygulama şekli işçi priminde görülmektedir. Sigortalıların, sosyal risklere yönelik olarak güvenliklerinin sağlanması için, işveren tarafından ödenen primler ile devlet katkılarına ilave olarak özel sigortalarda olduğu gibi bizzat prim ödemesi yapma zorunda olmalarının, sigortalıların sorumluluk duygusunu kaybetmemeleri için önemli olduğu savunulmaktadır.
4. Sigortacılık ilkesi: Sigorta tekniğinden faydalanılarak sigortalılar arasında riskin eşitlenmesinin sağlanması bu ilkenin temelini oluşturmaktadır.
5. Zorunluluk ilkesi: Sosyal sigorta kapsamına girmenin zorunluğunu savunan ilkedir.

Sosyal sigortalar, toplumsal dayanışmayı sağlamak, ulusal gelirin yeniden dağıtımını gerçekleştirmek gibi sosyal amaçlarla hareket eder ve sosyal devletin görünüm biçimlerinden birini oluşturur (Şakar, 1992: 70).

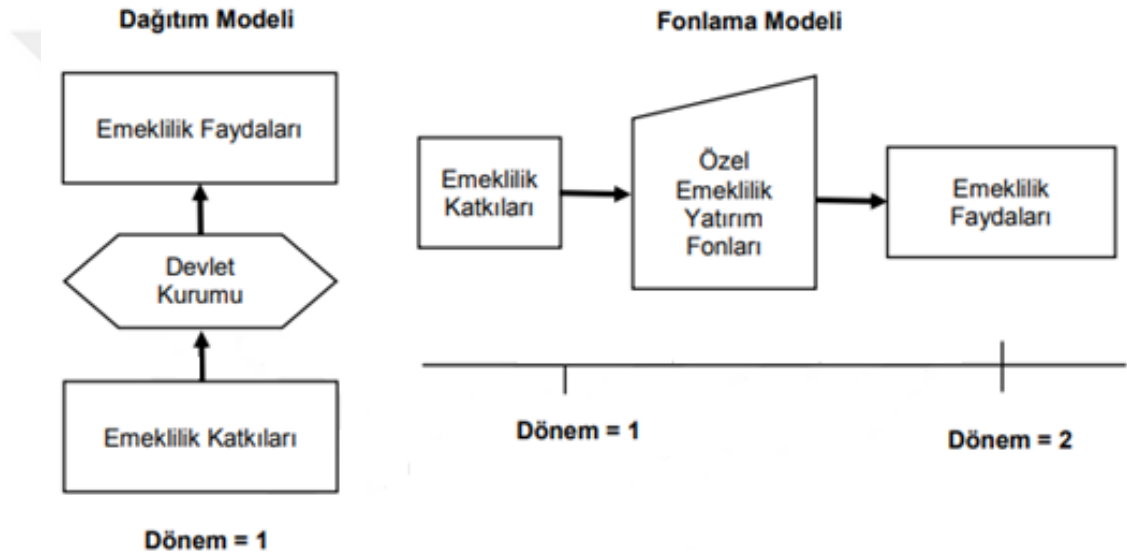
Sosyal Yardımlar, yardıma muhtaç hale gelen kişilere devlet bütçesinden maddi destek yapılması olarak tanımlanabilir. Bu maddi destekler, zorunlu katılıma dayanmayan ya da katılma ile alınan karşılık arasında doğrusal bir ilişkinin olmadığı, genel devlet bütçesi veya özel bir amaca tahsis edilmiş özel vergi gelirlerinden karşılanan kamu yardımlarıdır (Tepekule, 2008:7). Bu nedenle primsiz sosyal güvenlik rejimi olarak ifade edilen ve karşılık ilkesine dayanmayan sosyal yardımlar, sosyal sigortalarda olduğu gibi örgütlü ve kapsamlı olmayan ancak daha insani bir yapıdadır.

Sosyal hizmetler, insanların sağlık ve esenlik halinin geliştirilmesine; kendilerine daha fazla yeterli duruma gelmelerine ve başkalarına olan bağımlılıklarının önlenmesine, aile bağlarının kuvvetlendirilmesine; ailelerin, bireylerin, grupların ya da toplulukların sahip oldukları sosyal fonksiyonlarını başarılı biçimde yerine getirmelerine destek olmak maksadıyla gerçekleştirilen etkinlikler ve programlar bütünü olarak tanımlanmaktadır (DPT, 2001:11). Sosyal hizmetler, kendilerinden kaynaklanmayan nedenlerle muhtaç ve yoksul duruma düşen veya beden ve ruh bakımından bir kayba maruz kalan toplum üyelerine, ülkenin sahip olduğu genel şartlar doğrultusunda insana yakışır, çevreleri ile uyumlu bir yaşam sürdürebilmeleri için gerekli olan maddi, manevi, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik, kamu ve gönüllü özel oluşum ve kuruluşlar tarafından verilen hizmetlerdir (Özdemir, 2007:22).

2.1.5. Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Finansman Yöntemleri

Günümüzde yaşanan teknolojik değişimler, nüfus artışı, yeni meslek grupları, insan ömrünün uzaması gibi gelişmeler insan hayatında yaşayabileceği riskleri ve risklerin boyutlarını da etkilemiş bu durum sosyal güvenlik sistemlerinin ve sosyal yardımların da yenilenmesine, kapsamlarının genişlemesine neden olmuştur. Dolayısıyla sosyal güvenliğin finansman ihtiyacı da artmış ve bu ihtiyacın karşılanmasına yönelik uygulamalar daha önemli bir hale gelmiştir (Hadzimusiç, 2017). Sosyal güvenlik finansmanı, devlet katkısı ile işverenlerin ve çalışanların ödedikleri primler ile oluşmaktadır. Bu finansmanın sağlanması büyük harcamalar

gerektirdiğinde, elde edilen fonlarında verimli şekilde değerlendirilmesi, geri dönüştürebilmek için önemlidir. Sosyal güvende iki farklı finansman yöntemi mevcuttur. Birincisi, sistemin bütünüyle kamu tarafından finanse edildiği dağıtım yönetimi; ikincisi ise sosyal sorumluluk bilinci çerçevesinde sistemin finansmanının çalışanlar ve işverenlerce sağlandığı fonlama yöntemidir. (Modigliani, vd. 2001:65; Erenel, 2021:13; Hadzimusiç, 2017; Boyacıoğlu ve Öçal, 2018:913). Bu kapsamda Şekil 2. 2’de gösterildiği gibi Dağıtım ve Fonlama modelleri uygulanan ana iki yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 2.1: Emeklilik Sistemlerinin Finansmanı

Kaynak: Orenstein, M.A. (2005). “The New Pension Reform as Global Policy”. Global Social Policy, 5(2), 183.

2.1.5.1. Dağıtım Yöntemi

Sosyal güvenlik harcamaları ülkelerin bütçeleri içerisindeki payı itibarıyla incelendiğinde, birçok ülkede kamusal prim programlarının en büyük mali programlar olduğu ve ekonomisi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde uygulanan finansman yönteminin de dağıtım yöntemi olduğu görülmektedir (Wang ve Davis, 2003:361; Chand ve Jeager, 1999; Güneş ve Yakar, 2004:132). Dağıtım yöntemi, çalışanların prim ödeyerek çalışmayanlara sağladığı faydaların, çalışanların emekli olmaları halinde kendilerine de aynı düzeyde sağlamasını öngören bir sistemdir (Pennachi,

2003; Modigliani, vd., 2001; Güneş ve Yakar, 2004:131). Yabancı literatürde pay-as-you-go şeklinde adlandırılan dağıtım sistemi, belirli bir dönemde yapılması gereken sosyal güvenlik giderlerinin aynı dönemde toplanan prim gelirleri ile karşılanması temeline dayanmaktadır (Şen ve Memiş, 2001:31; Talas, 1997:443; Güven, 2001:159). Bu sistemde, aktif olarak çalışanların ödediği sosyal güvenlik primleri, emeklilere ödenecek maaşların finansmanında kullanılmaktadır (Blake, 2000:47. Bu model primli ve primsiz olmak üzere iki şekilde organize edilebilmektedir. Primli uygulama işçi ve işveren primlere katkı sağlaması ile gerçekleşirken, primsiz uygulama, sigorta yardımlarının finansmanı ya da sosyal sigorta açıklarının ana bütçeden karşılanması şeklinde gerçekleşebilir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2006:24).

Prime dayalı dağıtım sistemi, korunması gereken toplumsal kesimi bir sosyal güvenlik şemsiyesi altında toplayarak, çalışanlardan, işverenlerden ve kamudan toplanacak katkılarla bir kaynak yaratmayı amaçlamaktadır. Kişilerin maruz kaldıkları risklerin azaltılmasında ve ekonomik güvencelerinin yükseltilmesinde devletin koruması altındaki bu sistem ile sadece emekli ve çalışan kesim arasında değil aynı kesim içinde bulunan farklı gelir düzeyine sahip gruplar arasında da sosyal dayanışma sağlanmaktadır (Tuğsel, 2007:9). Bu sistemde katılımcılar emekli oluncaya kadar sisteme prim ödemek zorundadır. Kişiler ödedikleri prim karşılığında, sigortalılık ve emeklilik dönemleri süresince işsizlik sigortası, analık, hastalık, yaşlılık, malullük, vefat, iş kazası ya da meslek hastalıkları güvencelerinden yararlanırlar (5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu).

Dağıtım modelinde aktif sigortalılardan elde edilen primler aynı zaman dilimi içinde fon oluşturmada pasif sigortalılara ve hak sahiplerine sigorta yardımı olarak ödenir. Prim ödeyen aktif sigortalılar ise izleyen kuşağın ödeyeceği prim gelirleri ile gelecek yıllarında sigorta primlerine hak kazanırlar. Bu sistemde aktif sigortalı ile pasif sigortalı arasında dayanışma ilkesi kendini göstermektedir. Her iki grup da yaş, medeni durum, cinsiyet gibi demografik özellikler ile hukuksal ve teknik değişkenlerden etkilenir. Prim ödeyen aktif sigortalı sayısının pasif sigortalıya oranla yüksek olması durumlarında denge prensibi sebebi ile yardım miktarının artırılması, prim oranlarının düşürülmesi gibi uygulamalar yapılmaktadır (Güzel ve Okur, 1999:77).

Primsiz dağıtım sisteminde, sosyal riske maruz kalan ve korunmaya muhtaç kişilere, sigortalılık ya da prim ödeme koşulu aranmaksızın, tüm ülke nüfusuna yönelik asgari bir gelir sağlayan, genel vergi gelirleriyle devletin tarafından finanse edilen sosyal güvenlik sistemidir. Bu sistemde, belirli bir yaş haddini aşan bireylere, çalışma hayatına katılma koşulu olmaksızın asgari bir gelir temin edilmektedir. Sosyal sigorta sisteminin ihtiyacı karşılamaması halinde primsiz sisteme başvurulmaktadır (Arslan, 2006: 6). Yeşil Kart Uygulaması, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, , 65 Yaş Üzerindeki Türk Vatandaşlarının Korunması, Sosyal Destek ve Dayanışma Fonu ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı primsiz sosyal güvenlik sistemine örnek olarak gösterilebilir.

Primsiz sosyal güvenlik sisteminde hizmetler devlet tarafından toplanan vergilerle karşılandığından uzun vadede kaynak sıkıntısının ortaya çıkması ve sosyal güvenlik sisteminin aksamasına sebep olabilmektedir.

2.1.5.2. Fonlama Yöntemi

Fonlama yöntemi özünde, bireylerin maruz kalacakları risklerin yaratacağı maliyetin karşılanabilmesine yönelik olarak bir fon oluşturulması prensibine dayanmaktadır. Fonlar bireysel ya da toplumsal olarak kurulabilir. Bireysel fon yönteminde, her bir katılımcı için ayrı hesap oluşturulur. Sigortalı ve işveren tarafından ödenen primler bu hesapta toplanır. Ödenecek katkı payının tespitinde kişinin medeni durumu, çocuk sayısı, yaşı, işi vb. kişisel özellikleri etkilidir. Hesapta biriken katkılar, katılımcı kişilerin maruz kalacağı sosyal risklere yönelik bir güvence teşkil eder. Fonlama yöntemi, “sosyal risk maliyetinin kişiler arasında dağıtılması” ve “sosyal dayanışma” ilkelerine ters düştüğünden sosyal güvenlik sistemlerince uygulanmaktan vazgeçilmiştir. Ancak fonlama yöntemi, daha düşük masraflı olması ve bireysel girişime daha uygun olması nedenleriyle artık özel sigorta sistemi tarafından kullanılmaktadır (Güzel ve Okur, 1999:82; Uğur, 2004: 38-39).

Bireysel fonlama yöntemi, sigortalı kişinin kendi adına ödediği primler ile işverenin ödediği primlerin sigortalının kişisel hesabında birikmesidir. Sigortalı kişiye ne kadar ödeneceği yaş, medeni durum gibi demografik farklılıklara göre değişir. Bu yöntem günümüz koşullarındaki sosyal güvenlik anlayışı için uygun olmadığından

yaygın değildir ancak özel sigortalarda kullanılabilmektedir (Güzel ve Okur, 1999:81; 2004(a): 38-39).

Kolektif fonlama yönteminde gelecek dönemde sigortalı kişilere sosyal gelir kaynağı oluşturmak için tüm sigortalılara ait primlerin ortak bir hesapta toplanır. Bu yöntemde bireysel fonlamada olduğu gibi demografik farklılıklar gözetilmez herkes aynı oranda prim alır.

2.2. Bireysel Emeklilik Sistemi Kavramı ve Tanımı

Emeklilik sistemi, yaşın ilerlemesi gibi sebeplerle fiziki gücünü kaybeden ve bu sebeple artık etkin şekilde çalışamayan, gelir kaybına uğrama durumu ile karşı karşıya kalan bireylerin karşılaştıkları bu riskleri en aza indirmek ya da ortadan kaldırmak için emekli aylığına bağlandığı durumdur (Taşcı, 2010:183). Bu süreç kamu sosyal güvenlik sistemleri ile desteklenmektedir. Ancak özellikle gelişmekte olan ülkelerde sosyal güvenlik sistemlerinin yeterli olmaması ve kişilerin ek gelir elde etme isteği gibi sebeplerle bireysel emeklilik sistemleri (BES) ortaya çıkmıştır (Yalçın, 2016:23).

Bu kapsamda bireysel emeklilik, kamu zorunlu sosyal güvenlik sistemi ile birlikte özel sigorta yönteminin de beraber kullanıldığı ve kişinin yaşadığı yaşlılık risklerine karşı kendi sorumluluğunun bulunduğu bir yapıdır. Bireysel emeklilik sisteminde risklere karşı alınacak güvence kişinin kendi yaptığı tasarruflar ile sağlanır. Bu kişisel tasarruflar hem kişiye sosyal güvence sağlarken aynı zamanda da sermaye birikimine de katkı sağlamaktadır (Güzel ve Okur: 1999: 577). Kişisel tasarruflarda hanehalkı elde ettikleri gelirin bir bölümünü tüketirken bir bölümünü de geleceğini garanti altına almak için tasarruf etmek ister. Böylece kişiler aktif çalışma hayatlarında yapmış oldukları tasarruflar ile emeklilik dönemlerinde anapara ile birlikte elde ettikleri devlet katkısı, fon ve faiz getirilerini de kullanmayı hedeflemektedir (Elbil, 2015:40).

Bireysel emeklilik sistemi, kişilerin aktif çalışma süresi boyunca yapmış oldukları tasarrufları uzun vadeli yatırıma yönlendirmesi ve emeklilik dönemlerinde yaşam kalitesini koruyabilecekleri bir gelir elde etmelerini sağlayan özel emeklilik sistemidir (www.egm.org.tr). BES, kişilerin emeklilik dönemlerini ekonomik açıdan

güvenli ve verimli bir biçimde geçirmesini amaçlarken aynı zamanda bu sistemlerle elde edilen fonların uzun dönemlerde verimli yatırımlara dönüştürülmesini ve ülkeler için ekonomik büyümenin sağlanması gibi önemli rolleri de üstlenir (Özbek, 2006:77; Apak ve Taşçıyan, 2010:123).

Bireysel emeklilik sistemi; temel olarak herhangi bir zorlama olmaksızın katılımcıların ödedikleri katkılar ile bu katkılarının getirileri ölçüsünde geleceklerini teminat altına alma olanağı sunan bir gönüllü tasarruf ve fonlama sistemidir. Bireysel emeklilikle ilgili dünya uygulamaları incelendiğinde, zorlama esaslı yöntemler de dahil olmak üzere farklı uygulamalar görülmekle birlikte bu sistemin esası gönüllülüğe dayanmasıdır. Bireysel emeklilik sisteminde temel uygulama, katılımcıların tasarruflarının yatırım şirketleri tarafından fon piyasalarında değerlendirilerek emeklilik dönemlerinde kişilere gelir sağlanması şeklinde gerçekleşir (Erdem, 2013: 74-75).

Bireysel emeklilik sistemi, kişilerin ilerleyen yaşlarda fiziki olarak yaptıkları işlerinin sona ermesi ve yaşlılık riskini kabul ederek gelir sağlanmasına imkan veren, tasarrufların kişilerin kendi istedikleri bir fonda ve ayrı kişisel hesaplarda takibinin yapıldığı, kişilerin gönüllü olarak yapmış oldukları tasarruf oranına göre gelir elde edebildiği, yönetimi özel şirketlerce sağlanan ve kamu sosyal güvenlik hizmetleri için tamamlayıcı nitelikte bir tasarruf sistemidir (Tunç, 2016: 25):

Bireysel emeklilik hizmetleri, değişen yaşam koşullarına ve kişilerin ihtiyaçlarına uygun olarak zaman içinde değişim ve gelişim gösteren sistemlerdir. Pek çok ülkede gerçekleşen yeniden yapılanmalar ve reform çalışmalarında Dünya Bankasının önemli etkileri olduğu görülmektedir (Dur, 2014:5). Aşağıdaki şekilde gösterildiği gibi 1994 yılında Dünya Bankası tarafından üç basamaklı bir emeklilik sistemi tasarlanmıştır (The World Bank, 1994: 234). Bu modelde birinci basamak kamu yönetimindeki zorunlu sistem, ikinci basamak özel sektördeki zorunlu sistem ve üçüncü olarak da gönüllülük esasına dayanan emeklilik sistemidir. Ülkeler bu sistemleri ayrı ayrı uygulayabildikleri gibi bir arada da uygulayabilmektedir.

Amaç	Yeniden Dağıtım ve Ortak Sigorta	Tasarruf ve Ortak Sigorta	Tasarruf ve Ortak Sigorta
Yapı	Minimum Emeklilik Garantisi	Bireysel Tasarruf Planı ya da Mesleki Emeklilik Planı	Bireysel Tasarruf Planı ya da Mesleki Emeklilik Planı
Finansman	Vergiler	Düzenlenmiş Tamamen Fonlamalı	Tamamen Fonlamalı
	Kamu Yönetimindeki Zorunlu 1. Basamak	Özel Sektör Yönetimindeki Zorunlu 2. Basamak	Gönüllülük Esasına Dayalı 3. Basamak

Şekil 2.2: Üç Basamaklı Emeklilik Sistemlerinin Özellikleri

Kaynak: The World Bank. (1994). Averting the Old Age Crisis: Policies to Protect the Old and Promote Growth, Washington: Oxford University Press, 15.

Türkiye’de halen “zorunlu emeklilik sistemi” ve “bireysel emeklilik sistemi” olmak üzere 2 basamaklı emeklilik sistemi uygulanmasına rağmen tamamlayıcı emeklilik sistemini de amaçlayan 3 basamaklı emeklilik sistemine geçiş çalışmaları devam etmektedir.

2.3. Dünyada ve Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemleri

Dünya genelinde birçok ülkede bireysel emeklilik sistemlerinin yürürlüğe konulduğu görülmektedir. Ülkelerdeki uygulamalar birbirinden farklılıklar göstermektedir. Gelişmiş ülkelerin istikrarlı ekonomilere sahip olması bu ülkelerde sistemin başarılı olmasına imkan vermektedir. Uygulanan sistemden fayda elde edebilmek için sağlıklı ve istikrarlı bir ekonomi gereklidir. Gelişmekte olan ülkelere ise çoğu zaman arzu edilen olumlu sonuçlara ulaşılması imkansız hale gelmektedir (Korkmaz, 2019: 42).

2.3.1. Dünyada Bireysel Emeklilik Sistemi

Ülkelerde farklı mahiyette uygulanan özel emeklilik sistemlerinin ortak özelliği fonlama modeline dayalı olarak kurulmasıdır. Sistem, bazı ülkelerde zorunlu tutulurken bazı ülkelerde ise sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı rolündedir. Aşağıda bazı OECD ülkelerinin bireysel emeklilik sistemi uygulamaları tablo olarak yer almaktadır.

Tablo 2.2: OECD Ülkelerinde Bireysel Emeklilik Sistemi Uygulamaları

Gönüllü Katılım	Zorunlu Katılım	Karma Sistem	Açıklama
ABD	İzlanda	Avustralya	Çalışanlar için gönüllülük, işverenler için zorunlu katılım esastır.
İngiltere	İsrail	Finlandiya	Hem zorunlu katılım hem gönüllü katılım esaslı programlar mevcuttur.
Avusturya		Fransa	Özel emeklilik planları ile puan sistemine dayalı zorunlu emeklilik planları mevcuttur.
İtalya		Hollanda	İş sözleşmesinde bireysel emekliliğe ilişkin düzenleme mevcutsa işveren ve çalışanlar için zorunludur.
Almanya		İsviçre	Mesleki emeklilik haricinde gönüllülük esastır.
Belçika		Türkiye	Bireysel emeklilik sistemine girişte gönüllülük esastır. Otomatik katılım sistemine girişte zorunluluk, ayrılmada ise gönüllülük esastır.
Yeni Zelanda		Şili	Hem gönüllü katılım hem zorunlu katılımın olduğu programlar mevcuttur.
Çekya		Macaristan	Hem gönüllü katılım hem zorunlu katılımın olduğu programlar mevcuttur.
Kanada		Danimarka	Bireylerin katkı paylarına dayanan gönüllü emeklilik planı ile toplu sözleşmeye dayalı zorunlu emeklilik planları mevcuttur.
Japonya		Norveç	
İrlanda		Polonya	
Portekiz		İsveç	

Kaynak: OECD, Pensions at a Glance 2011, Retirement-Income Systems in OECD and G20 Countries isimli yayından derlenmiştir. http://dx.doi.org/10.1787/pension_glance-2011-en, 03.06.2024

2.3.1.1. Almanya

Almanya’da sosyal güvenlik sisteminin yapısı çok çeşitlilik göstermektedir. Kamu sosyal güvenlik sistemi, özel sektör tarafından daha iyi sunulabilecek işlevleri, kamunun üstlenmemesi gerekliliği kabulüne dayandırmaktadır. Almanya’da çalışanlar aylık gelirleri doğrultusunda sosyal güvenlik sistemleri arasında tercihte bulunabilmektedir. Sağlık sigortası primleri çalışanlar ile işveren tarafından yarı yarıya ödenmektedir. Primler her yıl gelir tavanına göre değişebilmektedir. Ayrıca çalışan ve işveren tarafından ödenen katkılar vergiden muafır (Ergenekon, 2000:193-194).

Almanya da özel emeklilik sistemine giriş serbesttir. Toplu iş sözleşmeleri doğrultusunda sektörün tüm iş kollarına uygulanabileceği gibi, bireysel iş sözleşmelerinde bulunmak kaydıyla sadece o firma için de uygulanabilmektedir. Bu plan işveren tarafından herkese değil, objektif davranmak şartıyla belirli bazı iş kollarına uygulanabilmektedir. Almanya’da günümüzde sektörler genelinde çalışanların %66’sı, şirket çalışanlarının ise %28’i bu tür emeklilik planına sahiptir. Ticari şirketlerin üçte ikisi, endüstri şirketlerinin de üçte biri, çalışanlarına bu imkanı vermektedir. Ayrıca, finansmanı birden fazla kuruluş tarafından sağlanan özel emeklilik fonları da mevcuttur. Fon kapsamındaki risklerin olumsuz sonuçları fon kuruluşları tarafından tazmin edilmektedir. Sigortalılar diledikleri zaman fondan ayrılabilirler. Ayrılma durumunda fonda biriken paralarını toplu biçimde alabilmektedir. Çok geniş emeklilik programı seçeneğine sahip olan Almanya’da programlar arasında geçiş yapma imkanı çok sınırlıdır. Devlet tarafından sağlanan vergisel avantajlar ve muafiyetler nedeniyle Almanya’da hayat sigortacılığı da geniş biçimde uygulanmaktadır (Özmert Koçer, 2014:14-15).

Almanya’daki emeklilik şirketleri diğer bazı ülkelerden farklı olarak, mal varlıklarını (fonları) ayrı bir emeklilik fonunda değerlendirmek zorunda değildir. Bu nedenle şirketlerin mali tablolarının pasiflerinde büyük tutarlarda emeklilik rezervleri görülebilmektedir (Buzlupınar, 1996:62-64).

Almanya’da iki basamaklı bir emeklilik sistemi mevcuttur. Devlet Emekli Sandığı bulunmaktadır. Devlet tarafından uzman kuruluşlar eliyle yönetilen bu sistem

sektör çalışanları, çiftçi, memur, işçi ve belirli bazı meslek sahipleri için mecburidir. Ancak, mesleki birlikler tarafından yürütülen sosyal güvenlik sistemine giren çalışanlar, zorunlu emeklilik sistemine katılmak zorunda değildir. Emeklilik yaşı 65 olarak belirlenmektedir. Kişinin hak kazanacağı emekli maaşının miktarı sistemde kalınan süreye ve sahip olunan fonların getirileri ile ilgilidir. İşçi ve işveren bireysel emeklilik sistemine yönelik vergi indiriminden faydalanabilmektedir (Bağlan, 2006:69).

Son dönemde ekonomik sorunlar ve demografik değişimler nedeniyle Almanya’da finansman sorunları yaşanmaktadır. Bu sorunlarını aşmak amacıyla mevcut sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olmak üzere özel emeklilik sistemi uygulamaya geçirilmektedir (Ergenekon, 2000:120). İşverenlerin gönüllü çalışanların ise zorunlu olarak dahil olduğu İşveren ve Meslek Gruplarının Emeklilik planları uygulamaya sokulmuştur. Genelde ücret esaslı emeklilik sistemi bulunmakta olup sisteme katılmak için yaş sınırı bulunmamaktadır (Erol ve Yıldırım, 2004:198).

Riester emeklilik sistemi, katılımın gönüllü olduğu, vatandaşlık şartına dayanmayan, devlet emeklilik sisteminin tamamlayıcısıdır. Devletin doğrudan desteği ile bazı vergisel avantajlar ve teşvikler mevcuttur. Gelecek dönemlerde emekli aylıklarının düşmesi nedeniyle bireylerin yaşlılık dönemlerinde maruz kalabilecekleri gelir kayıplarının telafi edilmesi amaçlanmaktadır. Bağımsız çalışanlar, zorunlu devlet emeklilik sisteminden muaftır. Mesleki emeklilik planı çerçevesinde zorunlu sigortası bulunanlar Riester emeklilik sisteminin kapsamı dışında tutulmuştur. Sisteme dahil olanların sağlanan teşviklerden doğrudan istifade edebilmesi için bir önceki senenin brüt ücretinin belirli bir yüzdesinin prim olarak ödenmesi şartı getirilmiştir. Bu sistemle katılımcılara temel ödenek, konut ödeneği, çocuk ödeneği gibi imkanlar tanınmaktadır. Bu imkanlar sisteme duyulan güveni artırmaktadır. Sistemin temel özelliği, orta ve üst gelire sahip kesimlerden ziyade düşük gelirli gruplara hitap etmesidir (Duman, 2014:58-59).

2.3.1.2. Amerika Birleşik Devletleri

ABD’de ilk sosyal koruma uygulaması 1862 yılında yaşanan iç savaş nedeniyle malûl olan kadınlara güvence sunmak amacıyla uygulanmıştır (Alper, 2008:25). Emeklilik planlarıyla ilgili ilk uygulama 1884’te yapılmıştır. Sonrasında American

Express Company tarafından emeklilik fonu kurulmuştur. Bu emeklilik fonu bireysel emekliliğin ilk adımı olarak değerlendirilmektedir (Yanardağ, 2010:124).

ABD sosyal güvenlik sistemi üç basamaklı yapıya sahiptir. Devlet tarafından sunulan emeklilik planları birinci basamakta yer almaktadır. Bu basamak dağıtım esası çerçevesinde finanse edilmektedir. İkinci basamakta, işverenler tarafından yönetilen mesleki emeklilik planları bulunmaktadır. Üçüncü basamakta gönüllülük esasına dayanan, fonlama esasına göre finanse edilen bireysel emeklilik uygulamaları yer almaktadır (Korkmaz, 2019:31).

ABD özel emeklilik sisteminde maaş esaslı ve prim esaslı olmak üzere iki tür uygulama bulunmaktadır. Fonun verimli yönetimi açısından maaş esaslı emeklilik planları kamu kurumları ve büyük şirketler tarafından yönetilmektedir. Bunun nedeni maaş esaslı planını sürdürebilmek için yeterli düzeyde fon gerekmektedir. Prim esaslı planlar ise yaygın biçimde kullanılmakta ve özel sektör kuruluşları tarafından tercih edilmektedir. Planda, katılımcılar adına bireysel hesaplar tutulmakta ve işverenler bu hesapları finanse etmektedir. Prim esaslı planlarda emeklilik yaşı 59,5 olarak belirlenmiştir. Erken emeklilik için emeklilik yaşı 55 olarak belirlenmiştir (Acuner, 2017: 111).

2.3.1.3. Japonya

Japonya’da da üç basamaklı emeklilik sistemi uygulanmaktadır. Birinci basamakta Ulusal Temel Emeklilik Planı bulunmaktadır. İkinci basamakta, çalışan Emeklilik Sigortası vardır. Katılımın zorunlu olduğu ikinci basamak plan, ücretle orantılı bir emeklilik getirisi sağlamaya yöneliktir. İkinci basamak planlar kamuya aittir. Toplanan tasarruflar devlet tarafından birtakım yatırım araçlarına yönlendirilmektedir (Bağlan, 2006:70). Üçüncü basamak ise gönüllü katılıma dayanan ve devletten bağımsız planların uygulandığı bir sistemdir. Kollektif emeklilik planları olarak adlandırılabilen bu planlarda, defined benefit (istihdam süresine ve maaş geçmişine dayanan) sistem doğrultusunda emeklilikte düzenli gelir elde edilmesine yönelik gelişmiş fonlama metodları kullanılmaktadır (Yüceer, 2010:12).

Japonya bireysel emeklilik sisteminde devletin dahil olmadığı, gönüllü katılımın olduğu emeklilik planları mevcuttur. Bu planlarda, emeklilik döneminde

katılımcılara düzenli gelir sağlanması hedeflenmekte ve gelişmiş fonlama yöntemleri kullanılmaktadır. Güncel olarak çalışanların yaklaşık %90'ı bu planlara dahildir. İşten ayrılma tazminatı planları çalışan ve işveren arasında *gönüllülük esasına* göre kurularak bireysel ya da toplu iş sözleşmelerinde düzenlenir. Çalışanın istifa etmesi ya da vefat, emeklilik, işten çıkarılması gibi durumlarda kendisine ödenen ve genellikle toplu şekilde defaten verilen tazminatı maksadıyla oluşturulmuştur (İslamoğlu vd., 2020:564).

2.3.1.4. Meksika

Meksika, 1995 yılında ülkedeki tasarruf miktarını arttırmak ve diğer ülkelerden sermaye girişini çoğaltmak için sosyal güvenlik sisteminde reform yaparak emeklilik sistemini dağıtım esaslı işleyen programdan tamamen fonlama yöntemiyle işleyen sisteme geçmiş ve 1997 yılından itibaren de özel sektör çalışanları için zorunlu hale getirilmiştir. 2007 yılında da kamu çalışanları için uygulamaya konulmuş bir emeklilik sistemi haline gelmiştir. Bu sistem sadece mali baskıları çözmeyi amaç edinmemekte aynı zamanda yapılan etkilerin daha geniş kapsama yayılmasına yardımcı olarak önemli yapısal düzenlenmelerin oluşmasını sağlamaktadır (Demirci ve Şen, 2006:295-296).

2.3.1.5. İngiltere

İngiltere'de emeklilikle ilgili ilk reform çalışmaları 1985 yılında yapılmış ve 1988 yılında serbest çalışanlar ve işveren emeklilik planına katılamayanlar için önemli fırsatlar sağlanmıştır (Tapia, 2008: 79). İngiltere'de emeklilik sistemleri devlet ve özel sektör emeklilik programlarından oluşmaktadır. Bu sistem üç basamaklıdır. Birinci basamak devlet aracılığı ile işleyen kamu emeklilik maaşıdır. Bu sistemde 16 yaş ve üzeri, en az asgari ücret düzeyinde gelir elde eden kişilerin zorunlu olarak sigorta kapsamına alındığı serbest çalışan bireylerin ise isteğe bağlı olarak sisteme dahil olduğu bir yapıyı mevcuttur. İkincisi basamak gönüllü işveren aracılığı ile işleyen mesleki emekliliktir. İşverenler çalışanlara mesleki emeklilik planı kapsamında bireylerin gelirine dayalı bir ödeme yapar bunun nedeni emekli maaşlarının yetersiz kalmasıdır. Son basamak ise herhangi bir mesleki emeklilik sistemine üye olmayan ve kendi işinde çalışanlar için oluşturulan bireysel emeklilik programıdır (Uyar, 2012:15; Bostancı, 2015:31).

2.3.1.6. Şili

Şili, özel emeklilik sistemlerinin uygulandığı ilk ülkeler arasında yer almaktadır. Şili'nin sosyal güvenlik sistemi 1924 yılında dağıtım modeli esasına göre planlanmıştır. 1981'de özel emeklilik fonları ile ilgili reforma gidilmiş ve dağıtım modeline dayalı sosyal güvenlik sistemi yerine fonlama modeline dayalı özel emeklilik sistemi getirilmiştir. Bu değişimin en önemli sebeplerinden biri çalışanların birikimleri ile emeklilerin sağlık ve diğer sosyal ihtiyaçlarının karşılamasıdır ayrıca herkesin çalıştığı kadar teminatının bulunmasıdır. Bu yeni sisteme katılım, 1981 yılından önce çalışanlar için isteğe bağlı, 1983 yılından sonra çalışma hayatına başlayanlar için ise zorunlu tutulmuştur.

Şili'de uygulanan bireysel emeklilik sisteminde üç farklı program bulunmaktadır. Bu programlardan birincisi, eski emeklilik sisteminde yer alan katılımcılar için emeklilik programları, ikincisi asgari emekli maaşına eşit ya da daha büyük bir miktarda emekli aylığı finanse etmek için kişisel hesaplarında yeterince para biriktiremeyen ve belirli şartları (en az 20 yıl katkıda bulunmak) yerine getiren kişilere asgari yaşlılık aylığı finansmanı sağlayan güvence programı, üçüncüsü ise 65 yaş üstü kişilerin gelirlerinin asgari emeklilik maaşının %50'den az olması durumunda emeklilik aylığının bağlanmasını esas alan refah emeklilik programıdır (Tapia, 2008: 13).

2.3.2. OECD Ülkelerinde Bireysel Emeklilik Sistemi Fonlarının Gelişimi

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı şekillerde uygulanmakta olan bireysel emeklilik sistemlerinin homojen olmadığı görülmektedir. Ülkelerin ekonomik gelişmiş düzeyine, kişi başına düşen milli gelire, sosyal güvenlik sisteminin yapısına, ekonomik ve siyasal sistemlerin niteliğine göre değişmekle birlikte farklı emeklilik sistemleri uygulanmaktadır. Farklı uygulamalara rağmen, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çok basamaklı emeklilik sistemlerine geçiş olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki Tablolarda 38 OECD ülkesinin bireysel emeklilik fonlarının 2010-2022 dönemindeki gelişimleri yer almaktadır.

Tablo 2.3: OECD Ülkelerinin BES Fon Büyüklüğü (2010-2022) (Milyon USD)

Ülke	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Avustralya	1.017.082	1.437.784	1.426.024	1.482.946	1.681.786	1.517.613	1.532.849	1.838.865	1.858.710	1.825.932	1.797.259	2.317.142	2.089.041
Avusturya	20.333	19.103	21.514	25.173	23.276	22.393	21.980	26.772	24.533	27.294	30.634	39.510	32.971
Belçika	117.294	121.956	132.000	145.347	133.475	132.722	138.317	190.735	180.379	187.122	223.702	..	..
Kanada	2.068.887	2.157.882	2.324.632	2.405.772	2.446.199	2.225.732	2.378.020	2.721.976	2.524.309	2.814.497	3.081.679	3.218.436	3.126.435
Şili	148.437	134.962	162.021	162.988	165.432	154.711	174.480	210.512	193.110	215.373	208.482	167.556	174.792
Kolombiya	45.931	54.006	68.349	66.762	63.742	51.968	64.578	77.643	72.228	86.536	93.389	92.188	73.282
Kosta Rika	2.833	3.507	4.355	5.453	5.846	9.017	9.950	14.892	16.450	20.122	21.657	24.906	26.684
Çekya	12.395	12.413	14.337	14.951	14.854	15.028	15.684	20.920	20.935	22.445	25.347	26.183	26.527
Danimarka	553.049	581.495	636.211	661.173	655.857	598.574	611.895	721.674	679.017	761.777	882.109	889.945	780.913
Estonya	1.772	1.806	2.326	2.843	3.087	3.226	3.656	4.839	4.978	5.857	7.170	5.835	5.032
Finlandiya	219.258	128.723	141.541	159.314	148.855	132.905	134.867	162.380	151.947	160.855	186.741	197.173	169.119
Fransa	201.878	202.740	225.612	254.357	237.421	224.996	231.233	274.647	262.658	272.569	318.134	314.280	306.276
Almanya	187.280	192.912	221.112	236.932	236.204	220.177	227.312	270.925	268.546	290.520	338.469	325.103	267.553
Yunanistan	71	95	113	1.350	1.322	1.236	1.254	1.605	1.584	1.750	2.016	2.083	1.934
Macaristan	19.001	4.406	5.029	5.506	5.043	4.819	7.040	8.770	7.968	8.495	8.922	8.844	7.468
İzlanda	18.199	18.579	19.892	24.547	24.244	26.651	32.359	40.256	38.796	43.642	47.612	54.207	49.346

İrlanda	100.883	93.549	106.212	126.188	136.535	122.324	107.781	127.770	125.746	148.913	162.459	175.066	144.433
İsrail	112.423	112.840	130.095	153.613	154.305	165.228	177.293	215.030	203.224	259.912	300.489	360.569	307.330
İtalya	113.502	119.887	141.035	163.359	162.889	154.991	165.238	200.850	197.817	218.475	256.417	254.454	230.365
Japonya	1.770.649	1.854.246	1.714.752	1.449.051	1.343.336	1.361.881	1.358.122	1.410.349	1.426.481	1.474.084	1.594.877	1.476.307	1.266.230
G. Kore	160.878	191.996	249.292	292.781	326.939	343.462	364.392	445.243	455.007	480.768	560.037	551.075	547.214
Letonya	1.785	1.826	2.192	2.650	2.813	2.917	3.340	4.448	4.660	5.701	7.004	7.638	6.794
Litvanya	1.515	1.564	1.887	2.221	2.330	2.376	2.713	3.613	3.739	4.517	5.723	6.944	6.231
Lüksemburg	1.067	1.076	1.190	1.323	1.801	1.572	1.659	1.941	1.853	2.020	2.246	2.187	1.688
Meksika	146.062	142.650	181.574	194.770	195.521	175.939	156.503	185.638	194.031	241.099	264.178	284.235	300.755
Hollanda	1.015.666	1.055.652	1.229.054	1.335.092	1.282.009	1.266.434	1.360.625	1.631.230	1.538.570	1.773.745	2.100.028	2.079.832	1.541.194
Yeni Zelanda	19.275	23.929	28.406	33.831	40.496	39.729	45.370	53.975	54.327	65.769	80.111	90.144	78.423
Norveç	33.135	33.627	39.454	40.908	37.380	34.210	36.899	42.103	40.013	43.983	49.398	51.788	44.413
Polonya	75.846	67.590	89.244	102.911	47.052	40.470	41.038	57.642	47.987	47.761	48.934	57.321	47.153
Portekiz	28.262	18.546	20.433	22.268	22.469	21.288	21.092	45.601	44.543	49.318	54.606	52.540	43.557
Slovakya	6.523	7.503	8.994	9.926	9.645	8.750	9.523	11.965	12.038	13.324	16.192	17.469	16.077
Slovenya	2.828	2.882	2.995	3.209	3.110	2.927	2.963	3.591	3.595	3.940	4.616	4.624	4.232
İspanya	179.583	172.642	180.437	199.630	183.600	168.044	164.241	189.361	173.297	182.494	199.627	194.507	166.496
İsveç	280.019	322.190	377.350	399.517	383.674	374.146	389.264	505.464	470.566	539.366	663.486	712.116	561.147

İsviçre	661.168	664.571	734.001	907.735	880.703	892.586	909.681	1.022.637	995.523	1.150.124	1.330.796	1.390.671	1.272.739
Türkiye	7.652	7.291	11.005	11.877	15.694	15.886	16.547	21.073	17.541	21.325	23.069	18.430	22.915
İngiltere	1.793.722	1.886.205	2.146.167	2.364.943	2.300.810	2.278.921	2.205.296	2.653.018	2.638.795	3.142.717	3.507.626	3.745.230	2.561.509
ABD	17.936.170	18.096.472	19.936.486	22.734.674	23.935.896	23.981.656	25.288.021	28.747.349	27.680.848	32.202.445	36.123.046	40.144.848	35.016.907

Kaynak: OECD, Pension Markets in Focus 2023 ve ekleri.

Tablo 2.3'te yer alan verilerden Türkiye'de 2011, 2018 ve 2021 yıllarında bireysel emeklilik sisteminde toplanan fon miktarında düşüş olduğu, diğer tüm yıllarda artış olduğu görülmektedir. Genel görünüm artış eğilimindedir.

Tablo 2.4: OECD Ülkelerinin BES Fon Büyüklüğü Sıralaması (2022) (Milyon USD)

Sıra	Ülke	Fon Büyüklüğü
1	ABD	35.016.907
2	Kanada	3.126.435
3	İngiltere	2.561.509
4	Avustralya	2.089.041
5	Hollanda	1.541.194
6	İsviçre	1.272.739
7	Japonya	1.266.230
8	Danimarka	780.913
9	İsveç	561.147
10	G. Kore	547.214
11	İsrail	307.330
12	Fransa	306.276
13	Meksika	300.755
14	Almanya	267.553
15	İtalya	230.365
16	Belçika	223.702
17	Şili	174.792
18	Finlandiya	169.119
19	İspanya	166.496
20	İrlanda	144.433
21	Yeni Zelanda	78.423
22	Kolombiya	73.282
23	İzlanda	49.346
24	Polonya	47.153
25	Norveç	44.413
26	Portekiz	43.557

27	Avusturya	32.971
28	Kosta Rika	26.684
29	Çekya	26.527
30	Türkiye	22.915
31	Slovakya	16.077
32	Macaristan	7.468
33	Letonya	6.794
34	Litvanya	6.231
35	Estonya	5.032
36	Slovenya	4.232
37	Yunanistan	1.934
38	Lüksemburg	1.688

Kaynak: OECD, Pension Markets in Focus 2023 ve ekleri.

Belçika'nın verisi 2020 yılına aittir.

OECD ülkeleri 2022 yılı itibariyle sahip oldukları bireysel emeklilik fon büyüklüğüne göre en yüksek en düşüğe doğru sıralandığında 37 ülke arasında ABD 35.016.907 milyon USD fon büyüklüğü ile ilk sırada yer almaktadır. Türkiye ise sahip olduğu 22.915 milyon USD fon büyüklüğü ile Slovakya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Estonya, Slovenya, Yunanistan ve Lüksemburg'un üstünde 9. sırada yer almaktadır. ABD'nin sahip olduğu fon büyüklüğü Türkiye'nin sahip olduğu fon büyüklüğünün yaklaşık 1.528 katıdır.

Tablo 2.5: OECD Ülkelerinin BES Fon Büyüklüklerinin GSYİH'ya Oranı (2010-2022) (%)

Ülke	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Avustralya	91,5	94,4	93,3	104,1	111,7	121,7	124,5	135,9	136,5	135,6	132,3	148,1	131,4
Avusturya	5,1	4,8	5,1	5,6	5,8	6,0	5,8	6,0	5,6	6,1	6,6	8,6	6,9
Belçika	24,2	25,1	25,9	26,8	27,3	29,3	30,5	35,7	34,2	34,8	39,6	-	39,6
Kanada	123,5	123,7	126,6	134,5	142,3	154,8	157,6	159,5	154,0	158,9	179,3	165,0	152,8
Şili	62,8	57,9	59,7	62,2	67,9	69,0	69,0	72,2	70,9	81,9	75,4	60,4	57,7
Kolombiya	16,2	16,9	18,1	18,0	20,0	20,3	22,4	25,1	23,9	26,8	32,1	30,8	24,1
Kosta Rika	7,3	8,3	9,3	10,7	11,3	16,1	17,2	24,7	27,8	30,5	36,4	39,9	36,1
Çekya	5,8	6,1	6,7	7,2	7,8	8,1	8,4	8,7	8,7	8,8	9,5	9,4	8,8
Danimarka	171,4	180,9	190,0	185,5	202,6	200,8	204,7	204,3	196,5	220,1	230,2	228,9	192,3
Estonya	9,0	8,4	9,8	10,9	12,7	14,4	15,9	16,9	16,8	18,8	21,3	16,4	13,0
Finlandiya	87,2	50,2	53,4	56,5	59,3	57,8	58,8	59,8	56,8	59,7	63,9	69,4	59,0
Fransa	7,6	7,6	8,2	8,7	9,1	9,4	9,8	10,0	9,7	10,0	11,2	11,1	10,9
Almanya	5,5	5,5	6,1	6,1	6,6	6,7	6,9	6,9	7,0	7,4	8,1	7,9	6,5
Yunanistan	0,0	0,0	0,0	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,8	0,8	1,0	1,0	0,9
Macaristan	14,4	3,7	3,8	3,9	4,0	4,0	5,7	5,8	5,2	5,3	5,5	5,2	4,2
İzlanda	124,6	129,2	139,1	144,0	147,5	149,5	145,3	159,1	158,7	174,8	207,5	217,8	186,1
İrlanda	45,1	42,1	45,9	51,0	57,5	42,6	37,9	35,7	33,5	37,2	35,3	35,6	26,7
İsrail	44,7	45,1	47,9	49,6	53,4	54,8	55,3	58,0	56,5	63,1	68,2	70,9	61,3
İtalya	5,3	5,6	6,6	7,3	8,2	8,6	9,2	9,6	9,8	10,8	12,6	12,6	11,3
Japonya	28,5	29,0	29,7	30,0	31,2	30,5	29,1	28,8	28,4	28,8	30,7	30,7	30,2
G. Kore	13,9	15,9	18,5	20,6	23,0	24,3	25,3	26,0	26,8	28,9	31,4	31,4	32,1
Letonya	7,4	7,1	7,6	8,4	9,8	10,9	12,5	13,7	14,0	16,5	18,8	20,1	16,3
Litvanya	4,0	3,9	4,3	4,6	5,2	5,8	6,6	7,1	7,2	8,2	9,4	10,9	8,7
Lüksemburg	1,9	1,9	1,9	2,0	2,9	2,7	2,8	2,8	2,7	2,9	2,8	2,7	2,0
Meksika	13,5	13,6	14,9	15,6	16,5	16,3	16,1	16,7	16,2	18,6	22,5	22,7	20,5
Hollanda	118,9	125,4	142,7	146,6	157,2	168,6	182,2	184,3	173,6	194,2	214,9	210,9	150,7

Yeni Zelanda	14,0	15,4	16,3	18,6	21,3	22,7	24,0	26,2	26,4	30,2	33,8	36,9	32,0
Norveç	7,5	7,2	7,4	8,0	8,8	9,6	10,2	10,4	9,7	10,7	12,2	10,8	7,9
Polonya	15,7	14,9	17,2	19,0	9,7	8,8	9,3	10,1	8,5	7,9	7,9	8,8	6,7
Portekiz	11,8	8,1	9,2	9,5	10,7	10,9	10,7	19,4	19,0	20,5	22,2	21,6	17,1
Slovakya	7,1	8,1	9,3	9,7	10,4	10,0	11,1	11,8	11,7	12,6	14,1	15,4	13,7
Slovenya	5,8	6,0	6,3	6,4	6,8	6,9	7,0	7,0	6,8	7,2	8,0	7,8	7,0
İspanya	12,5	12,5	13,3	14,2	14,6	14,3	14,0	13,6	12,6	13,0	14,6	14,2	11,8
İsveç	52,6	59,5	65,6	67,1	74,3	74,1	79,9	89,7	87,3	99,3	107,7	117,3	97,9
İsviçre	99,5	98,4	104,5	123,6	130,9	132,6	136,3	145,7	138,2	155,3	168,8	173,5	152,4
Türkiye	1,0	1,0	1,2	1,4	1,8	2,0	2,2	2,5	2,5	2,9	3,4	3,3	2,9
İngiltere	71,1	73,3	79,4	80,6	79,1	80,1	89,7	94,2	96,3	107,0	123,9	122,8	85,2
ABD	119,2	116,0	122,7	135,0	136,4	131,7	135,3	147,6	134,8	150,6	171,5	172,2	137,5

Kaynak: OECD, Pension Markets in Focus 2023 ve ekleri.

Tablo 2.5'e göre Türkiye'nin fon büyüklüğü/GSYİH oranı 2010 yılında % 1,0 iken 2022 yılında bu oran % 2,9'a çıkmıştır. 2010-2020 döneminde oranlarda sürekli bir artış olduğu, 2021 ve 2022 yıllarında oranın azalışa geçtiği görülmektedir.

Tablo 2.6: OECD Ülkelerinin BES Fon Büyüklüklerinin GSYİH'ya Oranı (2022) (%)

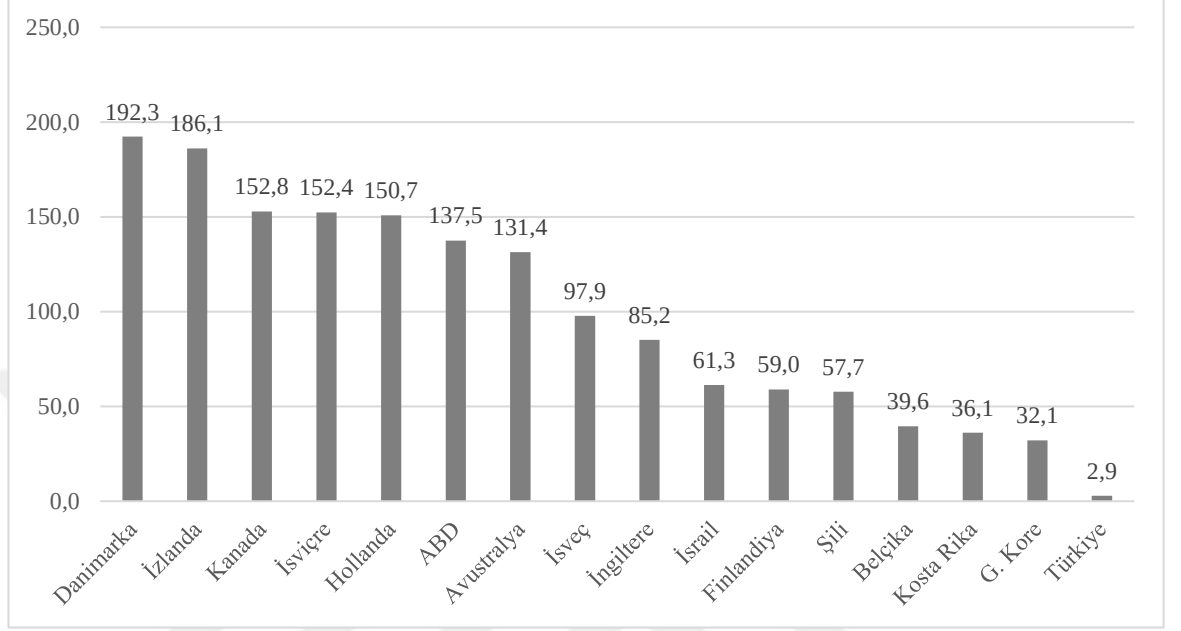
Sıra	Ülke	Değer
1	Danimarka	192,3
2	İzlanda	186,1
3	Kanada	152,8
4	İsviçre	152,4
5	Hollanda	150,7
6	ABD	137,5
7	Avustralya	131,4
8	İsveç	97,9
9	İngiltere	85,2
10	İsrail	61,3
11	Finlandiya	59,0
12	Şili	57,7
13	Belçika	39,6
14	Kosta Rika	36,1
15	G. Kore	32,1
16	Yeni Zelanda	32,0
17	Japonya	30,2
18	İrlanda	26,7
19	Kolombiya	24,1
20	Meksika	20,5

21	Portekiz	17,1
22	Letonya	16,3
23	Slovakya	13,7
24	Estonya	13,0
25	İspanya	11,8
26	İtalya	11,3
27	Fransa	10,9
28	Çekya	8,8
29	Litvanya	8,7
30	Norveç	7,9
31	Slovenya	7,0
32	Avusturya	6,9
33	Polonya	6,7
34	Almanya	6,5
35	Macaristan	4,2
36	Türkiye	2,9
37	Lüksemburg	2,0
38	Yunanistan	0,9

Kaynak: OECD, Pension Markets in Focus 2023 ve ekleri.

2022 yılı itibariyle OECD ülkeleri sahip oldukları bireysel emeklilik fon büyüklüğünün GSYİH'ya oranları açısından en yüksek en düşüğe doğru sıralandığında 38 ülke arasında Danimarka %192,3 oranı ile ilk sırada yer almaktadır. Türkiye ise sahip olduğu %2,9 oranı ile Lüksemburg ve Yunanistan'ın üstünde 36. sıradadır.

Aşağıdaki Grafikte 2022 yılı itibariyle ilk 15 sırada yer alan ülkelerin ve Türkiye'nin sahip oldukları BES Fon Büyüklüğü/GSYİH oranları gösterilmektedir.

Grafik 2.1: Seçilmiş OECD Ülkelerinin BES Fon Büyüklüklerinin GSYİH'ya Oranı (2022) (%)

Kaynak: Tablo 2.6'daki verilerden yararlanarak tarafımızca oluşturulmuştur.

IMF tarafından yayınlanan Dünya Ekonomik Görünüm Raporlarına göre Türkiye sahip olduğu GSYH büyüklüğü açısından dünyada 2021 yılında 21'inci, 2022 yılında 20'nci, 2023 yılında ise 17'nci büyük ekonomiye sahiptir. Ekonomik hacmine oranla Türkiye'nin sahip olduğu BES fon büyüklüğü kabul edilebilir düzeyde değildir.

Türkiye Bankalar Birliği verilerine göre 2022 yılı itibariyle Türkiye'nin sahip olduğu toplam mevduatın GSYİH'ya oranı %59'dur (Türkiye Bankalar Birliği, 2023: 41). Yine 2022 yılı itibariyle Türkiye'nin sahip olduğu BES fon büyüklüğünün GSYİH'ya oranı %2,9'dur. Bu iki oran arasındaki yüksek fark BES fon büyüklüğünün kabul edilebilir düzeyde olmadığını açıkça göstermektedir.

**Tablo 2.7: OECD Ülkelerinde Emeklilik Planlarının Nominal Getiri Oranları
(2010-2022) (%)**

Ülkeler	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Avustralya	8,9	9,0	1,9	12,9	12,2	9,4	4,4	10,2	8,5	7,6	0,3	16,6	-1,9
Avusturya	6,1	-3,0	8,4	4,9	7,3	2,2	4,0	5,9	-5,3	11,0	2,5	7,4	-10,2
Belçika	7,7	-1,3	11,7	6,8	10,3	4,2	5,6	5,3	-3,2	14,3	4,1	7,7	..
Kanada	9,4	3,9	8,0	8,9	9,8	6,9	5,6	8,0	3,1	9,1	6,3	10,1	-3,1
Şili	11,5	-1,8	6,6	6,7	13,1	5,9	4,2	8,0	1,5	15,2	5,7	3,7	3,0
Kolombiya	20,2	-0,1	14,8	-0,3	10,4	3,7	9,4	13,2	0,1	15,2	9,0	9,2	-4,2
Kosta Rika	7,0	9,1	10,5	11,8	7,5	11,4	7,2	6,4	5,7	13,5	9,1	16,0	-7,7
Çekya	3,0	3,0	2,6	1,6	1,3	1,0	0,8	0,5	0,4	1,7	1,1	0,8	0,4
Danimarka	9,4	9,2	8,6	1,4	11,8	2,2	6,4	4,9	-0,5	10,9	9,2	6,3	-14,2
Estonya	9,6	-4,6	8,8	3,1	5,0	2,1	3,3	3,3	-2,3	8,4	4,0	11,9	-9,2
Finlandiya	..	..	7,7	7,7	6,7	5,0	5,1	7,2	-1,5	11,5	4,7	14,7	-5,1
Fransa	..	..	..	..	..	..	..	4,3	..	..	..	..	..
Almanya	4,9	3,0	4,8	4,3	4,6	3,4	3,8	3,8	1,9	4,7	2,9	4,1	-1,2
Yunanistan	-3,1	-3,3	5,9	..	3,8	4,5	4,2	7,6	-0,8	10,3	2,1	5,8	-8,8
Macaristan	9,0	..	13,2	7,4	8,6	4,6	6,6	6,9	-1,7	9,4	3,9	2,4	-7,1
İzlanda	3,7	7,5	11,4	9,1	8,0	9,6	1,6	7,3	5,6	13,9	12,6	15,0	-3,3
İrlanda	..	..	..	..	..	4,6	8,1	6,7	-5,2	20,0	5,0	17,9	-13,6
İsrail	9,8	-2,2	9,6	10,4	5,6	3,3	3,6	7,6	0,4	11,4	5,0	14,7	-3,8
İtalya	3,1	0,4	6,4	4,5	5,7	1,8	2,5	2,9	-1,7	6,0	2,8	4,3	-7,3
Japonya	..	..	..	..	..	..	3,4	4,4	1,6	-1,3	12,3	2,9	..
G. Kore	5,1	3,5	3,4	3,2	4,1	3,7	3,4	3,4	3,3	..	3,0	3,0	..
Letonya	7,9	-2,1	8,3	2,3	5,3	1,7	2,2	3,0	-4,4	9,8	2,3	7,7	-15,0
Litvanya	..	-3,5	10,2	3,9	7,3	4,5	4,4	4,2	-4,3	10,0	5,4	18,1	-14,7
Lüksemburg	3,5	0,9	8,5	3,3	7,7	1,7	4,2	2,6	-3,4	7,7	2,8	6,2	-14,6
Meksika	11,2	5,0	13,6	2,5	8,9	1,3	2,9	8,4	-0,3	13,3	12,7	7,1	-4,1

Hollanda	11,0	6,8	12,7	3,3	15,9	1,6	9,7	5,5	-1,2	15,9	7,7	6,9	-21,1
Yeni Zelanda	12,8	7,7	3,2	10,5	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Norveç	8,4	0,0	7,5	10,1	7,2	4,3	5,5	7,9	-0,1	9,6	7,5	8,1	-5,7
Polonya	10,5	-4,9	4,0	3,4	..	-6,7	9,3	17,0	-10,0	0,9	-2,3	25,5	-16,1
Portekiz	-0,5	-3,9	7,8	5,1	6,6	2,5	1,5	4,7	-1,1	7,9	3,9	4,3	-10,5
Slovakya	1,3	0,5	3,7	1,5	3,7	0,3	2,6	2,2	0,0	6,4	2,7	6,3	-10,6
Slovenya	5,2	1,6	7,2	3,4	9,8	5,7	7,5	2,6	-0,4	5,8	2,1	3,7	-7,3
İspanya	1,2	0,6	6,4	7,7	6,4	2,1	2,6	3,3	-3,1	8,5	1,3	7,9	-9,0
İsveç	..	1,3	7,8	6,8	10,3	2,8	6,5	6,7	-0,1	11,3	5,9	..	..
İsviçre	3,3	-0,1	7,1	6,0	6,9	0,7	3,9	7,3	-2,9	10,2	4,2	7,8	-9,5
Türkiye	8,4	-1,0	16,4	-0,8	14,2	2,2	10,8	15,1	9,0	20,2	19,6	22,9	49,6
İngiltere	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	5,3	-18,5
ABD	7,3	-1,0	7,3	11,8	4,2	-1,6	4,8	9,8	-4,7	13,1	9,3	9,3	-12,8

Kaynak: OECD, Pension Markets in Focus 2023 ve ekleri.

Tablo 2.7'e göre 2010-2022 döneminde 38 OECD ülkesinin emeklilik planlarının nominal getiri oranları yer almaktadır. Tablodaki veriler çok değişkenlik gösterdiğinden genel bir karşılaştırma yapmaya elverişli değildir. Bu nedenle 2022 yılı itibarıyla verisi mevcut olan ülkeler nominal getiri oranları açısından aşağıda en yüksekte en düşüğe doğru sıralanmaktadır.

Tablo 2.8: OECD Ülkelerinde Emeklilik Planlarının Nominal Getiri Oranları
Sıralaması (2022) (%)

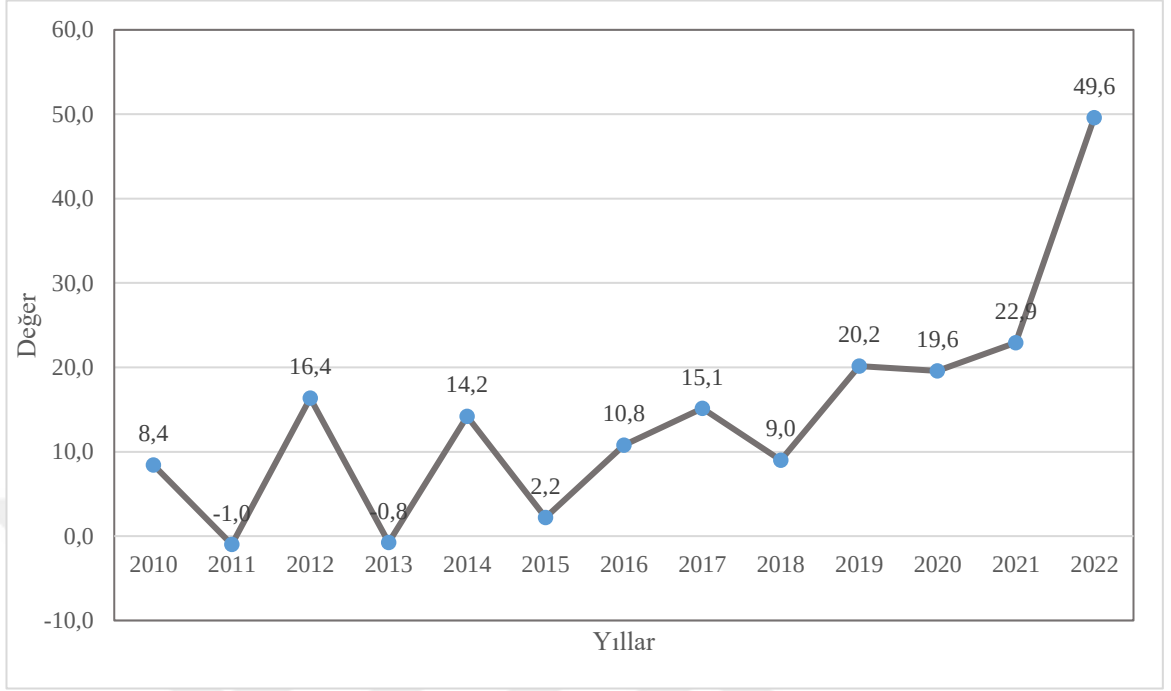
Sıra	Ülkeler	Nominal Getiri Oranı
1	Türkiye	49,6
2	Şili	3,0
3	G. Kore	3,0
4	Japonya	2,9
5	Çekya	0,4
6	Almanya	-1,2
7	Avustralya	-1,9
8	Kanada	-3,1
9	İzlanda	-3,3
10	İsrail	-3,8
11	Meksika	-4,1
12	Kolombiya	-4,2
13	Finlandiya	-5,1
14	Norveç	-5,7
15	Macaristan	-7,1
16	Slovenya	-7,3
17	İtalya	-7,3
18	Kosta Rika	-7,7
19	Yunanistan	-8,8
20	İspanya	-9,0
21	Estonya	-9,2
22	İsviçre	-9,5

23	Avusturya	-10,2
24	Portekiz	-10,5
25	Slovakya	-10,6
26	ABD	-12,8
27	İrlanda	-13,6
28	Danimarka	-14,2
29	Lüksemburg	-14,6
30	Litvanya	-14,7
31	Letonya	-15,0
32	Polonya	-16,1
33	İngiltere	-18,5
34	Hollanda	-21,1

Kaynak: OECD, Pension Markets in Focus 2023 ve ekleri.

Yukarıdaki sıralama Tablosuna göre; emeklilik planlarının nominal getiri oranları açısından %49,6'lık oranla Türkiye ilk sırada yer almaktadır. Hollanda % -21,1 oranıyla son sırada yer almaktadır.

Nominal getiri oranları açısından 2010-2022 dönemi itibariyle Türkiye'nin verileri aşağıdaki Grafikte gösterilmektedir.

Grafik 2.2: Türkiye'nin Emeklilik Planlarının Nominal Getiri Oranlarının Gelişimi (2010-2022) (%)

Kaynak: Tablo 2.8'deki verilerden yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Grafikteki verilerden, Türkiye'nin emeklilik planlarının nominal getiri oranının 2011 ve 2013 yılında negatif, diğer yıllarda pozitif değere sahip olduğu, 2022 yılında %49,6 oranına yükseldiği ve genel eğilimin de yükselme yönünde olduğu anlaşılmaktadır.

OECD ülkelerinin emeklilik planlarının reel getiri oranları aşağıdaki Tabloda yer gösterilmektedir.

**Tablo 2.9: OECD Ülkelerinde Emeklilik Planlarının Reel Getiri Oranları
(2010-2022) (%)**

Ülkeler	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Avustralya	5,6	5,3	0,6	10,3	8,9	7,8	3,3	8,1	6,3	5,9	0,6	12,2	-7,6
Avusturya	3,7	-6,0	5,5	2,9	6,2	1,2	2,6	3,7	-7,1	9,2	1,4	3,0	-18,4
Belçika	4,4	-4,6	9,2	5,8	10,7	2,6	3,5	3,1	-5,4	13,4	3,7	1,9	..
Kanada	6,9	1,6	7,1	7,5	8,2	5,2	4,0	6,1	1,1	6,7	5,6	5,0	-8,9
Şili	8,3	-6,0	5,1	3,6	8,0	1,5	1,5	5,6	-1,0	11,9	2,7	-3,2	-8,6
Kolombiya	16,5	-3,7	12,0	-2,2	6,5	-2,9	3,5	8,8	-3,0	11,0	7,2	3,4	-15,4
Kosta Rika	1,1	4,2	5,7	7,9	2,3	12,3	6,4	3,7	3,6	11,8	8,1	12,3	-14,4
Çekya	0,7	0,6	0,2	0,2	1,2	1,0	-1,2	-1,8	-1,6	-1,4	-1,2	-5,5	-13,3
Danimarka	6,4	6,6	6,4	0,6	11,3	1,8	5,9	3,9	-1,3	10,1	8,7	3,1	-21,1
Estonya	3,7	-8,0	5,2	1,7	5,5	3,0	1,0	-0,1	-5,5	6,6	4,8	-0,2	-22,8
Finlandiya	..	..	5,2	6,0	6,2	5,3	4,0	6,7	-2,6	10,5	4,5	10,9	-13,1
Fransa	..	..	..	..	..	..	..	3,1	..	..	..	..	..
Almanya	3,6	1,0	2,7	2,8	4,4	3,2	2,3	2,3	0,3	3,1	3,5	-0,8	-8,6
Yunanistan	-7,8	-5,6	5,0	..	6,5	4,7	4,2	6,9	-1,4	9,5	4,5	0,7	-14,9
Macaristan	4,2	..	7,8	7,0	9,6	3,7	4,8	4,7	-4,3	5,2	1,1	-4,7	-25,4
İzlanda	1,2	2,1	6,9	4,8	7,1	7,5	-0,3	5,3	1,8	11,6	8,7	9,4	-11,7
İrlanda	..	..	..	..	..	4,5	8,1	6,3	-5,9	18,5	6,0	11,7	-20,2
İsrail	6,9	-4,2	7,9	8,3	5,8	4,3	3,8	7,2	-0,4	10,7	5,8	11,5	-8,6
İtalya	1,2	-2,8	4,0	3,9	5,7	1,7	2,0	2,0	-2,8	5,5	3,0	0,4	-17,0
Japonya	..	..	..	..	..	..	3,2	3,3	1,1	-1,9	12,7	1,7	..
G. Kore	2,0	-0,6	2,0	2,0	3,2	2,5	2,0	2,0	2,0	..	2,4	-0,7	..
Letonya	5,2	-5,9	6,6	2,7	5,1	1,4	0,0	0,8	-6,7	7,4	2,8	-0,2	-29,7
Litvanya	..	-6,6	7,2	3,5	7,5	4,6	2,6	0,3	-6,0	7,1	5,2	6,8	-30,0
Lüksemburg	0,7	-2,3	6,0	1,7	8,3	0,6	3,0	1,2	-5,2	6,0	2,3	2,0	-19,0
Meksika	6,6	1,2	9,7	-1,5	4,7	-0,8	-0,4	1,5	-4,9	10,2	9,3	-0,3	-11,1

Hollanda	8,9	4,3	9,5	1,6	15,1	0,9	8,6	4,2	-3,1	12,8	6,6	1,1	-28,0
Yeni Zelanda	10,5	3,1	1,6	9,5	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Norveç	5,5	-0,1	6,0	7,9	5,1	1,9	2,0	6,1	-3,4	8,1	6,0	2,7	-11,0
Polonya	7,2	-9,1	1,6	2,7	..	-6,1	8,3	14,5	-11,1	-2,2	-4,4	15,5	-28,2
Portekiz	-3,0	-7,3	5,8	4,9	6,9	2,1	0,6	3,2	-1,8	7,4	4,1	1,5	-18,3
Slovakya	0,0	-3,8	0,4	1,1	3,9	0,8	2,5	0,4	-2,0	3,3	1,1	0,4	-22,5
Slovenya	3,3	-0,4	4,4	2,7	9,7	6,2	6,9	0,9	-1,8	3,9	3,2	-1,2	-15,9
İspanya	-1,7	-1,7	3,4	7,4	7,6	2,1	1,0	2,2	-4,3	7,7	1,8	1,2	-13,9
İsveç	..	-1,0	7,9	6,7	10,6	2,7	4,6	4,9	-2,1	9,4	5,4	..	..
İsviçre	2,8	0,6	7,5	5,9	7,2	2,1	3,9	6,4	-3,5	10,0	5,1	6,2	-12,0
Türkiye	1,9	-10,4	9,6	-7,6	5,6	-6,1	2,1	2,9	-9,4	7,4	4,3	-9,7	-8,9
İngiltere	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	0,5	-25,4
ABD	5,8	-3,8	5,4	10,2	3,4	-2,3	2,7	7,6	-6,5	10,6	7,8	2,1	-18,1

Kaynak: OECD, Pension Markets in Focus 2023 ve ekleri.

Yukarıdaki Tabloda 2010-2022 döneminde 38 OECD ülkesinin emeklilik planlarının reel getiri oranları yer almaktadır. Tablodaki veriler çok değişkenlik gösterdiğinden genel bir karşılaştırma yapmaya elverişli değildir. Bu nedenle 2022 yılı itibarıyla verisi mevcut olan ülkeler nominal getiri oranları açısından aşağıda en yüksekte en düşüğe doğru sıralanmaktadır.

Tablo 2.10: OECD Ülkelerinde Emeklilik Planlarının Reel Getiri Oranları Sıralaması
(2022) (%)

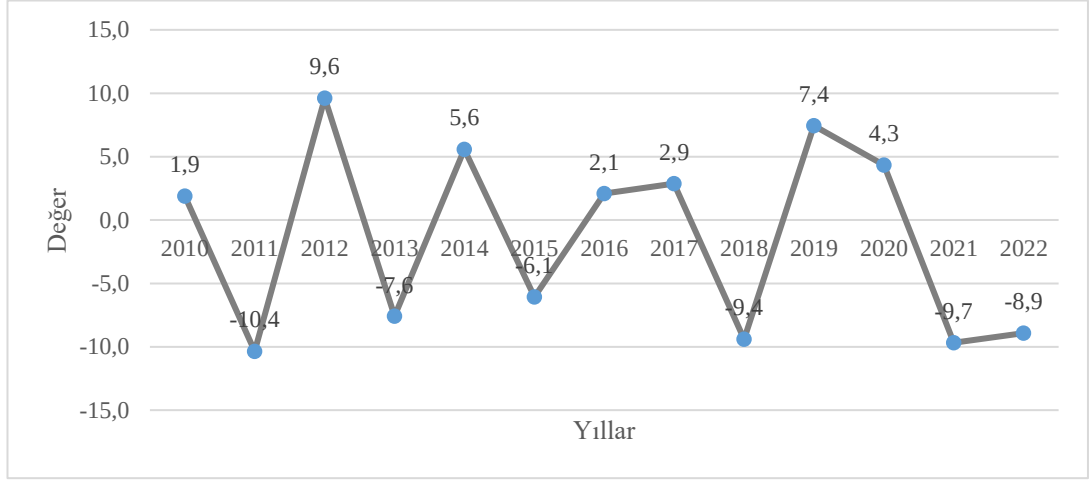
Sıra	Ülkeler	Reel Getiri Oranı
1	Avustralya	-7,6
2	Almanya	-8,6
3	İsrail	-8,6
4	Şili	-8,6
5	Kanada	-8,9
6	Türkiye	-8,9
7	Norveç	-11,0
8	Meksika	-11,1
9	İzlanda	-11,7
10	İsviçre	-12,0
11	Finlandiya	-13,1
12	Çekya	-13,3
13	İspanya	-13,9
14	Kosta Rika	-14,4
15	Yunanistan	-14,9
16	Kolombiya	-15,4
17	Slovenya	-15,9
18	İtalya	-17,0
19	ABD	-18,1
20	Portekiz	-18,3
21	Avusturya	-18,4
22	Lüksemburg	-19,0

23	İrlanda	-20,2
24	Danimarka	-21,1
25	Slovakya	-22,5
26	Estonya	-22,8
27	İngiltere	-25,4
28	Macaristan	-25,4
29	Hollanda	-28,0
30	Polonya	-28,2
31	Letonya	-29,7
32	Litvanya	-30,0

Kaynak: OECD, Pension Markets in Focus 2023 ve ekleri.

Yukarıdaki sıralama Tablosuna göre; emeklilik planlarının reel getiri oranları açısından % -7,6 oranla Avustralya ilk sırada yer almaktadır. Litvanya % -30,0 oranıyla son sırada yer almaktadır. Türkiye % -8,9 oranıyla üstten 6. sırada yer almaktadır. Verisi mevcut olan OECD ülkelerinin tümünde 2022 yılında reel getiri oranları negatif gerçekleşmiştir. 2022 yılı öncesindeki veriler değişkenlik göstermekte olup genel bir değerlendirmede bulunulmasını zorlaştırmaktadır. Buna rağmen genel olarak, 2021 yılı reel getiri oranlarının 2022 yılına göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Reel getiri oranları açısından 2010-2022 dönemi itibariyle Türkiye'nin verileri aşağıdaki Grafikte gösterilmektedir.

Grafik 2.3: Türkiye'nin Emeklilik Planlarının Reel Getiri Oranlarının Gelişimi (2010-2022) (%)

Kaynak: Tablo 2.10'daki verilerden yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Grafikteki verilerden, Türkiye'nin emeklilik planlarının reel getiri oranının 2011, 2013, 2015, 2018, 2021 ve 2022 yıllarında negatif, 2010, 2012, 2014, 2016, 2017, 2019 ve 2020 yıllarında pozitif değere sahip olduğu, reel getiri oranlarının istikrarsız ve dalgalı bir seyir izlediği anlaşılmaktadır.

2.3.3. Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi

Bireysel emeklilik sistemi Türkiye'de uzun bir geçmişe sahip değildir. Bireysel emeklilik sistemi ile ilgili ilk adımları 1997 ile 1999 yılları arasında Hazine Müsteşarlığının denetleyeceği Sosyal Güvenlik Reformuna yönelik çalışmalar ile atılmıştır. Bu süreçte Emekli Sandığı, SSK ve BAĞ-KUR tek bir çatı altında toplanarak yasalaştırılmıştır. Ayrıca 2001 yılında reformun bir parçası olarak, kamu sosyal güvenlik sistemini tamamlayıcı nitelikte ve emeklilik programlarının geliştirilmesine yönelik "4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu" yürürlüğe girmiştir. Ekim 2003 tarihinde de ilk emeklilik planlarının onaylanmasıyla birlikte sistem faaliyete geçirilmiştir. Böylece bireylerin tasarruflarını değerlendirebileceği ve emeklilik dönemlerinde gelir elde edebileceği bir sistem oluşturulmuştur. Bireysel emeklilik sisteminin faaliyete geçmesi ile birlikte kişiler elde ettikleri gelirleri yaşlılık dönemlerinde kullanmak, ekonomiye kaynak oluşturmak için tasarruflarda bulunmaktadır.

2017 yılında bireysel tasarrufların artması ve bu sistemin ülkede daha hızlı yayılması için bireysel emeklilik sistemi çalışanlarının otomatik katılım ile doğrudan bir emeklilik planına dahil edilmesi sağlanmıştır. Otomatik katılım sistemi ekonomik dalgalanmaların önlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bireysel emeklilik ve otomatik katılım gibi uygulamalar tasarruf artışında ve cari açığın kapatılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenlerden bireylerin bireysel emeklilik sistemine katılımı ve sistem içinde kalması için devlet politikaları geliştirilmektedir (Aydın ve Selçuk, 2017: 28).

2019 yılında sigortacılık ve özel emeklilik sektörlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesine dair görevlerin ve yetkilerin bağımsız bir idari otorite tarafından yürütülmesi amacıyla Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu (SEDDK) kurulmuştur. Günümüzde de bu misyonunu devam ettiren SEDDK, bireysel emeklilik sisteminin gözetimi ve denetiminden sorumludur. Bireysel emeklilik sisteminin farklı süreçlerine ilişkin olarak Sermaye Piyasası Kurulu ile Emeklilik Gözetim Merkezi'nin de önemli görev ve sorumlulukları mevcuttur.

2.3.3.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Kapsamı ve Amacı

Bireysel emeklilik sisteminin kapsamı ve amacı 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu'nun ilk maddesinde düzenlenmiştir. Düzenleme *“kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak, bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırıma yönlendirilmesi ile emeklilik döneminde ek bir gelir sağlanarak refah düzeylerinin yükseltilmesi, ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak istihdamın artırılması ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulmasını teminen, gönüllü katılıma dayalı ve belirlenmiş katkı esasına göre oluşturulan bireysel emeklilik sisteminin düzenlenmesi ve denetlenmesidir.”* şeklindedir. (Resmi Gazete, 2001).

Türkiye’de bireysel emeklilik sisteminin temel amacı sistemli bir tasarruf politikası oluşturarak yurtiçi tasarruf oranını artırmak, ileri yaşlarda yaşam kalitesini sağlamak, ek gelir imkanı sunmak ve piyasalara fon aktarabilmektir. Bu nedenle sistemin en önemli unsurlarından biri sigorta hizmetlerinden ziyade tasarruf fonksiyonudur. Türkiye’de bireysel emeklilik sistemine katılım hem gönüllü hem de

zorunlu şekilde yürütölmekte olup, sistemden çıkış isteğe bağlı olarak planlanmıştır (Korkmaz, 2019: 43).

Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu'nun kapsamı birinci maddenin ikinci fıkrasında belirlenmiştir. Bu fıkra ya göre yasanın kapsamı;

- Emeklilik şirketlerinin kuruluş, çalışma, yönetim ve denetimine,
- Kişilerin sisteme katılma, ayrılma ve emeklilik koşullarına,
- Emeklilik yatırım fonlarının kuruluşuna,
- Katkıların bu fonlarda toplanmasına ve değerlendirilmesine,
- Aracılık hizmetlerine,
- Kamuya açıklanacak bilgilerin kapsamına,
- Bireysel emeklilikle ilgili diğer hususlara ilişkin esas ve usulleri düzenlemektir.

Bireysel emeklilik sistemine girebilmek için bir sosyal güvenlik kurumuna tabi olmak ya da olmamak önemli değildir. Kişinin vergi mükellefiyeti de önem arz etmemektedir. Sosyal sigortalardaki teklik kuralına aykırı olarak aynı katılımcının birden fazla bireysel emeklilik sözleşmesine taraf olabilmesi mümkündür. Bir sosyal güvenlik kurumuna tabi olmak otomatik katılım sistemi açısından önemlidir. SSK ya da Emekli Sandığı iştirakçisi olmak otomatik katılım için ön koşuldur.

BES'in özünde temel iki amacı vardır. Bunlardan birincisi; kişilerin yaşlılık dönemlerinde kullanmak maksadıyla güvenli birikim yapmalarını sağlamaktır. İkincisi ise; bu birikimlerin toplu halde ödeme veya ömür boyu emekli maaşı şeklinde ödenmesinin sağlanmasıdır (Uyar, 2012:34). 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu'ndan da anlaşılacağı üzere BES'in amaçlarını ekonomik ve sosyal amaçlar olarak iki başlıkta toplanabilir (Resmi Gazete, 2001; Orhan, 2015:19; Karausta, 2008: 16):

a. Sosyal Amaçlar:

- Kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olmak,
- Katılımcıları tasarruf etmeye yönlendirerek emeklilik dönemlerinde kullanabilecekleri bir ek gelir yaratmak,
- Alternatif bir tasarruf aracı olmak,

b. Ekonomik Amaçlar:

- Ulusal tasarruf eğiliminin ve bireylerin emeklilik dönemlerindeki refah düzeyinin artmasına,
- Uzun vadeli yatırım sistemi sayesinde alt yapı yatırımlarının ve yeni istihdam alanlarının yaratılmasına,
- Kamunun sosyal güvenlik yükünün düşürülmesine,
- Mali sektörün geliştirilmesine ve ekonominin daha fazla kayıt altına alınmasına,
- Enflasyonla mücadele ve istikrarlı büyümeye katkı sağlanmasına,
- Kurumsal yatırım stratejilerinin geliştirilmesiyle piyasalardaki spekülasyonların ve dalgalanmaların azaltılmasına,
- Katılımcılara güvenli, verimli, yatırımlarını takip edebilecekleri ve kolaylıkla erişebilecekleri yeni yatırım ürünleri sunulmasına,
- Finansal piyasaların derinleşmesine, olanak sağlanmasıdır.

Bireysel Emeklilik Sistemi'nin makroekonomik faydaları aşağıdaki gibi sıralanabilir: (Ergenekon, 1998:27);

- Ulusal tasarrufları artırır.
- Emeklilik döneminde ikinci bir gelir sağlayarak kişilerin refah düzeyini artırır.
- Kamunun üzerindeki sosyal güvenlik yükünü azaltır.
- Kamu ve özel sektör için gereken uzun vadeli kaynak ihtiyacını karşılar.
- Kayıtlılık oranını artırır.
- Piyasa spekülasyonlarının ve dalgalanmalarının azaltılmasına ve sermaye piyasalarının daha da derinleşmesine katkı yapar.
- İstikrarlı büyümeye ve enflasyonla mücadeleye katkı sağlar.

Bireysel emeklilik sisteminde katılımcıların yapmış oldukları birikimlerin emeklilik dönemlerindeki ihtiyaçlarını finanse etmesi, fonlarda biriken ödemelerin sermaye birikimine katkı yapması amaçlanır. Katılımcıların, emeklilik şartlarını sağlayarak hak kazandıkları birikimlerini tek seferde ya da taksitler halinde alabilmelerine olanak sağlanması da sisteminin amaçlarındandır (Sönmez, 2008:33).

Bireysel emeklilik sistemi, katılımcılara ilave bir emeklilik geliri sağlar. Bu sistemin katılımcılara sağlanacak sosyal hizmetlerden daha yüksek ekonomik getiriye sahip olduğu saptanmıştır. 18-45 yaş aralığındaki kişiler sisteme gönüllü olarak girebilmektedir. Sosyal güvenlik sistemlerinde mevcut olan kısıtlamalar bireysel emeklilikte yoktur. Bireyler diledikleri sayıda sözleşme satın alabilmektedirler (Satır, 2008:18-19).

Bireysel emeklilik sistemine girmek isteyen katılımcıların taraf olduğu sözleşmeler katılımcının haklarını, hangi şartlarla sisteme katıldığını ve yine sistemden hangi şartlarla çıkabileceğini içeren düzenlemelere yer vermektedir (Kıloğlu, 2007:37). Katılımcıların sistemde kaldıkları süre, şirketlerinin yönetimi, denetimi, çalışma sistemi, aracılık faaliyetleri, fonların değerlendirilmesi ve yatırıma yönlendirilmesi gibi daha birçok düzenleme sözleşmelerde yer almaktadır (Horoz, 2006:80).

Bireysel emeklilik sisteminin uygulanmasından doğabilecek uyumsuzluklarla ilgili olarak 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu'nda düzenleme bulunmaması halinde sigortacılık mevzuatı ve Sermaye Piyasa Kanunu ile ilgili diğer mevzuata başvurulması gerekmektedir.

2.3.3.2. Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu'nun Genel Gerekçesi

Kanunun gerekçesinde, sanayileşmiş ülkelerde tasarrufların çoğunluğunu emeklilik fonlarının oluşturduğu, aynı zamanda bu fonların ülkelerin ekonomik büyümeleri için ihtiyaç duydukları uzun vadeli kaynak yarattığı, emeklilik fonlarının büyüklüğü, uzun vadeli yapısı ve kurumsal yatırımcı kimliği ile sermaye piyasalarındaki etkinliğin bu ülkelerin ekonomik büyümelerinin ana nedenlerinden birisini oluşturduğu ifade edilmektedir. Bu kanunla da emekliliğe yönelik olan toplanan tasarrufların malî sektör aracılığıyla ülke ekonomisinin kullanımına sunulması amaçlanmıştır.

Kanunun gerekçesinde bireysel emeklilik sisteminin bireylerin gönüllü katılımını esas alması, katılımcıların harcanabilir gelirlerinden yapacakları tasarrufları

hedefleyen bir sisteme dayanması nedeniyle gönüllü katılımın ulusal tasarruf eğiliminin artmasına neden olacağı ifade edilmektedir.

Kanunun gerekçesine göre, bireysel emeklilik sisteminin getirilmesinden amaçlananın kamu sosyal güvenlik sistemlerinin alternatifi olacak bir özel emeklilik sistemi geliştirilmesi değildir. Tam tersine, kamu sosyal güvenlik sistemine dahil olan ve aktif olarak prim ödeyenlere ilave avantajlar getirilerek ve gerçek gelirin beyan edilmesi teşvik edilerek vergi gelirlerinin artırılmasını amaçlayan, kayıt dışılığın düşürülmesine ve kamu sosyal güvenlik kurumlarının finansal gelirlerinin yükseltilmesine yönelik bir sistemdir. Bireysel emeklilik sisteminin, kamu sosyal güvenlik sisteminin özelleştirilmesi olmadığı, mevcut sistemi tamamlayıcı nitelikte ve gönüllü katılım esaslı ek emeklilik sistemi olduğu vurgulanmaktadır. Bireysel emeklilik sisteminin mevcut yapısıyla kamu sosyal güvenlik sisteminin alternatifi ya da özelleştirilmesi olması olanaklı değildir. Kamu sosyal güvenlik sisteminde mevcut olan birçok uygulama bireysel emeklilik sisteminde bulunmamaktadır. Sosyal yönleri ve sosyal amaçları olan kamu sosyal güvenlik sisteminin olanaklarının özel girişimin ve serbest piyasa koşullarının esas olduğu bireysel emeklilik sistemi ile sağlanması çok mümkün değildir.

2.3.3.3. Bireysel Emeklilik Sisteminin Özellikleri

Bireysel emeklilik sisteminin temel özelliklerinin başında, katılımcıların kamudan alacakları emeklilik maaşının haricinde ilave bir gelire sahip olmalarına imkan veren ve bu suretle getiriliş amacına uygun olarak kamusal emeklilik sistemlerini tamamlayan yapıda olması gelmektedir (Paksu, 2007:24–25). Katılımcı, birikimlerini başka bir şirkete aktarma imkanına sahiptir. Bunun yapabilmek için, katılımcının en az bir yıl sisteme ödeme yapmış olması gerekmektedir. Ayrıca, katılımcı yılda en fazla on iki defa emeklilik planını ya da fon dağılımını değiştirebilmektedir (Arslan, 2006:112).

Burada vurgulanması gereken husus katılımcının kamu sosyal güvenlik sisteminden emekli olmadan da bireysel emeklilik sisteminden emeklilik kazanabileceğidir. Çünkü kamu sosyal güvenlik sisteminden emekli olma koşulları ile özel emeklilik sisteminden emekli olma koşulları farklılık gösterebilir. Her iki sistemden aynı anda emekli olunamayabilir.

4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu çerçevesinde sisteminin özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- BES mevcut kamu sosyal güvenlik sistemlerinin alternatifi olmayıp tamamlayıcıdır.
- 18 yaşını tamamlamış ve fiil ehliyetine sahip olan herkes girebilir (Fiil ehliyeti ve 18 yaş şartı daha sonra kaldırılmıştır.)
- Sisteme girişte gönüllülük esastır.
- BES katılımcıların yaptığı ödemelerin belirli fonlara yönlendirilerek değerlendirilmesi esasına dayanır.
- Katılımcılardan toplanan katkılar, yetkili ve profesyonel fon yönetim şirketlerince yatırıma yönlendirilir ve değerlendirilir.
- BES'ten emekli olabilmek için 56 yaş ve sistemde 10 yıl kalma şartlarının sağlanması gerekir.
- Emekli olmaya hak kazanan katılımcı, birikimlerini toplu olarak, düzenli maaş (aylık, üç aylık, altı aylık, yıllık şeklinde) olarak ya da karma biçimde alabilmektedir.
- Katılımcılar diledikleri zaman sistemden ayrılma hakkına sahip olup erken ayrılma halinde ödedikleri katkı paylarının tamamını ve vergilendirilmiş getirilerini alabilmektedirler.
- Katılımcılar bir yıllık süreyi doldurmaları şartıyla başka emeklilik şirketine geçebilmektedir.
- Katılımcılar, plana dahil fonlarını yılda en fazla 12 kez değiştirebilmektedir.

Sermaye Piyasası Kurulu'na göre ise emeklilik sisteminin temel özellikleri aşağıdaki gibidir (Sermaye Piyasası Kurulu, 2005):

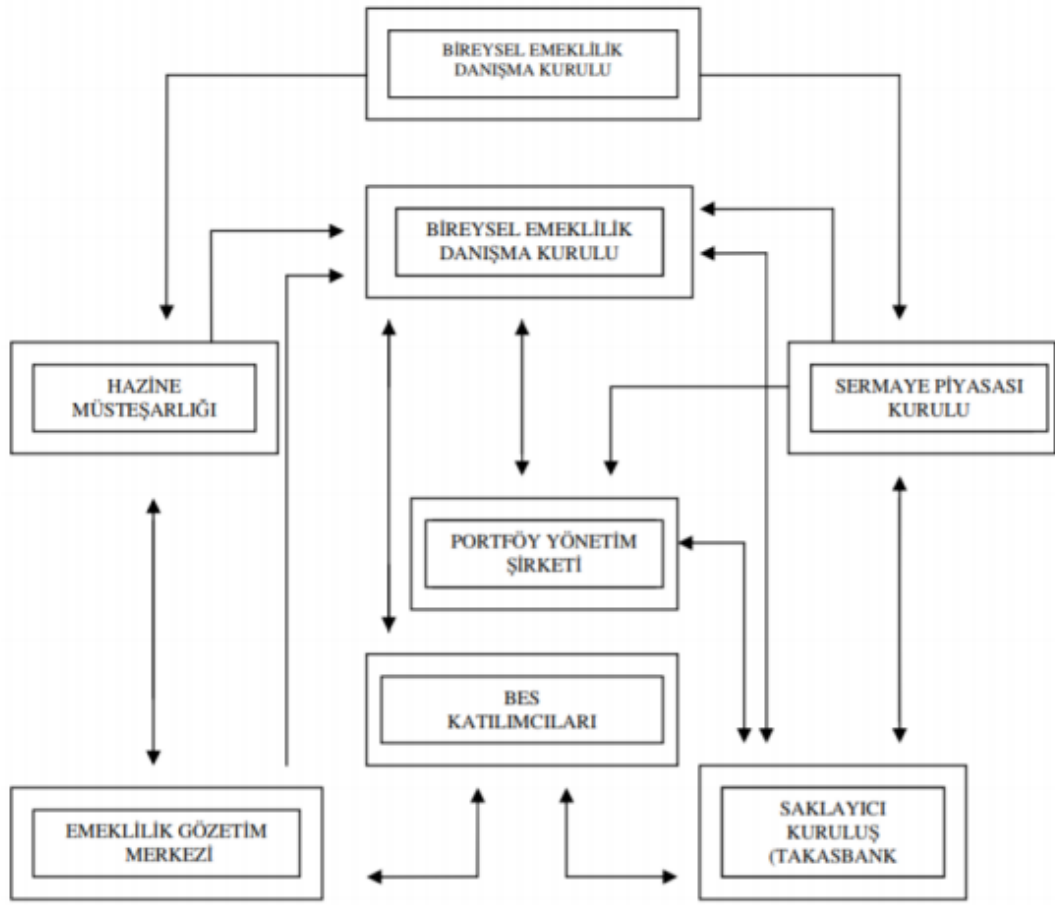
- Sistem, gönüllülük esasına dayanmakta ve herkesin katılımına açıktır.
- Şirketler en az üç farklı risk ve getiri bileşimine sahip yatırım fonu kuracak, bireylerin risk ve getiri beklentilerine göre yatırım tercihinde bulunabilmelerine imkan tanınacaktır.

- Birikimlerin kamu borçlanma araçları ile sabit getirili ters repo ya da değişken getirili hisse senedi gibi yatırım araçlarına yönlendirilmesi söz konusu olacaktır.
- Tasarruflar, SEDDK'nın izni ile kurulabilen emeklilik şirketleri tarafından, SPK mevzuatı doğrultusunda oluşturulacak yatırım fonlarında değerlendirilecektir.
- Emeklilik yatırım fonları, SPK'ya tabi portföy yönetim şirketleri tarafından yatırıma yönlendirilecektir. Asgari bir süre geçtikten sonra birikimlerin başka bir yatırım fonuna veya emeklilik şirketine aktarılması olanaklı olacaktır.
- Yatırım fonunun varlıkları, emeklilik şirketinin mal varlığından ayrı olarak Sermaye Piyasası Kurulu'nca uygun görülen merkezi bir saklama kuruluşunda saklanacaktır.

2.3.3.4. Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyişi

Bireysel emeklilik sisteminin çerçevesi, 4632 sayılı Kanun ile buna bağlı yönetmeliklerle düzenlemiştir. 4632 sayılı kanunda; katılımcılar ile emeklilik şirketleri arasındaki hukuki ilişki, şirketlere bağlı çalışan aracı kuruluşlar ile toplanan katkı paylarının finans piyasalarında hangi usullerle değerlendirileceği ile yatırım fonlarına ilişkin düzenlemeler de yer almaktadır (Solmaz, 2016:22). Yasal mevzuata SEDDK'nın düzenleyici kararları da dahil edilebilir.

Katılımcıların, BES'e dahil olabilmesi için zorunlu olan fiil ehliyeti şartı sonradan kaldırılmıştır. Sisteme bireysel olarak ya da grup şeklinde katılmak mümkündür. Bu durumda düzenlenecek sözleşmeye grup emeklilik sözleşmesi adı verilir. Grup emeklilik sözleşmesi asgari on kişiyi içermek zorundadır. Eğer grup sözleşmesi düzenlenecek olan işyerinde, dernekte, tüzel kişiliğe haiz bir meslek örgütünde ya da diğer organizasyonlarda on kişiden az çalışan varsa çalışanların veya üyelerin tamamını içerecek şekilde de grup sözleşmeleri tanzim edilebilmektedir (Bacak, 2005: 163).

Şekil 2.3: Bireysel Emeklilik Sistemi'nin İşleyişi

Kaynak: Öztürk, Yavuz: “Dünyada ve Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi: Türkiye Performansı Üzerine Değerlendirme”, Doktora Tezi, Trabzon, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s.24.

Şekil 2.3’ten de anlaşılacağı üzere sistemin merkezinde katılımcı ile emeklilik şirketi yer almaktadır. Emeklilik şirketleri katılımcılardan elde ettiği birikimlerin yönetimini portföy şirketlerine devretmektedir. Bu devir işlemi, portföy yönetim sözleşmesi aracılığıyla yapılmaktadır. SPK, şirketlerin fon varlıklarını teminat altına almak için fon varlıklarını saklama yetkisini Takasbank’a vermiştir. EGM, sözleşmelerin düzenlenmesine aracılık yapan şirketlerin faaliyetlerini gözetleyerek, sektörün ilgili kurumlara raporlar vererek kamuoyunun ve katılımcıların doğru bilgilendirilmesini sağlamaktadır. SEDDK ve SPK, yaptıkları düzenlemelerle sistemde faaliyet gösteren kurumların uygunluğunu denetleyerek, sistemin sağlıklı ve

güvenli kalmasını sağlar. Bireysel emeklilik sistemine ilişkin politikaların belirlenmesi ve uygulamaya geçirilmesi için önerilerde bulunmak amacıyla ihdas edilen Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu mevcut sistemin diğer bir önemli unsurudur (EGM, 2004: 22).

BES'in yürütülmesinde kamunun temel rolü yasal zemini oluşturarak şeffaf ve güvenilir biçimde işleyen bir piyasa ortamı sağlamak ve piyasanın denetimini yapmaktır. Bu bağlamda getirilen yasal düzenlemeler sayesinde katılımcılar korunurken rekabeti geliştirici, hizmet kalitesini yükseltici düzenlemeler de getirilmiştir (Kayhan, 2007: 48; Kızılot, 2005: 146).

2.3.3.5. Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım

Bireysel emeklilik sistemine katılabilmek için önceleri fiil ehliyeti şartı getirilmişti. Daha sonra yapılan yeni düzenlemelerle fiil ehliyeti şartı kaldırılmıştır. Böylelikle 18 yaşını altı bireylerin de sisteme girebilmelerinin önü açılmıştır. Sisteme girmek isteyen kişinin özel emeklilik sektöründe faaliyette bulunan en az bir emeklilik şirketiyle sözleşme imzalaması gerekmektedir. Şirket, aday katılımcının beklenti ve önceliklerini göz önünde tutarak en uygun emeklilik planını düzenler. Planın ve katkı payı miktarının belirlenmesinden sonra teklif formu atılımcı tarafından imzalanır. Katılımcının ilk katkı payını ödemesinden itibaren emeklilik sözleşmesi kurulur. Emeklilik şirketinin yapılan ödemeyi 10 gün içinde reddetmemesi halinde emeklilik sözleşmesi imzalanarak katılım fiilen gerçekleşmiş olur. İmzalanan sözleşme, katılımcının sisteme dahil olmasına, sistemden çıkmasına, katkı paylarının ödenmesine, emekli olmasına, ödenen katkı paylarının hesaplarda takip edilmesine, yatırma yönlendirilmesine, katılımcı veya mirasçılarına/lehtarlarına yapılacak ödemelere dair esaslar ile tarafların hak ve yükümlülüklerini kapsayan, katılımcı ile şirketin taraf olduğu bir sözleşmedir (4632 Sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu).

2.3.3.5.1. Bireysel Emeklilik Sistemine Gönüllü Katılım

4632 sayılı Kanunun 1. maddesinde sistemin gönüllü katılıma dayandığı açıkça vurgulanmaktadır. Bireysel emeklilik sistemine girmek isteyen bireyler özgür iradeleri ile sisteme girebilmekte ve yine özgür iradeleri ile sistemden çıkabilmektedir.

Sistemden erken ayrılma halinde birtakım kesintiler ve giderler düşölerek katılımcıya ödeme yapılmaktadır. Bireysel katılımın yanında grup olarak da sisteme girmek mümkündür. Grup emeklilik sözleşmesi ile sisteme katılmak ya da sistemden ayrılmak mümkündür.

Sisteme girmenin gönüllük esasına dayanması, katılımcının sistemde bireysel tercihlerde bulunabilmesine de imkan vermektedir Emeklilik şirketinin seçimi ve şirketin fon planları arasında tercihte bulunabilme gibi olanaklar da vardır. Katılımcılar risk ve getiri anlayışlarıyla uyumlu olan fonları tercih ederek yatırım yapabilmektedir.

Talep eden, belirlenecek katkı payını ödeme gücüne sahip olan, tarafı olduğu sözleşmeden kaynaklanacak yükümlölükleri yerine getiren herkesin bireysel emeklilik sistemine girmesi mümkündür. Aşağıda irdeleneceğı üzere, otomatik katılım sisteminde hem zorunluluk hem de gönüllölük ilkesine dayanan uygulamalar mevcuttur.

2.3.3.5.2. Bireysel Emeklilik Sistemine Otomatik Katılım (OKS)

10.08.2016 tarihinde kabul edilerek 25.08.2016 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan 6740 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) yapısında değışikliğe gidilmiştir. 01.01.2017 tarihinde yürürlüğe giren 6740 sayılı Kanun ile “Otomatik Katılım Sistemi” (OKS) uygulaması başlamıştır. Yeni düzenleme ile işverenlerin çalışanlarını OKS’ye dahil etmesi zorunluluğı getirilmiştir.

OKS’de işverenler, 45 yaşını doldurmamış Türk vatandaşı ya da mavi kart sahibi olup özel sektörde ya da kamuda bir işverene bağılı olarak çalışanlar ile 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun geçici 20. maddesi kapsamında kurulan sandıkların üyesi olarak çalışmaya başlayanları OKS’ye dahil etmek zorundadır. Bu kapsamda, işverenler çalışanlarının, özel sektör için prime esas kazançlarının, kamu kesimi için ise emeklilik keseneğıne esas aylıklarının %3’ünü keserek çalışan katkı payı olarak sigorta şirketine aktarmaktadırlar. Çalışanın, emeklilik sözleşmesinde belirlenen orandan daha yüksek bir oranda kesinti uygulanmasını işverenden talep

etmesi mümkündür. 45 yaşını doldurmuş çalışanların talep etmeleri durumunda sisteme dahil olmaları mümkündür.

Çalışanın, OKS'ye dâhil olduğunun kendisine bildirildiği tarihten itibaren iki ay içinde sözleşmeden cayarak sistemden çıkma hakkı mevcuttur. Sistemden çıkılması durumunda, ödenen katkı payları ve oluşmuşsa yatırım gelirleri 10 iş günü içinde katılımcıya ödenir. Cayma hakkını kullanmayan çalışan belirlenen şartlarla katkı payı ödemesine ara verebilmektedir.

BES'te olduğu gibi OKS'de de %30 oranında devlet katkısı uygulaması mevcuttur. Devlet katkısı, katılımcının ödediği katkı paylarından ayrı biçimde takip edilir. Çalışanın cayma hakkını kullanmaması durumunda, OKS'ye ilk girişte bir defa uygulanmak üzere, 1.000 TL ek Devlet katkısı ödenmektedir.

Katılımcılardan;

- 3 yıla kadar sistemde bulunanlar Devlet katkısının %0'ına,
- 3 yıldan 6 yıla kadar sistemde bulunanlar Devlet katkısının %15'ine,
- 6 yıldan 10 yıla kadar sistemde bulunanlar Devlet katkısının %35'ine,
- 10 yıl ve daha fazla sistemde bulunanlar Devlet katkısının %60'ına,
- Emeklilik, vefat ya da maluliyet hallerinde Devlet katkısı hesabındaki tutarın %100'üne, hak kazanırlar.

OKS'nin amaçları (EGM);

- Çalışanların tasarruflarının yatırıma yönlendirilmesi suretiyle emeklilik döneminde ilave gelir yaratarak refah düzeyini korumak ya da yükseltmek,
- Ekonomi için uzun vadeli finansman yaratmak,
- İstihdam oranını yükseltmek,
- Ekonomik büyümeye katkıda bulunmak, şeklinde özetlenebilir.

OKS de; gönüllü BES'teki gibi, birikimlerin toplanması, bunların yatırıma yönlendirilmesi ve katılımcıya toplu ya da maaş şeklinde ödeme yapılması esasına dayanmaktadır. OKS, Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından sağlanan sağlık

hizmetlerini veya diğer hizmetleri sunmamaktadır. OKS, zorunlu kamu güvenlik sisteminin tamamlayıcısıdır (EGM).

Katılımcı, en az 10 yıl sistemde bulunmak ve katkı payı ödemek şartıyla 56 yaşını tamamladığında emekliliğe hak kazanır. Emekliliğe olan katılımcı, birikimlerinin tamamının defaten ödenmesini veya yaptıracığı yıllık gelir sigortası ile maaş olarak ödenmesini talep edebilir. Emeklilik şartlarını sağlamasına rağmen talep eden katılımcılar katkı payı ödemeye devam ederek sistemde kalabilmektedirler.

Katılımcıların istedikleri zaman birikimlerini alarak sistemden ayrılmaları mümkündür. Gelir Vergi Kanununun 75. maddesinin ikinci fıkrasının 16 numaralı bendinin (a), (b) ve (c) alt bentleri doğrultusunda sistemden çıkılması halinde elde edilen getiriler menkul sermaye iradı olarak kabul edilmiş ve Gelir Vergisi Kanunu'nun 94. maddesinin 16 numaralı bendinin (a), (b) ve (c) alt bentleri doğrultusunda gelir vergisine tabi tutulmuştur. 06.09.2012 tarihli ve 28403 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2012/3571 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı doğrultusunda;

- Emeklilik, vefat ya da maluliyet nedeniyle sistemden çıkılması halinde elde edilen getiri üzerinden %5,
- 10 yıl sistemde bulunmakla birlikte 56 yaş doldurulmadan sistemden çıkılması halinde elde edilen getiri üzerinden %10,
- 10 yıldan önce sistemden çıkılması halinde elde edilen getiri üzerinden %15 oranında gelir vergisi (stopaj) kesintisi yapılmaktadır.

Hazine Müsteşarlığı'nın 2016/30 sayılı Sektör Duyurusu çerçevesinde, işverenleri aracılığıyla bireysel emeklilik sistemine dâhil edilen çalışanlara sunulan tüm fonlar için “fon işletim gider kesintisi” (FİGK) oranı azami yıllık %0,85 olarak uygulanmaktadır. BES'teki “giriş aidatı” ve “yönetim gider kesintisi” uygulamaları OKS'de bulunmamaktadır. Bu nedenle, sigorta şirketleri açısından OKS'ye nazaran BES'in gelir yaratma potansiyelinin daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Tahsil kabiliyeti ve kolaylığı açısından ise OKS, BES'e göre daha avantajlıdır.

6740 sayılı Kanun doğrultusunda işverenlerin, çalışanını ancak otomatik katılım için emeklilik planı düzenleme konusunda yetkili şirketlerden birinin sunacağı emeklilik planına dâhil edebilmesi mümkündür. Kanun ile işverenlere çeşitli kriterlere

göre emeklilik şirketini seçme konusunda öncelik tanınmıştır. OKS bu özelliği ile BES'ten ayrılmaktadır.

01.01.2017 tarihinden itibaren uygulanan OKS ile katılımcıların ödediği birikimlerin yatırım fonlarına yönlendirilerek uzun dönemde daha fazla değer kazanması hedeflenmiştir. Bu durum fon değerlerinin artmasına pozitif katkı sağlamıştır (Meral ve Arıcan, 2020:208).

2.3.3.6. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Kurumsal Yapısı

Türkiye’de bireysel emeklilik sisteminin yönetimi, denetimi ve işleyişinde yer alan temel kurum ve kuruluşlar aşağıda irdelenmektedir.

2.3.3.6.1. Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu (SEDDK)

Sigorta ve özel emeklilik sektörlerinin gözetimi ve denetimi başlangıçta Hazine Müsteşarlığı ve ilişkili kurumlar Sigortacılık Genel Müdürlüğü ile Sigorta Denetleme Kurulu tarafından yapılmıştır. Sonrasında kurumsal yapıda değişikliğe gidilmiş, 18.10.2019 tarihli ve 47 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu (SEDDK) ihdas edilmiştir. Kararname ile Sigortacılık Genel Müdürlüğü ve Sigorta Denetleme Kurulu kapatılmış, bu iki kurum tarafından yerine getirilen görevler ile yeni birtakım görev ve yetkiler Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu (SEDDK) tarafından yerine getirilmeye başlanmıştır.

47 sayılı Kararname ile özel emekliliğe ilişkin görev ve yetkileri yürütmek, özel emeklilikle ilgili mevzuatı hazırlamak, uygulamak ve ilgililer tarafından uygulanmasını izlemek ve yönlendirmek, özel emeklilik uygulamalarının gelişmesi, sigortalıların ve katılımcıların korunması için tedbirler almak, bu tedbirleri bizzat uygulamak veya ilgili kuruluşlara uygulatmak ve uygulanmasını izlemek, özel emeklilik sektöründe faaliyette bulunan kişi ve kuruluşları inceleme, denetleme ve soruşturma işlerini yürütmek, özel emeklilik ve ilgili diğer mali piyasalarla ilgili alınacak kararların oluşumuna katkıda bulunmak, özel emeklilik ve ilgili diğer mali piyasalar hakkında konsolide raporlar hazırlamak, bu konulardaki çalışmalara

katılmak ve mütalaa vermek, alınan, derlenen ve kendine tevdi edilen bilgi, belge ve dokümanlar ile denetim ve izlemelerden elde edilen sonuçları incelemek ve değerlendirmek, sektörün çatı kuruluşu SEDDK'nın görev alanına girmektedir.

2.3.3.6.2. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)

Bireysel emeklilik sisteminin işleyişi açısından en önemli kuruluşlardan biri de SPK'dır. Kurul tarafından yayınlanan "Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine ilişkin Esaslar Hakkındaki Yönetmelik" ile emeklilik fonlarının türleri, kuruluş esasları, katkıların bu fonlarda toplanması ve değerlendirilmesi, fon mal varlığı, fon portföyündeki varlıkların saklanması, portföyün yönetimi ile fonların birleştirme ve devir esasları belirlenmiştir. SPK aynı zamanda portföy yönetim şirketlerinin kuruluş ve denetimleri ile ilgili üst kurum görevini de yürütmektedir (Samancı, 2010:47).

4632 sayılı Kanuna göre fon kurmak isteyen emeklilik şirketinin fon içtüzüğü, emeklilik sözleşmesi ve SPK tarafından belirlenecek diğer belgelerle birlikte SPK'ya başvurması gerekmektedir. *"Fon içtüzüğü, katılımcı ile şirket, saklayıcı ve portföy yöneticisi arasında fon portföyünün inançlı mülkiyet esaslarına göre saklanması ve vekalet akdi hükümlerine göre yönetimini konu alan ve genel işlem şartlarını içeren iltihaki bir sözleşmedir. Kurul tarafından uygun görülen fon içtüzüğü, izin belgesi tarihini takip eden altı iş günü içinde şirketin merkezinin bulunduğu yerin ticaret siciline tescil edilir ve Türkiye Ticaret Sicili Gazetesinde ilan olunur"*.

2.3.3.6.3. İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş. (Takasbank)

Çeşitli görevlerine ilave olarak Takasbank, bireysel emeklilik sisteminden toplanan fonların saklandığı ve bunların denetlendiği bir merci konumundadır. Para ve sermaye piyasası araçları, altın gibi değerli madenler fon olarak Takasbank'ta korunmaktadır. Ayrıca, fonların iç tüzüklerinde düzenleme olması şartıyla Takasbank haricindeki başka saklayıcı kurumlardan da hizmet alınması mümkündür. Saklama hizmetinin verilebilmesi için emeklilik şirketi ile saklayıcı kurum arasında sözleşme yapılması gerekmektedir. Saklayıcı kurum, fon portföyünün belirlenen esaslara uygunluğunu kontrol etmek zorundadır. Belirlenen esaslara aykırılık tespit edilmesi

halinde saklayıcı, emeklilik şirketini bilgilendirerek gerekli önlemlerin alınmasını sağlar.

2.3.3.6.4. Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu

Bireysel Emeklilik Danışma Kurulunun Çalışma Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik hükümleri çerçevesinde; bireysel emeklilik sistemine ilişkin politikaların belirlenmesi, bu politikaların gerçekleştirilmesine yönelik gerekli önlemlerin alınması hususlarında önerilerde bulunmak Danışma Kurulunun görevidir. Danışma Kurulu, SEDDK başkanının başkanlığında, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Kurum ve SPK tarafından görevlendirilecek asgari genel müdür seviyesinde birer üyenin katılımı ile yılda en az iki kere toplanmaktadır.

2.3.3.6.5. Bireysel Emeklilik Şirketleri

Emeklilik şirketi, 4632 sayılı Kanun hükümlerine göre, bireysel emeklilik sisteminde faaliyet yapmak üzere emeklilik branşında ruhsata sahip şirkettir. Şirketin unvanında “emeklilik” ibaresinin yer alması zorunludur. Kuruluş izni alan şirketin hemen faaliyete başlayamamakta ayrıca emeklilik branşı için faaliyet ruhsatı alması gerekmektedir. Emeklilik branşı faaliyet ruhsatı SEDDK tarafından verilmektedir.

Faaliyet ruhsatı alınabilmesi, iki yıl içinde asgari yüz bin katılımcıya hizmet sağlayabilecek gerekli planlamanın yapılması, iş planı ve sistem tasarımının öngörüldüğü şekliyle gerçekleştirilmesi, fiziksel mekan ile teknik ve idari altyapı ile insan kaynaklarının uyumlu olması gerekmektedir.

Emeklilik şirketinin anonim şirket olarak kurulması, sermayesinin en az yirmi trilyon TL, ödenmiş sermayesinin asgari on trilyon TL olması, kalan sermayenin üç yılda ödeneceğinin taahhüt edilmesi zorunludur.

Faaliyet ruhsatı verilen şirketin, ruhsat tarihinden itibaren azami üç aylık sürede fon kurmak amacıyla SPK'ya başvurması zorunludur. Başvuru işleminin zamanında gerçekleştirilmemesi ya da başvurunun reddedilmesi durumunda daha önce verilen kuruluş izni ile faaliyet ruhsatı otomatik olarak geçersiz hale gelir. Günümüzde Türkiye’de bireysel emeklilik sektöründe 15 şirket faaliyette bulunmaktadır.

2.3.3.6.6. Emeklilik Gözetim Merkezi

Emeklilik Gözetim Merkezi A.Ş. (EGM) 4632 sayılı Kanun ve ilgili diğer mevzuat hükümleri gereğince merkezi İstanbul'da bulunmak üzere 2003 yılında özel hukuk hükümlerine göre kurulmuş bir şirkettir. EGM'nin sermaye yapısı incelendiğinde Hazine ve Maliye Bakanlığı ile 15 bireysel emeklilik şirketinin ortak olarak yer aldığı görülmektedir.

Bireysel emeklilik sisteminin etkin ve güvenli şekilde işletilmesini sağlamak, sistemde yer alan katılımcıların menfaatlerini korumak gayesiyle emeklilik şirketlerinin ve aracılarn faaliyetlerinin gözetimini yapmak, portföy yönetim şirketlerinin fonlara ilişkin faaliyetlerinin gözetimi için altyapı kurmak ve faaliyetleri rapor haline getirmek, fon performans takip ve değerlendirme sistemini idare etmek, gözetim ve denetimle ilgili altyapı oluşturmak ve denetim sonuçlarını ilgili kamu kurumlarına rapor etmek, bireysel emeklilik hesaplarını ve planları, sözleşmelere ve katılımcılara ilişkin bilgileri toplamak ve bunları elektronik ortamda saklamak, kamuoyunu ve katılımcıları bilgilendirmek, istatistiki bilgi üretmek, bireysel emeklilik aracılarna ilişkin sicil ve sınav işlemlerini yapmak EGM'nin temel görevleridir (EGM).

2.3.3.6.7. Bireysel Emeklilik Aracıları

4632 sayılı Kanun hükümlerine göre bireysel emeklilik aracılarn, bireysel emeklilik sözleşmelerinin tanziminde aracılık yapan ve bu sözleşmeleri emeklilik şirketi adına düzenleyen kişilerdir. Bireysel emeklilik aracılarn, SEDDK tarafından belirlenen esaslar çerçevesinde EGM tarafından tutulan sicil levhasına kayıt olmak zorundadır. 2023 yılı sonu itibariyle Türkiye'deki toplam lisanslı aracı sayısı 73.253'tür (EGM).

2.3.3.6.8. Emeklilik Yatırım Fonları

Emeklilik yatırım fonu, şirket tarafından bir emeklilik sözleşmesi kapsamında tahsil edilen ve katılımcılar adına açılan bireysel hesaplarda takip edilen birikimlerin değerlendirilmesi amacıyla kurulan bir yatırım fonudur. Şirketler tarafından katılımcılara faizli ya da faizsiz fon seçenekleri sunulmaktadır. Fonlar, emeklilik

şirketlerince kurulmakta olup tüzel kişilikleri yoktur. Fonlar, portföy yönetim şirketleri tarafından yönetilir (EGM).

Emeklilik yatırım fonlarının türleri, kapsadıkları yatırım araçlarına göre (hisse senedi, mevduat, kamu borçlanma araçları vb.) belirlenir. Bu fonlar yalnızca BES'e dahil olan kişilerce satın alınabilir. Emeklilik yatırım fonlarından elde edilen getirilere stopaj uygulanmamaktadır. Emeklilik yatırım fonları uzun vadeli yatırım planları ile yönetilir (EGM).

2.3.3.6.9. Bireysel Emeklilik Fon Alım Satım Platformu (BEFAS) ve Türkiye Elektronik Fon Alım Satım Platformu (TEFAS)

BEFAS, Takasbank tarafından işletilen, bireysel emeklilik sistemi fonlarının alım satımı için kurulmuş bir merkezi sistemdir. BEFAS ile katılımcılara emeklilik şirketini değiştirmeden farklı şirketlerin fonlarını satın alma imkanı getirilmiştir. Böylelikle katılımcılar, üyesi olduğu emeklilik şirketi tarafından sunulan fonlara ilave olarak diğer şirketlerin emeklilik yatırım fonlarını da alabilmektedirler (Emeklilik Gözetim Merkezi). BES'e üye olan katılımcılar BEFAS'a üye olarak işlem yapabilmektedir. Sistemde alım satım yapabilme hakkı BES üyeleri ile sınırlandırılmıştır. Emeklilik şirketleri internet ve/veya mobil uygulamalar aracılığı ile katılımcılarının kendi fonlarının yanı sıra diğer şirketlerin fonlarını almalarına imkan tanımaktadırlar.

Katılımcılar, BEFAS'taki fonların geçmiş performanslarını, fonların kategorilerini, faizli olup olmadığını, fon yöneticisi şirketin bilgilerini vb. bilgileri görerek karşılaştırma yapabilmekte ve tercihlerine göre fon seçebilmektedirler. Bu durumun, fon yönetimi açısından rekabetin artmasını ve fonların gösterdikleri performansın olumlu yönde gelişmesini sağlaması beklenmektedir. İşlem gören fonların dönemsel reel ve nominal getirileri, risk seviyeleri, iç verim oranları, fon performans değerlendirme sonuçları ve rating puanları BEFAS'ta görülebilmektedir (EGM).

TEFAS, Takasbank AŞ tarafından işletilen, bünyesinde kurulmuş yatırım fonlarının alım ve satımının yapıldığı 2015 yılında kurulmuş olan elektronik merkezi

bir platformdur. SPK'nin izin verdiği fonlar bu platformda işlem görmektedir. Yatırımcılar, Platforma üye şirketlerin sunduğu çok sayıdaki yatırım fonunu tek merkezden alıp satabilmektedir. Banka, araca kurum ya da ya da portföy yönetim şirketi aracılığı ile herkes TEFAS'ta işlem yapabilmektedir. TEFAS fonları tahvil, döviz, hisse senedi gibi çeşitli varlık sınıflarına yatırım yapan farklı risk ve getiri profillerine sahip çok sayıda fonu kapsamaktadır (Takasbank).

BES fonları BEFAS'ta, yatırım fonları ise TEFAS'ta işlem görmektedir. TEFAS sunduğu fon sayısı itibariyle BEFAS'a göre daha geniş kapsamlıdır. Katılımcılar, BEFAS'ta yer alan emeklilik fonlarını yılda en fazla 12 kez değiştirme imkanına sahip iken TEFAS'ta fon değişikliği sınırlaması bulunmamaktadır.

Türkiye'de bireysel emeklilik fonları, emeklilik şirketleri tarafından ihraç edilmekte ancak portföy şirketlerince idare edilmektedir. Bireysel emeklilik sözleşmesi çerçevesinde şirket tarafından katılımcıdan tahsil edilen ödemeler katılımcı adına bireysel emeklilik hesaplarında takip edilmektedir. Bu katkıların değerlendirilmesi amacıyla yönelik olarak oluşturulan fonların aracı kurumlar ve bankalar aracılığıyla alınıp satılması mümkün değildir. Ancak, portföy yönetim şirketleri tarafından ihraç edilen ve SPK tarafından izin verilen ve TEFAS'ta işlem gören yatırım fonlarının TEFAS'a üye olan aracı kurumlar ve bankalar üzerinden alınıp satılabilmesi olanaklıdır (İş Portföy Yönetimi A.Ş.).

2.3.3.7. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Temel Göstergeleri

2003 yılından itibaren yürürlüğe konulan bireysel emeklilik sistemi çeşitli veriler açısından aşağıda değerlendirilmektedir.

Tablo 2.11: Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) Katılımcı Sayısı (2003-2023)

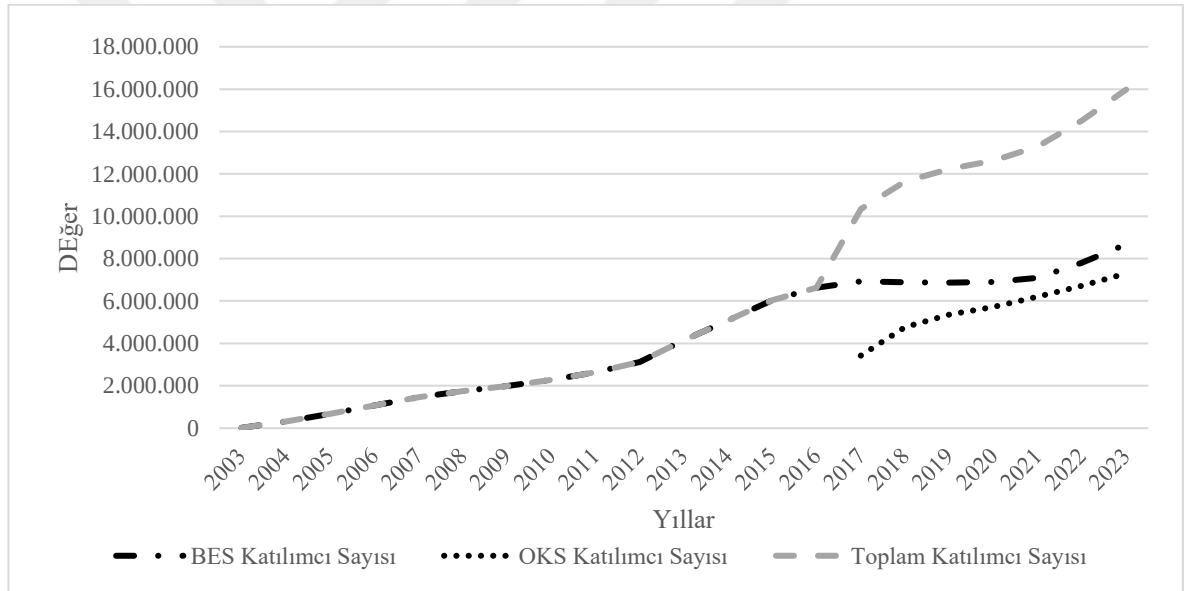
Yıl	BES	OKS	Toplam
2003	15.245		15.245
2004	314.257		314.257
2005	672.696		672.696
2006	1.073.650		1.073.650
2007	1.457.704		1.457.704
2008	1.745.354		1.745.354
2009	1.987.940		1.987.940
2010	2.281.478		2.281.478
2011	2.641.843		2.641.843
2012	3.128.130		3.128.130
2013	4.153.055		4.153.055
2014	5.092.871		5.092.871
2015	6.038.432		6.038.432
2016	6.627.025		6.627.025
2017	6.924.945	3.420.618	10.345.563
2018	6.878.224	4.761.668	11.639.892
2019	6.871.132	5.354.242	12.225.374
2020	6.900.565	5.724.081	12.624.646
2021	7.092.021	6.196.692	13.288.713
2022	7.801.306	6.719.441	14.520.747
2023	8.676.046	7.303.050	15.979.096

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi, Yıllık Gelişim Raporları, İstatistikler.

Yukarıdaki tablo 2003-2023 döneminde BES toplam katılımcı sayısının yıllar itibariyle ulaştığı toplam değerleri vermekte olup 2023 yılı değerleri nihai durumu yansıtmaktadır. Otomatik Katılım Sistemi (OKS) 2017 yılından itibaren yürürlüğe girdiğinden OKS katılımcı sayısı 2017-2023 dönemi itibariyle Tabloda yer almaktadır.

Katılımcı sayısı açısından bakıldığında, BES katılımcı sayısının toplam katılımcı sayısı içerisindeki payının % 54,3, OKS katılımcı sayısının toplam katılımcı sayısı içerisindeki payının ise % 45,7 olduğu görülmektedir. Katılımcı sayısı açısından dengeli bir dağılım olduğu söylenebilir.

Tablodaki veriler yardımıyla oluşturulan aşağıdaki Grafik 2.4'ten katılımcı sayılarının gelişimi daha açık biçimde görülmektedir.

Grafik 2.4: Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) Katılımcı Sayısının Gelişimi (2003-2023)

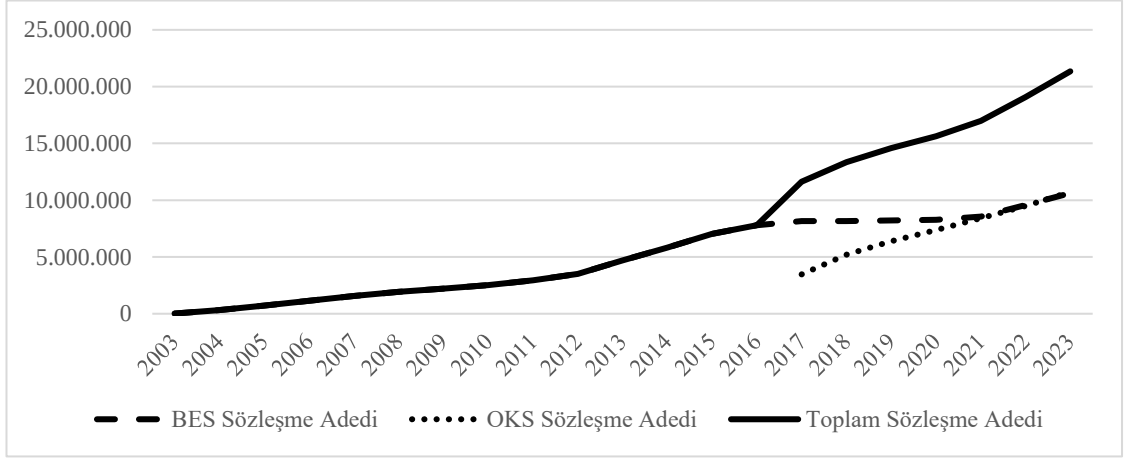
Kaynak: Tablo 2.11'deki verilerden yararlanarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablodaki ve Grafikteki veriler incelendiğinde, BES'te 2003-2017 döneminde katılımcı sayısının düzenli olarak arttığı, 2018-2020 döneminde katılımcı sayısının 2017 yılına göre azalış gösterdiği, 2021 yılından itibaren yükseliş eğilimine girdiği anlaşılmaktadır. OKS'de ise 2017-2023 döneminde katılımcı sayısı istikrarlı biçimde artmıştır. 2017 yılında BES katılımcı sayısında görülen azalma 2017 yılında yürürlüğe OKS'den kaynaklanmaktadır.

Tablo 2.12: Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) Sözleşme Sayısı (2003-2023)

Yıl	BES	OKS	Toplam
2003	16.812		16.812
2004	334.557		334.557
2005	714.146		714.146
2006	1.141.428		1.141.428
2007	1.576.273		1.576.273
2008	1.933.266		1.933.266
2009	2.203.886		2.203.886
2010	2.534.840		2.534.840
2011	2.939.878		2.939.878
2012	3.496.377		3.496.377
2013	4.687.675		4.687.675
2014	5.807.319		5.807.319
2015	7.040.375		7.040.375
2016	7.789.431		7.789.431
2017	8.169.198	3.466.578	11.635.776
2018	8.160.133	5.189.678	13.349.811
2019	8.203.002	6.389.681	14.592.683
2020	8.277.620	7.360.682	15.638.302
2021	8.561.491	8.419.088	16.980.579
2022	9.570.768	9.488.458	19.059.226
2023	10.619.598	10.727.358	21.346.956

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi, Yıllık Gelişim Raporları, İstatistikler.

Grafik 2.5: Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) Sözleşme Sayısının Gelişimi (2003-2023)

Kaynak: Tablo 2.12'deki verilerden yararlanarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Gerek Tablo 2.12'den gerekse Grafik 2.5'ten sözleşme adedinin sürekli artış gösterdiği anlaşılmaktadır. 2003 yılı sonunda 16.812 olan sözleşme adedi 2023 yılı sonu itibariyle 21.346.956 adede ulaşmıştır.

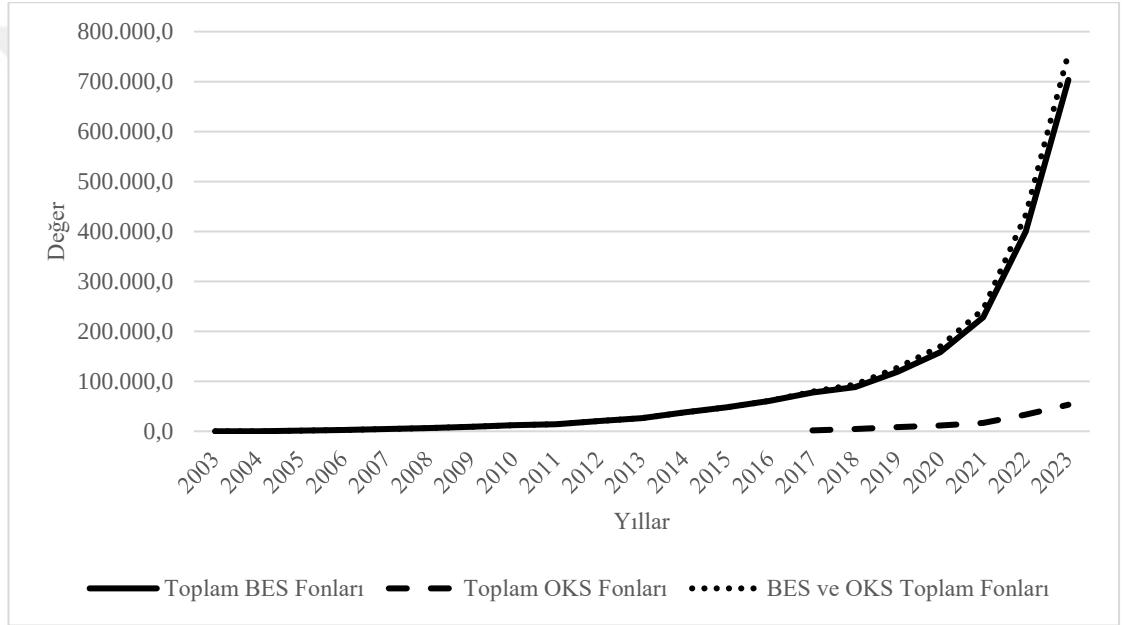
Tablo 2.13: Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) Fon Büyüklükleri (2003-2023)
(Milyon TL)

Yıl	BES Fonları	BES Devlet Katkısı	Toplam BES Fonları	OKS Fonları	OKS Devlet Katkısı	Toplam OKS Fonları	BES ve OKS Toplam Fonları
2003	5,9	0,0	5,9				5,9
2004	288,3	0,0	288,3				288,3
2005	1.117,2	0,0	1.117,2				1.117,2
2006	2.814,9	0,0	2.814,9				2.814,9
2007	4.566,4	0,0	4.566,4				4.566,4
2008	6.372,8	0,0	6.372,8				6.372,8
2009	9.097,4	0,0	9.097,4				9.097,4
2010	12.012,0	0,0	12.012,0				12.012,0
2011	14.329,8	0,0	14.329,8				14.329,8
2012	20.346,3	0,0	20.346,3				20.346,3
2013	25.145,7	1.151,8	26.297,5				26.297,5
2014	34.793,1	3.019,1	37.812,2				37.812,2
2015	42.979,1	5.020,0	47.999,1				47.999,1
2016	53.409,4	7.438,2	60.847,6				60.847,6
2017	67.667,3	10.141,3	77.808,6	1.793,1	0,0	1.793,1	79.601,7
2018	76.962,1	11.656,0	88.618,1	4.684,9	0,0	4.684,9	93.303,0
2019	101.883,9	17.262,2	119.146,1	8.194,4	0,0	8.194,4	127.340,5
2020	137.093,9	21.253,5	158.347,4	11.304,1	483,3	11.787,4	170.134,8
2021	205.573,5	22.338,0	227.911,5	15.740,3	735,5	16.475,8	244.387,3
2022	351.406,5	48.667,6	400.074,1	31.787,6	1.542,6	33.330,2	433.404,3
2023	625.517,8	77.750,8	703.268,6	49.972,5	3.180,4	53.152,9	756.421,5

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi, Yıllık Gelişim Raporları, İstatistikler.

BES'te devlet katkısı 2013 yılı itibariyle başladığından Tablodaki devlet katkısı verileri 2013-2023 dönemini yansıtmaktadır. OKS'de devlet katkısı uygulaması 2020 yılından itibaren başladığından Tablodaki devlet katkısı verileri 2020-2023 dönemini yansıtmaktadır.

2023 yılı sonu itibariyle devlet katkısı dahil BES ve OKS fonlarının büyüklüğü toplam 756.421,5 milyon TL'ye ulaşmıştır. Türkiye'nin 2023 yılı bütçesinin 4.470.000 milyon TL olduğu dikkate alındığında BES fon büyüklüğü Türkiye'nin bütçesinin yaklaşık % 16,9'una denk gelmektedir.

Grafik 2.6: Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) Fon Büyüklüklerinin Gelişimi (2003-2023) (Milyon TL)

Kaynak: Tablo 2.13'teki verilerden yararlanarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Grafik incelendiğinde, 2003-2023 döneminde hem BES fonlarının hem de OKS fonlarının sürekli artış gösterdiği, artış eğiliminin 2020 yılından itibaren yükseldiği görülmektedir. 2023 yılı sonunda BES ve OKS toplam fonlarının devlet katkısı dahil 756.421.500.000 TL'ye ulaştığı görülmektedir.

BES ve OKS toplam fonlarının yurtiçi tasarruflar içindeki payının analiz edilmesinde daha sağlıklı ve tutarlı sonuçlara ulaşabilmek ve mükerrerliğe neden

olmamak için toplam fonlar içindeki devlet katkısı hariç tutularak değerlendirme yapılmıştır.

Tablo 2.14: Türkiye’de BES ve OKS Toplam Fonları (Devlet Katkısı Hariç)
(2003-2023) (Milyon TL)

Yıl	BES Fonları	OKS Fonları	BES ve OKS Toplam Fonları
2003	5,9		5,9
2004	288,3		288,3
2005	1.117,2		1.117,2
2006	2.814,9		2.814,9
2007	4.566,4		4.566,4
2008	6.372,8		6.372,8
2009	9.097,4		9.097,4
2010	12.012,0		12.012,0
2011	14.329,8		14.329,8
2012	20.346,3		20.346,3
2013	25.145,7		25.145,7
2014	34.793,1		34.793,1
2015	42.979,1		42.979,1
2016	53.409,4		53.409,4
2017	67.667,3	1.793,1	69.460,4
2018	76.962,1	4.684,9	81.647,0
2019	101.883,9	8.194,4	110.078,3
2020	137.093,9	11.304,1	148.398,0
2021	205.573,5	15.740,3	221.313,8
2022	351.406,5	31.787,6	383.194,1
2023	625.517,8	49.972,5	675.490,3

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi, Yıllık Gelişim Raporları, İstatistikler.

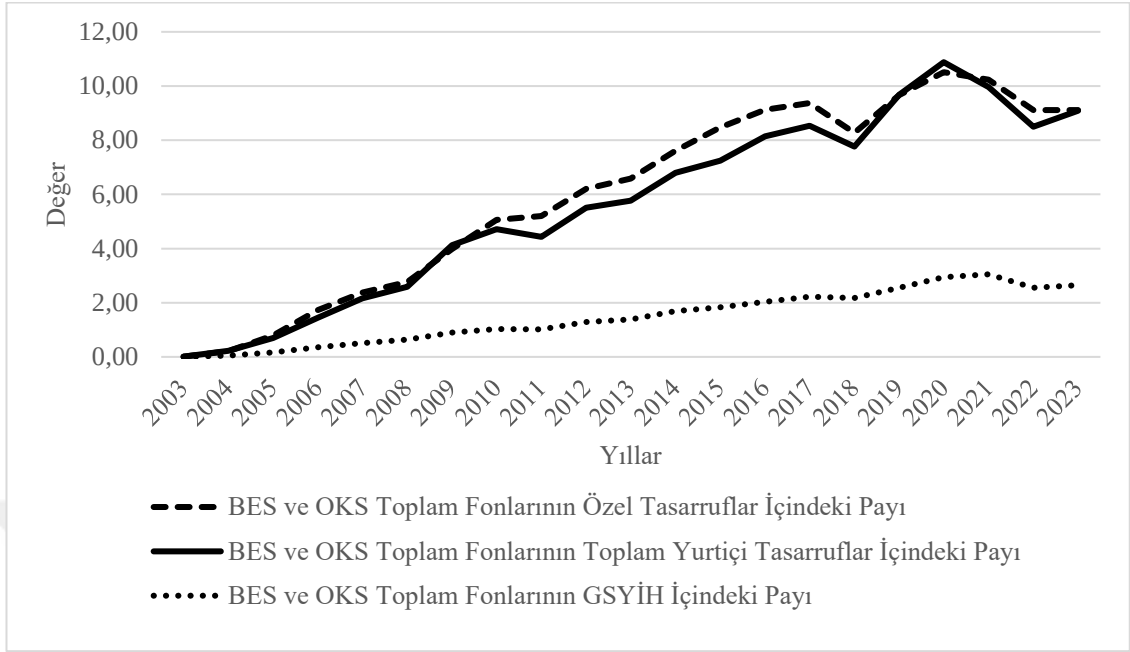
Devlet katkısı hariç tutulduğunda 2023 yılı sonu itibarıyla, toplam fonların %92,6’sı BES’te, % 7,4’ü ise OKS’de toplanmıştır. Fon büyüklüğü açısından değerlendirildiğinde BES’in çok büyük bir orana, OKS’nin ise çok düşük bir orana sahip olduğu görülmektedir. Gönüllü katılım esasına dayanan BES’in Türkiye’de uygulanan genel bireysel emeklilik sistemi içindeki payı ve önemi büyüktür.

Tablo 2.15: Türkiye’de BES ve OKS Toplam Fonlarının (Devlet Katkısı Hariç) Tasarruflar ve GSYİH İçindeki Payı (2003-2023) (%)

Yıllar	BES ve OKS Toplam Fonlarının Özel Tasarruflar İçindeki Payı	BES ve OKS Toplam Fonlarının Toplam Yurtiçi Tasarruflar İçindeki Payı	BES ve OKS Toplam Fonlarının GSYİH İçindeki Payı
2003	0,01	0,01	0,00
2004	0,21	0,22	0,05
2005	0,79	0,70	0,16
2006	1,72	1,44	0,35
2007	2,38	2,16	0,51
2008	2,77	2,59	0,64
2009	3,98	4,13	0,90
2010	5,06	4,72	1,03
2011	5,20	4,43	1,02
2012	6,20	5,51	1,29
2013	6,58	5,77	1,38
2014	7,61	6,80	1,69
2015	8,47	7,25	1,83
2016	9,13	8,14	2,03
2017	9,37	8,53	2,22
2018	8,27	7,77	2,17
2019	9,67	9,68	2,55
2020	10,51	10,88	2,94
2021	10,23	9,96	3,05
2022	9,11	8,50	2,55
2023	9,11	9,09	2,65

Kaynak: Tablo 1.1 ve Tablo 2.14’teki verilerden yararlanarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablodaki veriler yardımıyla oluşturulan aşağıdaki grafik verilerin gelişimini daha net biçimde göstermektedir.

Grafik 2.7: Türkiye’de BES ve OKS Toplam Fonlarının (Devlet Katkısı Hariç) Tasarruflar ve GSYİH İçindeki Payı (2003-2023) (%)

Kaynak: Tablo 2.15’teki verilerden yararlanarak tarafımızca oluşturulmuştur.

BES ve OKS toplam fonlarının özel tasarruflar içindeki payı 2003 yılında %0,01 iken 2003-2017 döneminde sürekli artış göstermiş, sonraki bazı yıllarda azalış ve artışlar yaşanmasına rağmen 2023 yılı itibariyle %9,11 seviyesine ulaşılmıştır. 2003-2023 döneminde BES ve OKS toplam fonlarının (devlet katkısı hariç) özel tasarruflar içindeki payı ortalama %6,02 olarak gerçekleşmiştir.

BES ve OKS toplam fonlarının toplam yurtiçi tasarruflar içindeki payı 2003 yılında %0,01 iken 2023 yılında bu oran %9,09’a ulaşmıştır. 2003-2023 döneminde BES ve OKS toplam fonlarının (devlet katkısı hariç) toplam yurtiçi tasarruflar içindeki payı ortalama %5,63 olarak gerçekleşmiştir. Bazı yıllarda azalış ve artışlar görülmesine rağmen bu oranın artış eğiliminde olduğunu söylemek mümkündür.

BES ve OKS toplam fonlarının GSYİH içindeki payı incelendiğinde, 2003 yılında %0,00 olan bu oran 2023 yılında %2,65’e çıkmıştır. Bazı yıllarda azalış ve artışlar görülmesine rağmen artış eğilimi gösterdiği söylenebilir. 2003-2023 döneminde BES ve OKS Toplam Fonlarının (Devlet Katkısı Hariç) GSYİH içindeki payı ortalama %1,48 olmuştur.

Yukarıdaki Tablo 2.15 ve Grafik 2.7 birlikte değerlendirildiğinde, BES ve OKS toplam fonlarının gerek yurtiçi tasarruflar gerekse de GSYİH içindeki payının artış göstermesine rağmen ulaştığı oranlar itibariyle son derede düşük kaldığı görülmektedir.

2.3.3.8. Bireysel Emeklilik Sisteminde Katılımcıların Fon Tercihlerinin Dağılımı

Katılımcıların fon tercihleri toplanan fonların hangi yatırım alanlarına yönlendirildiğini göstermesi açısından önemlidir. Çünkü bireysel emeklilik sistemi ile katılımcılara ek gelir sağlanması, finansal derinleşmenin artırılması, reel kesimin yatırımlar için gereksinim duyduğu finansmanın yaratılması ve sonuçta ülke tasarruflarının artması amaçlanmaktadır.

Bireysel emeklilik fonlarının özel sektör sermaye piyasası araçlarına yönelik yatırımlardan ziyade kamu kesimi finansman araçlarına yönlendirilmesi sermayenin tabana yayılmasına olanak vermeyecek ve sermaye piyasalarının derinleşmesi beklentisinin gerçekleşmemesine neden olacaktır. Bireysel emeklilik fonlarının yönlendirildiği yatırımlarda hisse senetlerinin payının görece artması, sermaye piyasalarının derinliğinin artmasına ve bu derinliğin reel sektöre yansımaya imkan verebilecektir (Oktayer ve Oktayer, 2007:77).

2014-2023 döneminde bireysel emeklilik sisteminde katılımcıların fon tercihleri aşağıdaki tablolarda yıllar itibariyle ve oransal olarak gösterilmektedir.

Tablo 2.16: Bireysel Emeklilik Sistemi Katılımcılarının Fon Tercihleri (2014-2017)

2014		2015		2016		2017	
Fon Türü	%	Fon Türü	%	Fon Türü	%	Fon Türü	%
Kamu Borçlanma (TL)	36,00	Esnek	33,20	Esnek	32,90	Esnek	34,70
Esnek	33,40	Kamu Borçlanma (TL)	30,30	Kamu Borçlanma (TL)	26,60	Kamu Borçlanma (TL)	21,50
Likit	10,00	Likit	11,60	Likit	12,30	Likit	11,00
Standart Fon	7,60	Standart Fon	9,00	Standart Fon	9,90	Kamu Borçlanma (YP)	10,70
Hisse Senedi	7,40	Hisse Senedi	7,40	Kamu Borçlanma (YP)	8,60	Standart Fon	9,80
Kamu Borçlanma (YP)	4,70	Kamu Borçlanma (YP)	7,20	Hisse Senedi	7,00	Hisse Senedi	7,50
Kıymetli Maden	0,90	Kıymetli Maden	1,30	Kıymetli Maden	2,70	Kıymetli Maden	4,80
Toplam	100,00	Toplam	100,00	Toplam	100,00	Toplam	100,00

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi, Özel Emeklilik Fon Performans Değerlendirme Sistemi Raporları’ndan ve İstatistikler’den derlenmiştir.

Tablo 2.17: Bireysel Emeklilik Sistemi Katılımcılarının Fon Tercihleri (2018-2023)

2018		2019		2020	
Fon Türü	%	Fon Türü	%	Fon Türü	%
Değişken	30,04	Değişken	28,36	Kıymetli Maden	26,33
Borçlanma Araçları (TL)	15,64	Kıymetli Maden	15,36	Değişken	25,36
Borçlanma Araçları (YP)	13,68	Borçlanma Araçları (YP)	14,38	Borçlanma Araçları (YP)	15,47
Likit	12,59	Borçlanma Araçları (TL)	12,62	Borçlanma Araçları (TL)	8,60
Kıymetli Maden	9,79	Likit	11,82	Likit	7,56
Standart Fon	9,56	Standart Fon	8,78	Standart Fon	6,90
Hisse Senedi	5,26	Hisse Senedi	5,06	Hisse Senedi	5,62
Karma	2,19	Karma	2,24	Karma	2,43
Borçlanma Araçları (OS)	0,66	Borçlanma Araçları (OS)	0,80	Borçlanma Araçları (OS)	1,02
Endeks	0,57	Endeks	0,55	Endeks	0,69
Fon Sepeti	0,02	Fon Sepeti	0,02		
Toplam	100,00	Toplam	99,99	Toplam	99,98

2021		2022		2023	
Fon Türü	%	Fon Türü	%	Fon Türü	%
Kıymetli Maden	31,07	Kıymetli Maden	30,54	Kıymetli Maden	38,07
Değişken	23,27	Değişken	21,71	Değişken	17,90
Borçlanma Araçları (YP)	17,36	Borçlanma Araçları (YP)	14,39	Borçlanma Araçları (YP)	13,56
Likit	6,53	Hisse Senedi	13,19	Hisse Senedi	11,94
Hisse Senedi	5,68	Standart Fon	5,05	Karma	3,50
Borçlanma Araçları (TL)	5,30	Borçlanma Araçları (TL)	4,29	Likit	3,47
Standart Fon	4,80	Likit	3,41	Standart Fon	3,09
Karma	2,96	Karma	2,35	Borçlanma Araçları (TL)	2,97
Borçlanma Araçları (OS)	1,66	Fon Sepeti	2,19	Fon Sepeti	2,55
Endeks	0,75	Endeks	1,79	Endeks	2,25
Fon Sepeti	0,64	Borçlanma Araçları (OS)	1,10	Borçlanma Araçları (OS)	0,70
Toplam	100,02	Toplam	100,01	Toplam	100,00

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi, Özel Emeklilik Fon Performans Değerlendirme Sistemi Raporları'ndan ve İstatistikler'den derlenmiştir.

2014-2023 dönemini kapsayan son 10 yıllık süreçte katılımcıların fon tercihleri incelendiğinde; Kıymetli Maden Fonları 2014-2017 döneminde tüm fonlar içerisinde en düşük paya sahip iken 2020-2023 döneminde tüm fonlar içerisinde en yüksek paya sahip olmuştur.

Kamu Borçlanma Fonları (TL) 2014 yılında %36 oranıyla tüm fon dağılımı içinde en yüksek paya sahip olmuştur. 2015-2018 döneminde ikinci sırada yer alan bu fonların payı sonraki yıllarda azalış göstermiştir.

Kamu Borçlanma Fonları (YP) 2014 ve 2015 yıllarında sondan ikinci sırada yer alırken sonraki yıllarda payını artırırken 2018-2023 döneminde üstten üçüncü sırada yer almıştır.

Hisse Senedi Fonları 2014-2023 döneminde en yüksek %13,19 oranına ulaşabilmiş ve genellikle orta sıralarda yer almıştır. Değişken Fonlar 2018 ve 2019 döneminde ilk sırada yer alırken sonraki yıllarda ikinci sıraya gerilemiştir.

Yukarıdaki veriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde; Türkiye’de bireysel emeklilik sisteminden toplanan birikimlerin katılımcılar tarafından ağırlıklı olarak kıymetli maden (altın) fonlarına yönlendirildiği ve bu fonlarının son 4 yılda en yüksek paya sahip olduğu görülmektedir. Kamu Borçlanma Fonları açısından bakıldığında gerek TL gerekse yabancı para cinsinden fonların ilk ikinci ya da üçüncü sıralarda yer aldığı görülmektedir. Hisse senedi ve değişken fonlar ilk sıradan ikinci sıralara gerilemektedir. Sonuç olarak, bireysel emeklilik fonları ağırlıklı olarak altın ve kamu borçlanma araçlarına yönlendirilmektedir. Bu sonuç bireysel emeklilik sisteminin temel varsayımlarına aykırılık teşkil etmektedir. Çünkü, bireysel emeklilik sistemi ile katılımcılara ek gelir sağlanması amaçlanmakla birlikte reel sektör açısından yatırımlar için finansman kaynağı yaratılması ve sonuçta ulusal tasarrufların artırılması amaçlanmaktadır. Yukarıda yer alan tablolardaki veriler ise fonların büyük kısmının (2023’te %50’nin üzerinde) altın ve kamu borçlanma fonlarına yönlendirildiği, reel kesim fonlarının payının çok daha düşük (2023’te yaklaşık %29) kaldığı görülmektedir.

Yukarıdaki veriler, kıymetli maden ve kamu borçlanma fonlarının tüm fonlar içerisindeki ağırlıklı payını koruduğunu ve bu eğilimin devam edeceğini

göstermektedir. Mevcut durum, bireysel emeklilik sisteminin temel varsayımlarına ve amaçlarına aykırılık göstermekte olup mevcut uygulama altın yatırımlarını ve kamu borçlanmasını finanse etmektedir.

Altın ve kamu kamu borçlanma fonları düşük riskli yatırımlardır. Riskin düşük olması getirinin de düşük olmasına neden olabilir. Düşük riskli yatırımların tercih edilmesi reel sektörün ihtiyaç duyduğu finansmanın sağlanmasını zorlaştırmaktadır.

2.3.3.9. Bireysel Emeklilik Fonlarının Getirilerinin Alternatif Yatırım Araçlarının Getirileri ile Mukayesesi

Emeklilik Gözetim Merkezi verilerine göre (EGM);

- EGM Tüm endeksi, 2020 yılı sonu itibariyle 2019 yılı sonuna kıyasla %23,7 artmıştır. Diğer bir ifadeyle, özel emeklilik sektörü 2020 yılında ortalama %23,7 net nominal getiri elde ederek mevduat daha yüksek getiri sağlamıştır.
- EGM Tüm endeksi, 2021 yılı sonu itibariyle 2020 yılı sonuna kıyasla %36,3 artmıştır. Diğer bir ifadeyle, özel emeklilik sektörü 2021 yılında ortalama %36,3 net nominal getiri elde ederek mevduat ve borsadan daha yüksek getiri sağlamıştır.
- EGM Tüm endeksi, 2022 yılı sonu itibariyle 2021 yılı sonuna kıyasla %65,1 artmıştır. Diğer bir ifadeyle, özel emeklilik sektörü 2022 yılında ortalama %65,1 net nominal getiri elde ederek mevduat, döviz sepeti ve altından daha yüksek getiri sağlamıştır.
- EGM Tüm endeksi, 2023 yılı sonu itibariyle 2022 yılı sonuna kıyasla %61,4 artmıştır. Diğer bir ifadeyle, özel emeklilik sektörü 2023 yılında ortalama %61,4 net nominal getiri elde ederek döviz sepeti, borsa ve mevduattan daha yüksek getiri sağlamıştır.

Aşağıdaki Tablo 2.18 yatırım araçlarının getirilerinin genel bir sıralamasını göstermektedir.

Tablo 2.18: Fon Getirileri ile Alternatif Yatırım Araçlarının Getirilerinin Sıralaması
(2020-2023)

Yıl	Yatırım Araçlarının Genel Getiri Sıralaması
2020	1. Altın 2. Döviz sepeti 3. Borsa 4. EGM Tüm Endeksi 5. Mevduat
2021	1. Döviz sepeti 2. Altın 3. EGM Tüm Endeksi 4. Borsa 5. Mevduat
2022	1. Borsa 2. EGM Tüm Endeksi 3. Altın 4. Döviz sepeti 5. Mevduat
2023	1. Altın 2. EGM Tüm Endeksi 3. Döviz sepeti 4. Borsa 5. Mevduat

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi, Özel Emeklilik Fon Performans Değerlendirme Sistemi Raporlarından derlenmiştir. Getiri sıralaması en yüksekten en düşüğe doğru yapılmıştır.

EGM Tüm Endeksi; Tüm emeklilik yatırım fonlarının ağırlıklı net getiri ortalamasını göstermektedir.

2020 yılı sonu itibarıyla EGM Tüm Endeksi başlangıçta sadece mevduattan daha yüksek getiri sağlarken 2023 yılı sonu itibarıyla altından sonraki en yüksek getiriyi sağlayan yatırım aracı olmuştur. EGM Tüm Endeksinin getiri oranının ve getiri sıralamasının yükseldiği görülmektedir. Yukarıdaki Tabloda yer alan sıralamalardan altının yatırım aracı olarak ağırlıklı konumunu sürdürdüğü görülmektedir. Yastık altı tasarruf aracı olarak nitelendirilen altının geleneksel yatırım aracı olması niteliğinin devam ettiği söylenebilir.

Bu noktada, bireysel emeklilik sisteminin karmaşık yatırım sistemi karşısında altın gibi geleneksel ve basit bir yatırım aracının tercih ediliyor olmasının sistemin paydaşları tarafından değerlendirilmesi bir zorunluluktur.

Yukarıdaki getiri sıralamaları ile önceki başlık altında incelenen katılımcıların fon tercihleri birbiriyle uyumlu olup sonuçlar da tutarlılık göstermektedir. Gerek fon tercihinde gerekse de getiri sıralamasında altının ağırlıklı konumu net biçimde görülmektedir.

2.3.3.10. Bireysel Emeklilik Sisteminde Yapılan ve Planlanan Yeni Uygulamalar

- **Sisteme Katılımda “Fiiil Ehliyeti” Şartının Kaldırılması**

Bireysel emeklilik sisteminin ilk uygulamasında fiil ehliyetine sahip olmayan kişilerin (18 yaş altı küçüklerin, 18 yaş şartını sağlamakla birlikte temyiz kudretine sahip olmayan kişilerin ve kısıtlı (mahcur) kişilerin) sisteme katılabilmeleri mümkün değildi.

20.05.2021 tarihinde kabul edilerek 25.05.2021 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan 7319 sayılı Kanun ile yapılan düzenleme kapsamında bireysel emeklilik sistemine sadece fiil ehliyetine haiz kişilerin katılabileceğine dair düzenleme yürürlükten kaldırılmıştır. Bu yeni düzenleme çerçevesinde, fiil ehliyetine sahip olmayan kişilerin de sisteme dahil olabilmesi sağlanmıştır. Bu kapsamda, fiil ehliyetine sahip olmayan 18 yaş altı küçükler, 18 yaş şartını sağlamakla birlikte temyiz kudretine sahip olmayan ya da kısıtlı (mahcur) kişilerin de yasal temsilcileri eliyle bireysel emeklilik sistemine katılmaları ve bu kişiler adına bireysel emeklilik sözleşmesi tanzim edilmesi mümkün hale getirilmiştir. Bireysel emeklilik sisteminin emeklilik şartları ile devlet katkısı uygulaması bu kişiler açısından da aynı şekilde uygulanmaya devam edilecektir.

Yeni uygulama, özellikle 18 yaş altı küçüklerin (çocukların) sisteme katılabilmelerini sağlaması açısından önemlidir. Katılımcı sayısının artmasına, sistemin büyümesine ve sistemden toplanan fonların büyümesine katkı yapacağı açık olan bu yeni uygulamanın olumsuz yönleri de söz konusu olabilir. Emeklilik için 46 yaş şartının bu kişiler için de devam etmesi, yaş şartının sağlanmadan sistemden

çıkılması durumunda gelir vergisi ve devlet katkısı yönünden birtakım zararların doğmasına sebebiyet verebilir.

- **Kısmi Çekim Hakkı**

26.09.2023 tarih ve 32321 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Bireysel Emeklilik Sisteminde Kısmen Ödeme Hakkında Yönetmelik” ile bireysel emeklilik sisteminde biriken fonların kısmen çekilmesine imkan tanıyan uygulama yürürlüğe girmiştir. Evlilik, eğitim, konut alımı ve doğal afet halleri ile sınırlı olmak üzere katılımcının kısmen ödeme alabilmesi mümkün hale gelmiştir.

Katılımcının, kısmen ödeme hakkını kullanabilmesi için kısmi ödeme tarihinden başlamak üzere üç yıl içinde; maluliyet, emeklilik veya vefat durumları hariç olmak üzere bireysel emeklilik sözleşmesini sonlandırmayacağına ilişkin taahhütte bulunması gerekmektedir. Doğal afet durumunda katılımcılar süre ve birikim şartı aranmaksızın kısmen ödeme başvurusu yapabilmektedir.

Kısmen ödeme hakkının kullanılabilmesi için sistemde en az 5 yıl kalınmış olması ve en az 5 yıllık süre içinde bu hakkın kullanılmamış olması gerekmektedir. Ayrıca, başvuru tarihi itibarıyla yürürlükteki aylık brüt asgari ücret miktarının en az 5 katı katkı payı ödemiş olan katılımcılar bu imkandan yararlanabilmektedir. Katılımcılar, birikimlerinin yarısına kadar olan miktarın kısmen ödenmesi amacıyla emeklilik şirketine başvurabilmektedir. Ayrıca, katılımcıya kısmen yapılan ödeme tutarının %25’ini aşmamak şartıyla Devlet katkısı da verilebilecektir. Birden fazla bireysel emeklilik sözleşmesi bulunan katılımcılar sadece bir başvuru yapabilmektedirler.

Kısmen ödeme uygulaması katılımcılara sistemden çıkmadan ve herhangi bir hak kaybına uğramadan maddi gereksinimlerini karşılama fırsatı sağlamakla birlikte bireysel emeklilik sisteminin sürdürülebilirliğine de önemli katkı yapmaktadır.

- **Fon Birikimini Teminat Gösterme Olanakları**

SEDDK tarafından ve 2024 yılı haziran ayından itibaren uygulanmaya başlanan yeni düzenleme çerçevesinde, katılımcıların devlet katkısı hariç birikimlerini bankalarla yapacakları “*alacağın temliki sözleşmesi*” çerçevesinde kredi borçlarına

teminat olarak göstermeleri olanaklı hale gelmiştir. Bankaya olan kredi borcu tamamen ödendiğinde temlik sözleşmesi sona ermektedir. Kredi borcunun ödenmemesi halinde birikimler bankaya ödenerek kredi borcu kapatılmaktadır. Teminat tutarı, çekilen kredinin %20 fazlasına kadar çıkabilmektedir. Bu yeni uygulama, katılımcıların sistemden çıkmadan birikimlerini farklı şekillerde değerlendirebilmelerini sağlamakla birlikte bankalar açısından kredi kullandırma rahatlığı da getirmektedir. Bu sayede finansal sistemin derinleşeceği açıktır.

- **Tamamlayıcı Emeklilik Sistemi (TES)**

2024-2028 dönemini kapsayan 12. Kalkınma Planı'nda, Otomatik Katılım Sistemi'nin (OKS) işverenlerin de dahil olacağı ikinci basamak emeklilik sistemine dönüştürüleceği bir Tamamlayıcı Emeklilik Sisteminin (TES) kurulacağı belirtilmektedir. Yine Planda; sosyal güvenlik sisteminin, emekli olan bireylerin refahının yükseltilmesi ve bireylere ek sağlık güvencesi verilmesi maksadıyla tamamlayıcı emeklilik ve tamamlayıcı sağlık sistemleriyle destekleneceği de vurgulanmaktadır. Benzer düzenlemeler, 2024-2026 dönemini kapsayan Orta Vadeli Programda da yer almaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2023).

12. Kalkınma Planında ve Orta Vadeli Programda getirilmesi amaçlanan TES ile Türkiye'de 3 basamaklı emeklilik sisteminin kurulması amaçlanmaktadır. Zorunlu Sosyal Güvenlik Sistemi birinci basamakta yer almakta, halen uygulanmakta olan ve gönüllü katılıma dayanan Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) ile Otomatik Katılım Sistemi (OKS) ise üçüncü basamakta yer almaktadır. OKS'ye zorunlu işveren katkısının eklenmesi suretiyle kurulacak olan TES ile emeklilik sisteminin ikinci basamağının oluşturulması amaçlanmaktadır. TES'in kurulması ile gönüllü katılımın esas olduğu BES emeklilik sisteminin üçüncü basamağını teşkil edecektir.

Orta Vadeli Plan'da TES'in kurulması ile *"emekli refahının artırılması ve kişilere ilave sağlık güvencesi sağlanması"* amaçlanmaktadır. Bu suretle, çalışanlara emeklilik döneminde ikinci bir gelir ve ilave sağlık güvencesi sağlanacağı belirtilmektedir. İlave sağlık güvencesinin nasıl sağlanacağı belirsiz olmakla birlikte ikinci gelirin TES'e yapılacak çalışan, işveren ve devlet katkısının fonlarda değerlendirilmesi suretiyle sağlanacağı anlaşılmaktadır. İlave sağlık güvencesinin

halen uygulanmakta olan ve gönüllülük esasına dayanan Tamamlayıcı Sağlık Sisteminin daha da geliştirilmesi suretiyle sağlanacağı söylenebilir.

Getirilmesi planlanan TES'te işveren katkısının sağlanması, katılımın ve sistemde kalmanın zorunlu olması en önemli unsurlardandır. Mevcut bireysel emeklilik sisteminde katılımcı ve devlet katkısı uygulanmakta iken işverenin de sürece dahil edilmesi suretiyle sistemin genişletilmesi, fon birikiminin ve uzun vadede tasarrufların daha da artırılması amaçlanmaktadır. TES'in kamunun sosyal güvenlik yükünü azaltabileceği tahmin edilmekle birlikte çalışanların mevcut sosyal güvenlik haklarına olumsuz etkiler yapması da söz konusu olabilir.

TES'in mevcut sosyal güvenlik sisteminin alternatifi olması söz konusu değildir. Mevcut kamu emeklilik sistemlerinde çalışanın ölünceye kadar gelir ve sağlık hizmetlerinden faydalanması mümkün iken TES'te bu olanaklar yoktur. TES'ten elde edilecek gelir miktarı çalışan, işveren ve devlet katkısından oluşan fonlar ile bu fonların yatırıma yönlendirilmesi sonucu elde edilecek getirilerle sınırlıdır. Toplu ya da aylık şeklinde elde edilecek gelirler katılımcının fon hesabında oluşan toplam tutar ile sınırlıdır. Ayrıca, TES'in sağlık hizmeti yönü de zorunlu sosyal güvenlik sistemi ile rekabet edebilme ve alternatifi olma niteliğinden uzaktır. Çünkü ödenen primler doğrultusunda alınabilecek olan özel sağlık hizmetleri katılımcının katkı payı ile sınırlı olacaktır. Katılımcının (çalışanın) bakmakla yükümlü olduğu kişilerin kamu sosyal güvenlik sistemindeki maaş ya da sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi mümkün iken aynı olanaklar TES'te çok kısıtlı şekilde ve ödenecek katkılar (primler) kadar elde edilebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEÇİLMİŞ OECD ÜLKELERİNDE TASARRUF AÇIKLARI İLE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ İLİŞKİSİNİN ANALİZİ

Bireysel emeklilik sistemi, ülkelerin tasarruf açıklarının kapatılması amacına yönelik olarak kullanılan önemli araçlardan birisidir. Gittikçe artan sayıda ülke bireysel emeklilik sistemine geçmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından bireysel emeklilik sistemine geçiş amacı farklılık gösterebilmektedir. Sistemi hayata geçiren ülkelerin tamamında tasarruf açığı sorununun yaşandığını söylemek olanaklı değildir. Gelişmekte olan birçok ülkede tasarruf açığı sorununun çözümü temel amaç olmakla birlikte gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerin kamu sosyal güvenlik yükünün azaltılması amacını öncelikledikleri söylenebilir.

Bireysel emeklilik sisteminden elde edilen fonların ülkelerin tasarrufları üzerindeki etkileri uzun yıllardır inceleme konusu yapılmaktadır. Özel tasarrufların bağımlı değişken olarak alındığı birçok çalışmada farklı modeller ve farklı bağımsız değişkenler kullanılmak suretiyle çeşitli sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir.

3.1.Literatür Özeti

Literatürde bireysel emeklilik, tasarruf ve büyüme ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Bu kapsamda yapılmış çalışmalar aşağıdaki özetlenmektedir.

Murphy ve Musalem (2004) çalışmasında emeklilik fonlarının ulusal tasarruflar üzerindeki etkisini ölçmeyi amaçlanmış ve bu amaçla 43 ülkenin 1960-2002 dönemine ait verilerini kullanmıştır. Dengesiz panel veri analizi yaptığı çalışmasında bağımlı değişken olarak ulusal tasarruf oranı, bağımsız değişkenler ise yaşlı bağımlılık oranı, genç bağımlılık oranı, ticaret hadleri, kentleşme, gelir, gelir artışı, reel faiz oranı, enflasyon, finansal derinleşme, yabancı tasarruf oranı, sosyal harcama oranı olarak belirlemiştir. Çalışmasında zorunlu emeklilik sisteminin ulusal tasarrufu arttırdığına ilişkin kanıtlar bulmuştur. Ayrıca, gönüllü emeklilik tasarrufunun (emeklilik tasarrufu şeklinde veya sigorta tasarrufu şeklinde) ulusal tasarruf üzerinde önemli bir etkisi olmadığını gösteren kanıtlarla karşılaşmıştır.

Bebczuk ve Musalem (2006) çalışmasında 1980-2004 döneminde 48 ülke belirleyerek emeklilik tasarrufunun ulusal tasarruf oranı üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Dengesiz panel veri analizi kullanılan çalışmada bağımlı değişken olarak ulusal tasarruf oranı, bağımsız değişkenler olarak emeklilik tasarrufu, emeklilik fonları stokları, fonlu emeklilik sisteminin yaşı, emeklilik reformu kukla değişkeni, kamu ve banka borçlarının payı, zorunlu sistem kukla değişkenleri kullanılmıştır. Çalışmanın temel bulgusu, emeklilik tasarrufundaki bir dolarlık artışın ulusal tasarrufu 0 ile 20 sent arasında artırmasıdır. Sistemin zorunlu katılım ve portföy kompozisyonu açısından yapısal sonuçları etkilemezken, sistemin olgunluğu ulusal tasarruf için sağlam bir itici güç gibi görünmekte ve her ek varlık yılı için tasarruf oranında yüzde 0,3-0,5 puanlık bir artışa neden olmaktadır.

Yaraşır ve Yılmaz (2011) çalışmasında özel tasarrufların belirleyicileri Dinamik Panel Veri Analizi Yöntemi kullanarak araştırmışlardır. Bu kapsamda 20 OECD üye ülkesi için 1999-2007 yılları verileri kullanılmıştır. Çalışmanın bulguları arasında özel krediler, bir önceki yıl tasarruf oranları, enflasyon ve cari hesap dengesinin özel tasarrufları pozitif yönde etkilediği, yaşlı bağımlılık oranı ve kamu tasarruflarının ise negatif yönde etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Özel ve Yalçın (2013) çalışmasında sosyal güvenlik reformları ile birlikte getirilen özel emeklilik uygulamalarının yurtiçi tasarruf oranları üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. 1970-2010 dönemi Türkiye dahil gelişmekte olan 16 ülke belirlenmiştir. Dengesiz panel veri analizi kullanılan çalışmada yurtiçi tasarruf oranının belirleyicileri olarak yurtiçi tasarruf oranının birinci gecikmeli değeri, kişi başı yurtiçi hasıla büyümesi, GSYİH logaritması, genç ve yaşlı bağımlılık oranları, geniş para arzının GSYİH'ya oranı, GSYİH deflatoründeki, iç piyasaya açılan kredilerin GSYH'ya oranı, kentleşme oranı ile kukla değişkeninin gecikmeli değeri kullanılmıştır. Çalışma sonucuna göre özel emeklilik sisteminin benimsenmesiyle birlikte yurtiçi tasarruf oranlarında artış görüldüğü ve bu artışın gecikmeli olarak 1,5 puana kadar çıkabildiği görülmüştür.

Başar ve arkadaşları (2016) çalışmasında, 14 OECD ülkesi için 2005-2014 döneminde bireysel emeklilik sistemi, tasarruf ve cari açık arasındaki ilişkiler ele alınmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiler incelemek için, emeklilik sisteminin

GSYH'ye % oranı, tasarruf için tasarrufların GSYH'ye % oranı ve cari açık için cari açığın GSYH'ye % oranı kullanılmıştır. Panel Nedensellik Analizi kullanılan çalışmada elde edilen ampirik bulgulara göre, iki gecikme için tasarruf ve bireysel emeklilik arasında çift yönlü; bireysel emeklilik ile cari açık arasında çift yönlü; cari açıktan tasarrufa doğru tek yönlü nedensellik ilişkilerine ulaşılmıştır.

Kumcu ve Kesbiç (2018) çalışmalarında 2006-2018 yılları arasında, Türkiye'deki finans dışı kaynaklar arasında yer alan hanehalkı tasarruf eğilimleri içinde BES ve bu Sisteme Otomatik Katılım (OKBES) ile sağlanan tasarruflar ile yatırımlar karşılaştırılmıştır. Granger nedensellik testi uygulanan çalışmada BES ve OKBES tasarruflarının, yatırımların arttırılmasında bir kaynak olduğunu ancak, yatırımların, hanehalkının BES veya OKBES tasarruf eğiliminin artması için bir neden olmadığını göstermiştir.

Özcan ve Peker (2018) tarafından yapılan araştırmada 1985-2014 yılları arasında özel tasarrufların belirleyicilerini analiz etmek için Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen eşbütünleşme testine yer verilmiştir. Bu kapsamda özel tasarruflar bağımlı değişken, faiz oranı enflasyon oranı, kamu tasarrufları, nüfus ve reel kişi başı gelir bağımsız değişkenler olarak belirlenmiştir. Çalışmanın bulguları arasında, kamu tasarruf oranları, yaşlı bağımlı oranındaki artışlar ve enflasyon oranındaki azalışların özel tasarrufları azalttığı yer almaktadır.

Çalışmada elde edilen bu bulgular, Murphy ve Musalem (2004), Bebczuk ve Musalem (2006), Yaraşır ve Yılmaz (2011), Özel ve Yalçın (2013), Başar ve arkadaşları (2016), Kumcu ve Kesbiç (2018) ve Özcan ve Peker (2018) ile uyumluluk göstermektedir.

Çalışmada, seçilmiş 14 OECD ülkesinde uygulanan bireysel emeklilik sisteminden elde edilen fonlar ile yurtiçi tasarruflar arasında negatif yönlü ilişki olduğu sonucuna ulaşılmış olup oluşturulan zaman serisi (2003-2023), kullanılan değişkenler ve ulaşılan sonuçlar itibariyle literatüre katkı yapmaktadır.

Tablo 3.1: Araştırmanın Konusuna Benzer Çalışmalar

YAZAR(LAR)	BAŞLIK	AMAÇ-KONU	DÖNEM	YÖNTEM	BULGULAR
Gupta, K. L. (1971)	Dependency Rates and Savings Rates: Comment.	Bağımlılık oranı ile tasarruflar arasındaki ilişki analiz edilmiştir	1971-74 dönemi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler	Panel Eşbütünleşme Analizi	Bağımlılık oranı ile tasarruflar arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.
Maxwell J.Fry (1986)	Terms-of-trade dynamics in Asia: An analysis of national saving and domestic investment responses to terms-of-trade changes in 14 Asian LDCs	Tasarruf, yatırım ve büyüme ilişkisini incelemiştir	1962-1983 dönemi Gelişmekte olan 14 Asya ülkesi	Havuzlanmış Zaman Serisi	Gelirdeki büyüme ve faiz oranlarının tasarruflar üzerinde pozitif, bağımlılık oranının negatif bir etki yarattığı ortaya çıkmıştır.
Vittorio Corbo ve Klaus Schmidt-Hebbel (1991)	Public policies and saving in developing countries	Gelişmekte olan ülkelerde tasarrufları artırmada kamu politikalarının etkinliğini analiz etmek amaçlanmıştır.	1980-1987 dönemi Gelişmekte olan 13 ülke	Panel Veri Analizi	Ulusal enflasyon ve reel faiz oranlarındaki değişimler sebebi ile kamu politikalarının dolaylı etkileri önemsiz görülmüş, cari kamu harcamalarındaki kesintilerin veya vergi artışlarının özel tasarruflar üzerinde anlamlı etkileri olduğu ortaya çıkmıştır.
Christopher D. Carroll ve David N.Weil (1994)	Saving and growth: a reinterpretation	Hem ülkeler arası hem de hane halkı verilerini kullanarak gelir artışı ve tasarruf arasındaki ilişki incelenmiştir.	1960-1987 dönemi OECD ülkeleri	Panel Veri Analizi (Dengesiz)	Hanehalkı verilerini kullanarak, tahmin edilebilir şekilde daha yüksek gelir artışına sahip hanelerin, tahmin edilebilir şekilde düşük büyüme gösteren hanelerden daha fazla tasarruf ettiği, büyümenin tasarruf üzerindeki olumlu etkisi, tasarrufun büyüme üzerindeki etkisine ilişkin önceki tahminlerin abartılmış olabileceği ima edilmiştir.

Paul R. Masson, Tamim Bayoumi, and Hossein Samiei (1995)	International Evidence on the Determinants of Private Saving	Özel tasarruf davranışının geniş bir dizi olası belirleyicisi, sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkelerden oluşan geniş bir örneklem verileri kullanılarak incelenmektedir.	1971-1993 dönemi 61 ülke (21 sanayi ülkesi, 40 gelişmekte olan toplam)	Panel Veri Analizi (Dengesiz)	Kamu tasarrufundaki ve (gelişmekte olan ülkeler için) yabancı tasarruftaki değişikliklerde özel tasarrufta kısmi bir dengeleme olduğunu, demografik yapı ve büyümenin özel tasarruf oranlarının önemli belirleyicileri olduğunu ve faiz oranları ile ticaret hadlerinin pozitif olduğunu, ancak faiz oranlarının ve ticaret hadlerinin olumlu olduğunu göstermektedir.
Sebastian Edwards (1996)	Why are Latin America's savings rates so low? An international comparative analysis.	Bu makalenin amacı, dünya ekonomisinde hem özel hem de kamu tasarruf oranlarının belirlenme sürecini incelemektir. Ek olarak, bu çalışma, Latin Amerika'daki tasarruf oranlarının, özellikle de Avrupa'daki en başarılı ülkelerden bazılarıyla karşılaştırıldığında, geleneksel olarak neden bu kadar düşük olduğunu tartışıyor.	1970-1992 dönemi 36 ülke (11 sanayileşmiş, 25 gelişmekte olan)	Panel Veri Analizi (Dengesiz)	Sonuçlar, devlet tasarruflarında %1'lik bir artışın, özel tasarruflarda yaklaşık %0.55'lik bir düşüşe yol açtığını ve bunun sonucunda ulusal toplam tasarruflarda %0.45'lik bir artışa neden olduğunu göstermektedir.
Anuradha Dayal-Gulati; Christian Thimann (1997)	Saving in Southeast Asia and Latin America Compared: Searching for Policy Lessons	Çalışmanın amacı, 1975-95 dönemi boyunca Güneydoğu Asya ve Latin Amerika'daki bir ekonomi örneği için özel tasarrufun ampirik belirleyicilerini incelemektir.	1975-1995 dönemi 14 Güneydoğu Asya ve Latin Amerika Ülkesi	Doğrusal Panel Veri Modelleri	Bulgular, çok çeşitli faktörlerin özel tasarrufu etkilediğini göstermektedir.
Robert Holzmann (1997)	On Economic Benefits and Fiscal Requirements of Moving from Unfunded to Funded Pensions	Şili'de emeklilik fonlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırılmıştır.	1979-1994 dönemi		Emeklilik fonlarının ekonomik büyümeyi pozitif etkilediğini belirlemiştir.

Haque, M., H. Pesaran and S. Sharma (1999)	Neglected heterogeneity and dynamics in cross-country savings regressions	Bu makale, ülkeler arası özel tasarruf araştırmalarının sonuçlarının, ülkeler arasında tasarruf davranışının olası heterojenliğine ve dinamiklerin dahil edilmesine izin vermek için ne ölçüde sağlam olduğunu incelemektedir.	1971-1993 dönemi OECD ülkeleri		Enflasyon, büyüme oranı, GSYİH ve reel faiz oranı ve bağımlılık oranının özel tasarruflar üzerinde etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Orazio P. Attanasio, Lucio Picci, and Antonello E. Scrocu (2000)	Saving, Growth, And Investment: A Macroeconomic Analysis Using A Panel Of Countries	Bu makale, 1961-94 döneminde 123 ülke için tasarruf, yatırım ve büyüme oranları arasındaki uzun ve kısa vadeli korelasyonların betimleyici bir analizini sunmaktadır.	1961-94 döneminde 123 ülke	Dinamik Panel Veri	Dinamik panel sonucunda, ülkelerde bir önceki yıl tasarruf oranlarının yatırım oranları üzerinde pozitif etkiler yarattığı, büyümenin de yatırımları pozitif etkilediği ortaya konulmaktadır.
Norman Loayza, Klaus Schmidt-Hebbel ve Luis Servén (2000)	What Drives Private Saving Across the World?	Özel ve ulusal tasarruf oranları, ülkeler arasında ve zaman içinde çok büyük farklılıklar göstermektedir. Bu makale, bu büyük tasarruf eşitsizliklerinde politika değişkenlerinin ve diğer faktörlerin rollerini ampirik olarak araştırmıştır.	1966-1995 dönemi 20'si sanayileşmiş ve 49'u geliştirmekte olan 69 ülke	Panel Veri Analizi (Dengesiz)	Büyüme hızı arttıkça özel tasarruf oranları yükselir. Büyüme oranındaki 1 puanlık artış, özel tasarruf oranını da benzer oranda artırmaktadır.
Alain de Serres; Florian Pelgrin (2003)	The Decline in Private Saving Rates in The 1990s in OECD Countries: How Much Can Be Explained By Non-Wealth Determinants	1990'lı yılların özellikle 2. yarısında özel tasarruflarda gerçekleşen düşüşün nedenleri bireysel refah harici değişkenlerle bulunmaya çalışılmıştır.	1970-2000 dönemi 15 OECD ülkesi	Dinamik Panel Veri Analizi	Çalışma sonunda OECD ülkelerindeki özel sektör tasarruf oranlarının, kamu sektörü tasarruf oranlarından, nüfusun demografik yapısından (yaşlılık bağımlılık oranıyla ölçüldüğü üzere), büyüme oranından, işgücü verimliliği, ticaret hadlerindeki değişiklikler ve reel faiz oranı önemli ölçüde etkilendiğini göstermektedir.

Pablo Lopez Murphy; Alberto R. Musalem (2004)	Pension Funds and National Saving	Emeklilik fonlarının ulusal tasarruflar üzerindeki etkisini ölçmek amaçlanmıştır.	1960-2002 dönemi 43 ülke	Dengesiz Panel Veri Analizi	Zorunlu emeklilik sisteminin ulusal tasarrufu arttırdığına ilişkin kanıtlar bulunmuştur. Ayrıca, gönüllü emeklilik tasarrufunun (emeklilik tasarrufu şeklinde veya sigorta tasarrufu şeklinde) ulusal tasarruf üzerinde önemli bir etkisi olmadığını gösteren kanıtlarla karşılaşılmıştır.
Ricardo N. Bebczuk; Alberto R. Musalem (2006)	Pensions and Saving: New International Panel Data Evidence	Emeklilik tasarrufunun gayri safi ulusal tasarruf oranı üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir.	1980-2004 döneminde 48 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke	Dengesiz Panel Veri Analizi	Temel bulgu, emeklilik tasarrufundaki bir dolarlık artışın ulusal tasarrufu 0 ile 20 sent arasında artırmasıdır. Sistemin zorunlu katılım ve portföy kompozisyonu açısından yapısı sonuçları etkilemezken, sistemin olgunluğu ulusal tasarruf için sağlam bir itici güç gibi görünmekte ve her ek varlık yılı için tasarruf oranında yüzde 0,3-0,5 puanlık bir artışa neden olmaktadır.
George Hondroyannis (2006)	Private saving determinants in European countries: A panel cointegration approach		1961–1998 13 Avrupa Ülkesi	Panel eşbütünleşme	Enflasyon, kullanılabilir gelir, bağımlılık oranı ve reel faiz oranlarının özel tasarruflar üzerinde pozitif etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Bhandari, R., Dhakal, D., Pradhan, G. ve Upadhyaya, K. P (2007)	Determinants of Private Saving in South Asia	Bu makale, yıllık zaman serisi verilerini kullanarak 5 Güney Asya ülkesinde özel tasarruf oranlarının belirleyicilerini incelemektedir.	1976-2001 5 Güney Asya ülkesi	Panel Veri Analizi	Genel sonuçlar, devlet harcamalarının ve geçmiş tasarrufların özel tasarruf üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu, finansal gelişmişlik düzeyinin ve kişi başına gelir artışının ise olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Kentleşme derecesi, reel faiz oranı ve bağımlılık oranının özel tasarruf üzerinde belirgin bir etkisi yoktur.

Sevinç Yaraşır ve Binhan Elif Yılmaz (2011)	OECD Ülkelerinde Özel Tasarruflar: Bir Bakış (1999-2007)	Özel tasarrufların belirleyicilerini ve belirleyicilerin etkilerini araştırmaktadır	1999-2007 dönemi 20 OECD ülkesi	Dinamik Panel Veri Analizi	Özel krediler, bir önceki yıl önceki tasarruf oranları, cari hesap dengesi ve enflasyonun özel tasarruflar üzerinde pozitif, yaşlı bağımlılık oranı ve kamu tasarruf oranlarının ise negatif olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.
Christopher Reece; Abdoul G. Sam (2012)	Impact of Pension Privatization on Foreign Direct Investment	Doğrudan yabancı yatırımlar özelleştirilmiş emeklilik sistemi ilişkisi incelenmiştir	1991-2006 dönemi Türkiye dahil 42 ülke	Sabit Etki Modelleri	Özelleştirilmiş emeklilik sisteminin doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde önemli bir etkisi olduğu görülmüştür.
Ernesto Rez, Mariano Irace; Vanina Ricca (2012)	Pension Funds' Contribution to The Enhancement Of Aggregate Private Saving: A Panel Data Analysis for Emerging Economies	Toplam özel tasarruflar ile emeklilik fonu varlıkları arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır.	1995-2006 döneminde 6 ülke	Panel Veri Analiz	Zorunlu emeklilik fonu rejimlerinin toplam özel tasarruflar üzerinde olumlu bir etkiye sahip olacağı iddiasını geniş ölçüde desteklemiştir, çünkü emeklilik fonu stoklarının katsayısı sadece beklenen işareti taşımakla kalmayıp aynı zamanda tek bir durumda 0'dan önemli ölçüde farklıdır.
Ercan Sancak; Nedret Demirci (2012)	Ulusal Tasarruflar ve Türkiye'de Sürdürülebilir Büyüme İçin Tasarrufların Önemi	Ulusal tasarruf oranındaki değişimlerin sebepleri araştırılmıştır.	Genel olarak 2009-2011 verileri kullanılmıştır.	Literatür Taraması, Karşılaştırma	Ulusal tasarrufların ekonomik büyüme üzerinde pozitif etki oluşturduğu görülmüştür.
Kıvılcım Metin Özcan; Aslı Günay, Seda Ertaç (2012)	Macro and Socioeconomic Determinants of Turkish Private Savings	1975-2008 dönemi Türkiye için ampirik bir özel tasarruf modeli tahmin ederek, bir dizi makroekonomik ve sosyo-ekonomik değişkenin özel tasarruf oranları üzerindeki etkilerini araştırmayı amaçlamıştır.	1975-2008 dönemi	En Küçük Kareler yöntemi	Türkiye'nin ulusal tasarruf oranlarının düşük olduğu ve yurtdışı tasarruflara yönelik eğilim olduğu görülmüştür.
Eser Pirgan Matur; Ali Sabuncu; Sema Bahçeci (2012)	Determinants Of Private Savings And Interaction Between Public & Private	Türkiye'de kamu ve özel sektör tasarrufları arasındaki etkileşimi	1977-2008 dönemi	Johansen eşbütünleşme testi	Çok yüksek faiz oranlarının (ve buna eşlik eden yüksek faiz ödemelerinin) özel tasarruflar için güçlü bir motivasyon

	Savings In Turkey	belirlemek amaçlanmıştır.			oluşturduğu sonucunu çıkarılmıştır. Bu bulgu, son yıllarda özel tasarruflardaki hızlı düşüşün bir kısmını açıklayabilir.
Özgür Özel; Cihan Yalçın (2013)	Yurtiçi Tasarruflar ve Bireysel Emeklilik Sistemi: Türkiye'deki Uygulamaya İlişkin Bir Değerlendirme	Çalışmada bireysel emeklilik sisteminin tasarruflar üzerindeki etkileri analiz edilmiştir.	1970-2010 dönemi Türkiye dahil 16 ülke	Dengesiz Panel Veri Analizi	Bireysel emeklilik sisteminin tasarrufları üzerinde olumlu etki yarattığı görülmüştür.
Francesco Grigoli; Alexander Herman; Klaus Schmidt-Hebbel (2014)	World Saving	Dünya bazında tasarruf eğilimleri incelenmiştir.	1981-2012 dönemi Türkiye dahil 153 ülke	Panel Veri Analizi	Tasarruf, muhtemelen ihtiyati gerekçelerle enflasyon tarafından teşvik edilmektedir.
Ricardo Bebczuk; Eduardo Cavallo (2015)	Is Business Saving Really None of Our Business	Dünya çapında özel tasarruf ve yatırım için işletme tasarrufunun önemini araştırmaktır.	1990-2012 dönemi 64 ülke	Dengesiz Panel Veri Analizi	İşletme tasarrufundaki 1 dolarlık bir artışın, hane halkı tasarrufunda sadece 0,28 dolarlık bir düşüşe yol açtığı ve yine işletme tasarrufunda 1 dolarlık bir artışın özel tasarrufu 0,72 dolar ve özel yatırımı 0,12 dolar artırdığı görülmüştür.
Selim Başar; Murat Eren, Gürkan Bozma (2016)	Bireysel Emeklilik, Tasarruf Oranı ve Cari Açık Arasındaki İlişkiler: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama	Çalışmada, bireysel emeklilik sistemi, tasarruf ve cari açık arasındaki ilişkiler ele alınmıştır.	14 OECD ülkesi için 2005-2014 dönemi	Dimutrescu ve Hurlin Panel Nedensellik Analizi	Tsarruf ve bireysel emeklilik arasında çift yönlü; bireysel emeklilik ile cari açık arasında çift yönlü; cari açıktan tasarrufa doğru ise tek yönlü nedensellik ilişkilerine rastlanmıştır.
Faruk Akın (2016)	Otomatik Katılım Sisteminin Bireysel Emeklilik Sektörüne Etkileri	Otomatik Katılım Sistemi'nin Bireysel Emeklilik Sektörü'ne muhtemel etkileri üzerinde durulmuştur.	Genel olarak 2016 verileri kullanılmıştır	Literatür Taraması	Yurtiçi tasarrufların artırılmasında Bireysel Emeklilik Sistemi'ne otomatik katılımın olumlu etkileri vardır.
Yılmaz Bayar (2017)	Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Emeklilik Fonları, Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme: Bir	Yükselen piyasa ekonomilerinde finansal sektör, emeklilik fonları, ve büyüme arasındaki	2002-2016 dönemi	Panel nedensellik analizi	Emeklilik fonları ile ekonomik büyüme arasında iki yönlü, finansal gelişmeden ekonomik büyümeye tek yönlü, finansal gelişmeden emeklilik fonlarına doğru tek

	Panel Nedensellik Analizi	etkileşim araştırılmıştır.			yönlü nedensellik olduğunu göstermektedir.
Orkun Çelik; Elif Erer (2018)	Bireysel Emeklilik Fonları ve Cari Açık Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği	Bireysel emeklilik fonları ve cari açık arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişki incelenmiştir.	2004:Ç1-2016:Ç2 dönemi	Granger Nedensellik Testi	Yapılan analiz sonucunda, uzun dönemde bireysel emeklilik fonlarında meydana gelen artışların, cari açığı olumsuz etkilediği görülmüştür. Kısa dönemde ise, bireysel emeklilik fonları, cari açığı etkilememektedir.
Saadet Yağmur Kumcu; Cüneyt Yenal Kesbiç (2018)	Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi Politikalarının Hançalkı Tasarruf Eğilimine ve Yatırımlara Etkisi	Tasarrufların artırılması için uygulanan politikaların değişkenlerdeki parametre istikrarı/istikrarsızlığı değerlendirilmiş ve dönemsel kırılmalar analiz edilmiştir.	2006-2018 yılları	Granger Nedensellik Testi	Uygulanan Granger Nedensellik Testi; BES ve OKBES tasarruflarının, yatırımların artırılmasında bir kaynak olduğunu ancak, Yatırımların, hançalkının BES veya OKBES tasarruf eğiliminin artması için bir neden olmadığını göstermiştir.
Burcu Özcan; Ayşe Esra Peker (2018)	Özel Tasarrufun Belirleyenleri: Türkiye Örneği	Özel tasarruflar ile tasarruf belirleyenleri arasındaki ilişkiler araştırılmıştır.	1985-2014 dönemi	ARDL eşbütünleşme testi	Kamu tasarruf oranı, finansal sektörün gelişimi ve enflasyon oranındaki azalışların özel tasarrufları azaltıcı etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.
Hasan Murat Ertuğrul; Pınar Fulya Gebeşoğlu (2019)	The effect of private pension scheme on savings: A case study for Turkey	Bireysel emeklilik sisteminin Türkiye'deki yurtiçi tasarruflar üzerindeki etkisini 2003Ç4-2018Ç3 dönemi arasında araştırmaktadır.	2003Ç4-2018Ç3 dönemi	ARDL eşbütünleşme testi	Sınır Testi sonucu, Türkiye'deki bireysel emeklilik fonları ile yurtiçi milli tasarruflar arasında eşbütünleşen bir birlik olduğunu göstermektedir.
Hasan Meral; Erişah Arıcan (2020)	Bireysel Emeklilik Sistemine Otomatik Katılım: Türkiye İçin Bir Uygulama	Bireysel emeklilik fon büyüklüğünü etkileyen faktörler analiz edilmiştir.	2004 – 2017 yılları 7 ülke	Panel veri regresyon analiz yöntemi	Modelin sonuçlarına göre otomatik katılım uygulamasında geçen süre ile BES fon büyüklüğü/GSYH oranı arasında pozitif yönlü ve güçlü bir bağlantı vardır.
Hatice Özkan Karabacak; Fatma Mumcu Küçükçaylı (2020)	Bireysel Emeklilik Sisteminin Seçilmiş Makroekonomik Değişkenler	Bireysel emeklilik sisteminin ekonomik büyüme, cari açık ve sermaye piyasası üzerine etkisinin	2009:1 - 2018:4 dönemi	Toda-Yamamoto nedensellik testi	Özel emeklilik sisteminin benimsenmesi ile birlikte yurtiçi tasarruf oranlarında artış ortaya çıktığı ve artışın

	Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği	olup olmadığı Türkiye açısından incelenmiştir.			gecikmeli olarak 1,5 puana kadar çıkabildiği elde edilmiştir.
--	-----------------------------------	--	--	--	---

3.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Türkiye gibi gelişmekte olan bazı ülkeler yatırımlara yönlendirilecek kaynakların yaratılması amacıyla bir ekonomik ve sosyal politika aracı olarak bireysel emeklilik sistemini uygulamaya koymaktadır. Bireysel emeklilik sistemi, uzun vadeli tasarruf ve yatırım sistemidir. Türkiye’de 2003 yılından itibaren uygulanan bireysel emeklilik sistemi, yurtiçi tasarrufların artırılmasını ve yatırıma yönlendirilecek yeni kaynak yaratılmasını amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle hane halklarının birikim yapmalarının teşvik edilmesi, akabinde de bu birikimlerin yatırım alanlarına yönlendirilmesi hedeflenmektedir.

Gelişmekte olan ekonomilerin kronik sorunlarından birisi olan tasarruf noksanlığı, ekonomik büyüme için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Tasarruf-yatırım açığının iç kaynaklarla kapatılamaması nedeniyle dış kaynaklara yönelmek zorunda kalınmaktadır. Bu durum, ekonomileri dış müdahalelere ve ekonomik şoklara açık hale getirmektedir. Bu ise gelişmekte olan ekonomileri istikrarsızlık sorunu ile karşı karşıya bırakmaktadır.

Bu kapsamda çalışmanın temel amacı, Türkiye’de toplam tasarrufların gelişimini incelemek, tasarruf-yatırım açığının ekonomik büyüme, istihdam ve borçlanma ilişkisi üzerindeki etkilerini tespit etmek ve mevcut olan tasarruf açığının kapatılmasında kullanılabilecek araçlardan biri olarak bireysel emeklilik sisteminin etkisinin araştırılmasıdır.

Çalışmanın amacına ulaşabilmek, çalışmaya uygun model ve analizleri yapabilmek için aşağıda yer alan sorular belirlenmiştir.

Araştırma Soruları

Soru 1: Bireysel emeklilik sisteminden elde edilen fonlar ile tasarruflar arasında ilişki var mı?

Soru 2: Bireysel emeklilik sisteminden elde edilen fonlar ile tasarruflar arasındaki ilişki ne yöndedir?

Soru 3: Toplam kamu borcunun tasarruflara etkisi ne yöndedir?

Soru 4: İstihdam düzeyindeki değişimin tasarruflara etkisi ne yöndedir?

3.3. Veri Seti ve Tanımlayıcı İstatistikler

Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı OECD ülkelerinin tamamında farklı şekillerde de olsa özel emeklilik sistemleri uygulanmaktadır. Uygulama araçları ve yöntemleri birbirinden farklılık göstermektedir.

Türkiye'de tasarruf açıklarının kapatılmasında bireysel emeklilik sisteminin etkisini ölçebilmek için Türkiye'nin de içinde yer aldığı 14 OECD ülkesi çalışmanın örneklemini olarak seçilmiştir. 14 OECD ülkesinin belirlenmesinde ülkelerde uygulanan bireysel emeklilik sistemlerinin benzerliği ya da birbirine yakınlığı ön planda tutulmuştur. Zaman serisinin belirlenmesinde ise Türkiye'de bireysel emeklilik sisteminin ilk uygulamasının 27 Ekim 2003 yılında başlamasından dolayı 2004 yılı ilk tarih olarak belirlenmiştir. Dengeli bir panel veri olabilmesi için de tüm OECD ülkelerinin aynı dönemleri dikkate alınarak 2004 – 2021 dönemi zaman serisi oluşturulmuştur.

Tablo 3.2: Modele Dahil Edilen OECD Ülkeleri

1. Türkiye	8. Japonya
2. ABD	9. Polonya
3. İtalya	10. Macaristan
4. İspanya	11. Estonya
5. İzlanda	12. İsrail
6. Portekiz	13. Çekya
7. Danimarka	14. Slovakya

Çalışmanın amaçlarına ulaşabilmek için bağımlı değişken olarak Yurtiçi Tasarruflar belirlenmiş, bağımsız değişkenler belirlenirken de ilgili konudaki literatür incelenmiş ve tasarruflar üzerinde etkisi bulunan değişkenler kullanılmıştır.

Tablo 3.3: Değişkenler ve Tanımları

Değişkenler	Gösterim	Açıklama	Kaynak
Bağımlı Değişken: Yurtiçi Tasarruflar	GDS	Yurtiçi tasarrufların GSYİH'ye oranı (%)	Dünya Bankası
Emeklilik Fonları	PF	GSYİH'nın yüzdesi olarak bireysel emeklilik fonlarının varlıkları	OECD
Yaşlı bağımlılık oranı	ADO	65 yaş ve üzeri nüfusun 15-64 yaş arasındaki nüfusa oranı (%)	Dünya Bankası
Genç bağımlılık oranı	ADY	15 yaş ve altı nüfusun 15-64 yaş arasındaki nüfusa oranı (%)	Dünya Bankası
Enflasyon	INF	Tüketici fiyatları (yıllık %)	Dünya Bankası
Kişi başı Büyüme	GDPPC	Kişi başına GSYİH büyümesi (yıllık %)	Dünya Bankası
Vergi Gelirleri	TAX	Toplam vergi gelirlerinin GSYİH' oranı (%)	OECD
İstihdam Oranı	EMPR	Çalışma çağındaki nüfusun toplam nüfusa oranı (%)	OECD
Toplam kamu borcu	GGD	Kamu brüt borcunun GSYİH'ye oranı (%)	IMF
Kentleşme oranı	UP	Toplam nüfusun yüzdesi (%)	Dünya Bankası
Ticaret Hadleri	TT	İhracat fiyatları endeksi ile İthalat fiyatları endeksi arasındaki oran (%)	OECD

Tablo 3.3'te sunulan değişkenler VIF değerlerine bakılarak belirlenmiş ve modele dahil edilmiştir.

Tablo 3.4: Değişkenlere Yönelik VIF Değerleri

Değişken	VIF değeri
Ticaret Hadleri	1.054
İstihdam Oranı	2.056
Yaşlı bağımlılık oranı	3.867
Genç Bağımlılık oranı	4.214
Enflasyon	1.278
Kentleşme oranı	3.866
Kişibaşı Büyüme	2.439
Toplam kamu borcu	1.331
Vergi Gelirleri	2.785
Emeklilik Fonları	1.903
Ortalama VIF	2.479

VIF (Varyans Büyütme Faktörü) ile parametre tahminlerinin varyanslarının çoklu doğrusal bağlantı nedeniyle gerçek değerinden ne kadar uzaklaştığı belirlenmektedir. Modelde bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı problemi VIF testi ile incelenmiştir. Tablo 3.3'te ele alınan değişkenler için çoklu doğrusal bağlantı problemi olmadığı belirlenmiştir ($VIF < 10$).

Zaman boyutuna sahip yatay kesit veriler kullanılarak oluşturulan panel veri modelleri yardımıyla ekonomik ilişkilerin tahmin edilmesi yöntemine panel veri analizi ismi verilmektedir. Yatay kesit veri, zamanın belli bir noktasında, farklı birimlerden toplanan verilere denilmektedir. Zaman serisi verisi ise değişkenlerin gün, ay, mevsim, yıl gibi zaman birimlerine göre değişimini içeren verileri ifade etmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2020(b):1-4). Bu kapsamda çalışmanın veri seti, hem zaman hem de yatay kesit boyutuna sahip olduğundan amaçlanan bulguların elde edilmesinde panel veri analizi kullanılmıştır. Bu çalışmada her bir birim (ülke) eşit uzunlukta

zaman serisi içermektedir. Bu şekilde oluşturulan panel veri seti dengeli panel olarak adlandırılmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2020(b):5).

3.4. Ampirik Bulgular

Çalışmada kullanılacak model; i birim, t zaman ve u hata terimini göstermek üzere şu şekilde oluşturulmuştur:

$$GDS_{it} = \beta_0\beta_1TT_{it} + \beta_2EMPR_{it} + \beta_3ADO_{it} + \beta_4ADY_{it} + \beta_5INF_{it} + \beta_6UP_{it} + \beta_7GDPPC_{it} + \beta_8GGD_{it} + \beta_9TAX_{it} + \beta_{10}PF_{it} + u_{it} \quad (1)$$

3.4.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Analizler öncesinde ilk aşamada değişkenlere yönelik tanımsal bilgiler Tablo 3.5’de sunulmuştur.

Tablo 3.5: Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Ortalama	Maksimum	Minimum	St. Sapma	Çarpıklık	Basıklık
GDS	23.981	34.816	13.481	4.802	0.029	2.349
TT	99.599	128.400	86.300	5.042	1.117	7.804
EMPR	65.570	86.530	44.120	8.848	-0.095	2.855
ADO	24.665	48.005	10.195	7.226	0.396	3.389
ADY	26.502	46.569	20.101	7.431	1.483	4.027
INF	2.741	19.596	-1.352	3.009	2.135	9.545
UP	75.146	93.944	53.726	11.981	0.037	1.914
GDPPC	1.840	10.799	-14.464	3.657	-0.842	5.225
GGD	76.008	259.000	3.800	51.146	1.308	4.748
TAX	33.515	50.290	22.870	5.944	0.445	2.975
PF	9.815	55.900	0.100	11.013	1.975	7.002

GDS değişkeni ortalama değeri 23.98, TT değişkeni ortalama değeri 99.59, EMPR değişkeni ortalama değeri 65.57, ADO değişkeni ortalama değeri 24.66, ADY değişkeni ortalama değeri 26.50, INF değişkeni ortalama değeri 2.74, UP değişkeni ortalama değeri 75.14, GDPPC değişkeni ortalama değeri 1.84, GGD değişkeni

ortalama değeri 76, TAX değişkeni ortalama değeri 33.51 ve PF değişkeni ortalama değeri 9.81’dir.

3.4.2. F Testi ve Olabilirlik Oranı Test Sonuçları

Modelde klasik modelin geçerliliğini başka bir ifade ile birim ve zaman etkilerinin olup olmadığını test edebilmek için F testi ve Olabilirlik oranı testi yapılmıştır. F testi, klasik modelin heterojen panel veri modeline karşı geçerliliğini test etmek amacıyla kullanılmaktadır. Genel olarak, verinin birimlere göre farklılık gösterip göstermediği sınanmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2020 (a):94).

F testi klasik modelin geçerliliğini sabit birim ve zaman etkiye göre test etmektedir. Kurulan hipotezler ise; “tüm birim etkileri sıfıra eşittir” ve “tüm zaman etkileri sıfıra eşittir” şeklindedir. Bu temel hipotezlerin kabul edilmesi halinde klasik model tercih edilecektir (Yerdelen Tatoğlu, 2020(b): 176-179).

Olabilirlik Oranı testinde de F testi gibi klasik modelin geçerliliği sınanmakta ve kısıtlı ve kısıtsız olmak üzere iki modelden hareket edilmektedir. Olabilirlik Oranı Testi H_0 temel hipotezi “klasik model geçerlidir” şeklinde kurmaktadır. Temel hipotezin kabulü durumunda klasik modelin seçimi uygun olacaktır. Bu test ile ayrıca birim ve zaman etkilerinin aynı anda geçerli olduğu iki yönlü model de test edilebilmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2020(b): 182-183).

Tablo 3.6: F Testi ve Olabilirlik Oranı Test Sonuçları

F Testi	Test İstatistiği ve Olasılık Değeri
Birim Etkinin Varlığının Sınanması	134.912 (0.000)
Zaman Etkinin Varlığının Sınanması	4.389 (0.236)
Olabilirlik Oranı Testi	Test İstatistiği ve Olasılık Değeri
Birim Etkinin Varlığının Sınanması	257.283 (0.000)
Zaman Etkinin Varlığının Sınanması	1.204 (0.314)
Birim ve Zaman Etkinin Varlığının Sınanması	416.933 (0.000)

Tablo 3.6’da yer alan F testi sonuçlara göre birim etkinin sıfıra eşit olduğu hipotezi reddedilmekte, zaman etkinin sıfıra eşit olduğu hipotezi ise reddedilememektedir. Bu durumda klasik modelin geçerli olmadığı anlaşılmaktadır. Olabilirlik oranı test sonuçlarında ise “klasik model geçerlidir” temel hipotezi reddedilmektedir. Başka bir ifade ile H_0 hipotezi reddedilmiş ve klasik modelin uygun olmadığı sonucuna varılmıştır. Birim ve zaman etkilerinin aynı anda geçerli olduğu iki yönlü modelin test sonucuna göre ise temel hipotez reddedilmiş, iki yönlü modelin geçerli olduğu belirlenmiştir.

Çalışmada F testi ve Olabilirlik oranı test sonuçlarına göre zaman etkisi olmamakla birlikte modelde yalnızca birim etkisi olduğu ve klasik modelin geçerli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

3.4.3. Dirençli Hausman Testi

Klasik modelin geçerliliğinin test edilmesi sonrası elde edilen birim ve/veya zaman etkilerinin olduğu durumlarda bu etkilerin bağımsız değişkenlerle korelasyonlu olup olmadığı test edilmelidir. Sabit ya da tesadüfi etkiler tahmincileri arasında tercih yapmak için en yaygın kullanılan test Hausman testidir.

Hausman testinin temel hipotezi “*açıklayıcı değişkenler ile birim etki arasında korelasyon yoktur*” şeklinde ifade edilmektedir. Bu durumda tesadüfi etkiler tahmincisinin kullanılması uygun olacaktır. Temel hipotezin alternatifi ise “*açıklayıcı değişkenler ile hata terimi korelasyonludur*” şeklindedir. Alternatif hipotezin geçerli olması halinde sabit etkiler tahmincisinin tercih edilmesi gerekmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2020 (b):195-196).

Çalışma kapsamında Dirençli Hausman testi uygulanarak elde edilen sonuçlar Tablo 3.7’de gösterilmiştir.

Tablo 3.7: Dirençli Hausman Testi Sonucu

Test İstatistiği	Olasılık Değeri
23.674	0.001

Parametreler arasındaki fark sistematik değilse yani aralarında anlamlı bir farklılık mevcut değilse tesadüfi etkiler tahmincisinin tercih edilmesi gerekir. Parametreler arasındaki farklılık sistematik ise sabit etkiler tahmincisi geçerlidir (Yerdelen Tatoğlu, 2020 (b):196). Dolayısıyla modelde parametreler arasında sistematik farklılık olduğu için sabit etkiler sabit etkiler yönteminin geçerli olduğuna karar verilmektedir.

3.4.4. Varsayım Sınaması Sonuçları

Gerek klasik, sabit ya da tesadüfi etkiler olsun panel veri modellerinde heteroskedasite, otokorelasyon ve birimler arası korelasyon hususlarında temel varsayımların test edilmesi gerekmektedir. Çalışmada sabit etkiler tahmincisinin geçerli olduğu tespit edildikten sonra modelin temel varsayımlarının sonuçları Tablo 3.8’de gösterilmektedir.

Tablo 3.8: Varsayım Sınaması Sonuçları

Test	Test İstatistiği	İstatistik ve p Değeri
Heteroskedasite	Değiştirilmiş Wald Testi	228.96 (0.000)
Otokorelasyon	Bhargava, Franzini ve Narendranathan’ın Durbin-Watson Testi	1.448
	Baltagi-Wu (1999) LBI Testi	1.197
Birimler Arası Korelasyon	Pesaran Testi	3.675 (0.000)
Spesifikasyon hatası	DeBenedictis ve Giles (1998)	S1: 0.875 (0,139) S2: 0.812 (0,148) S3: 0.917 (0,167)
Normallik	Shapiro-Wilk	11.893 (0.287)

Birimlere göre heteroskedasite için kullanılan Değiştirilmiş Wald testi sonucuna göre p değerinin 0.05’ten düşük çıkması nedeniyle H_0 hipotezi reddedilmiş ve birimlere göre değişen varyans sorunu olduğu anlaşılmıştır.

Otokorelasyon varsayımını sınamak üzere Bhargava, Franzini ve Narendranathan (1982)’nin Durbin-Watson ve Baltagi-Wu (1999) LBI (Locally Best

Invariant) testleri yapılmıştır. Her iki testte de temel hipotez otokorelasyon yoktur şeklinde kurulmaktadır. Hesaplanan test istatistikleri 2 ile karşılaştırılmakta ve 2'den küçük oldukları durumda modelde otokorelasyon olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2020 (b):241). Tablo 3.8'de görüldüğü üzere her iki sonucun da 2'den düşük olduğu için modelde otokorelasyon sorunu bulunmaktadır.

Birimler arası korelasyonun varlığını diğer bir ifade ile yatay kesit bağımlılığının olup olmadığını sınamak için Pesaran (2004) CD testi uygulanmış ve H_0 hipotezi reddedilerek model hipotezleri doğrultusunda birimler arası korelasyon olduğu anlaşılmıştır.

Kullanılacak modelin güvenilirliği modelde spekilasyon hatasının olmamasına bağlıdır. Modelde spekilasyon hatasının belirlenmesinde sıklıkla kullanılan DeBenedictis ve Giles tarafından geliştirilen spesifikasyon S testine başvurulmuş ve tüm sonuçlar incelendiğinde modelde bir spesifikasyon hatası bulunmadığı görülmüştür. (Tüm testler için prob >0.05).

Shapiro-Wilk (W) testi, verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığını test etmek amacıyla kullanılır. Modelde Shapiro-Wilk normallik testi sonucuna göre hata terimlerinin normal dağılımının sağlandığı tespit edilmiştir.

3.4.5. Driscoll-Kraay Sabit Etkiler Tahmincisi Sonuçları

Heteroskedasite, otokorelasyon ya da birimler arası korelasyon varsayımından sapmalarının en az birinin gerçekleşmesi durumunda model tahmini için dirençli tahmincilere başvurulmaktadır. Çalışma modelinde değişen varyans ve otokorelasyon sorunları tespit edilmiştir. Bu sapmalara karşı Driscoll-Kraay kullanılmış ve tahmin sonuçları aşağıda Tablo 3.9'da gösterilmiştir.

Tablo 3.9: Driscoll-Kraay Sabit Etkiler Tahmincisi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Katsayılar	Dirençli Standart Hatalar	t ist	p
TT	0.1389	0.0197	7.0365	0.013**
EMPR	0.1976	0.0283	6.9806	0.000*
ADO	-0.2466	0.0774	-3.1884	0.000*
ADY	-0.4535	0.0803	-5.6513	0.000*
INF	0.1285	0.0536	2.3979	0.036**
UP	-0.1191	0.0858	-1.3884	0.278
GDPPC	0.1358	0.0682	1.9915	0.000*
GGD	0.0070	0.0073	0.9539	0.184
TAX	-0.1856	0.0615	-3.0207	0.000*
PF	-0.1047	0.0359	-2.9178	0.000*
Sabit	23.6750	6.8932	3.4345	0.000*
Gözlem Sayısı: 251		Fist=45.792 p değeri: 0.000 R ² =0.816		

Bağımlı değişken: GDS

*%1, **%5 düzeyinde anlamlı değişken

Driscoll-Kraay tahmincileri heteroskedasite, otokorelasyon ve birimler arası korelasyon varlığında dirençli tahminciler vermektedir. Sonuçlar incelendiğinde Kentleşme Oranı (UP) değişkeni ve Toplam Kamu Borcu (GGD) değişkeni istatistiki olarak anlamlı etkili çıkmamıştır ($p>0.05$). Diğer ele alınan bağımsız değişkenler istatistik anlamlı olarak belirlenmiştir ($p<0.05$). Modelin genel anlamlılığını gösteren F istatistiği ise ($0.000<0.05$) anlamlı olarak elde edilmiştir. Modelin açıklama gücünü belirten R² değeri %81,6 ile yüksek bir orana sahiptir.

Çalışmada incelenen 14 OECD ülkesi yönünden bağımlı değişken tasarruflar üzerinde; **TT** değişkeni pozitif yönlü anlamlı etkili ($\beta = 0.138$, $p < 0.01$), **EMPR** değişkeni pozitif yönde anlamlı etkili ($\beta = 0.197$, $p < 0.01$), **INF** değişkeni pozitif yönde anlamlı etkili ($\beta = 0.128$, $p < 0.05$), **GDPPC** değişkeni pozitif yönde anlamlı etkili ($\beta = 0.135$, $p < 0.01$), **ADO** değişkeni negatif yönde anlamlı etkili ($\beta = -0.246$, $p < 0.01$), **ADY** değişkeni negatif yönde anlamlı etkili ($\beta = -0.453$, $p < 0.01$), **TAX** değişkeni negatif yönde anlamlı etkili ($\beta = -0.185$, $p < 0.01$), **PF** değişkeni negatif yönde anlamlı etkili ($\beta = -0.104$, $p < 0.01$) çıkmıştır. Katsayı büyüklüklerine bakıldığında, tasarruflar üzerinde en etkili değişkenler ADO ve ADY değişkenlerinin azaltıcı etkisi olmuştur.

3.5. Bulguların Değerlendirilmesi

Seçilmiş 14 OECD ülkesinin verileri kullanılarak yapılan ekonometrik çalışmadan elde edilen sonuçlara göre; ticaret hadleri (TT) tasarruflar üzerinde pozitif yönde anlamlı etkilidir. Dış ticaret hadleri, ülkenin yaptığı dış ticaretin ülke ekonomisi için olumlu (ihracat fiyatlarının ithalat fiyatlarından yüksek olması) ya da olumsuz (ihracat fiyatlarının ithalat fiyatlarından düşük olması) etkilerini göstermesi açısından önemlidir. Ticaret hadlerindeki artış ülkeye daha fazla yabancı sermaye girişini sağlayacağından ekonomik kalkınmaya olumlu etki yapacaktır. Ters durumda yani dış ticaret hadlerinde azalış olması halinde ülke ekonomisine olumsuz etkiler yapacaktır. Ticaret hadlerinin pozitif yönlü seyrinin toplam tasarruflar üzerinde olumlu etki yaptığı model çalışmasından anlaşılmaktadır. Ticaret hadlerindeki %1’lik artış tasarruflar üzerinde %0,138’lik artış sağlamaktadır.

İstihdam oranı (EMPR) tasarruf üzerinde pozitif yönde anlamlı etkilidir. Çalışma çağındaki nüfusun toplam nüfusa oranı (%) olan istihdam oranındaki (EMPR) artış toplam tasarruflar üzerinde pozitif yönlü etki yaratmaktadır. Çalışma çağına gelmiş ve istihdam edilen nüfustaki %1 oranındaki artış tasarruflar üzerinde %0,197 oranında artış yaratmaktadır.

Enflasyon (IF) ile tasarruf düzeyi arasındaki ilişki de pozitif yönlü ve anlamlıdır. Enflasyon oranındaki %1'lik artış tasarruf düzeyi üzerinde %0,128 artış sağlamaktadır. Salt enflasyon oranındaki artışın tek başına olumlu bir gösterge olduğunu ifade etmek mümkün olmamakla birlikte tasarruf düzeyini artırması açısından olumlu olarak kabul edilebilir.

Kişi başına düşen GSYİH'deki artış (GDPPC) ile tasarruf arasında da pozitif yönlü anlamlı ilişki mevcuttur. Kişi başına GSYİH'deki %1 oranındaki artış tasarruflar üzerinde %0,135 artış sağlamaktadır. Ekonomik büyüme doğrultusunda hanehalklarının gelirindeki artışa bağlı olarak kişilerin daha fazla tasarrufa yönelmeleri beklenen bir davranış şeklidir. Bu da tasarruf düzeyinin artmasını sağlayabilecektir.

Yaşlı bağımlılık oranı (ADO) ile tasarruflar üzerinde negatif yönde anlamlı etki yapmaktadır. ADO'nun %1 artması tasarruf düzeyini %0,246 azaltmaktadır. Benzer şekilde, genç bağımlılık oranı (ADY) ile tasarruflar arasında da negatif yönde anlamlı ilişki mevcuttur. ADY'deki %1 oranındaki artış tasarruf düzeyini %0,453 azaltmaktadır. Ülkenin nüfus yapısının yaşlı (65 yaş ve üzeri) ya da genç (15 yaş ve altı) nüfus ağırlıklı olması tasarruf düzeyi üzerinde olumsuz etki göstermektedir.

Vergi Gelirleri (TAX) değişkeni açısından değerlendirme yapıldığında, toplam vergi gelirlerinin GSYİH'deki payı ile tasarruf düzeyi arasında negatif yönlü anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Vergi gelirlerinde %1 oranındaki artış tasarruf düzeyi üzerinde %0,185 oranında azalışa neden olmaktadır. Bireysel emeklilik fonlarının getirilerine uygulanan gelir vergisi oranının düşürülmesi ya da kaldırılması faydalı olabilir.

Emeklilik fonları (PF) değişkeni ile tasarruf düzeyi arasındaki ilişki incelendiğinde, negatif yönlü anlamlı ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmada GSYİH'nın yüzdesi olarak temel alınan PF'deki %1'lik artış tasarruf düzeyinde %0,104 oranında azalışa neden olmaktadır. Oysaki emeklilik fonlarında sağlanacak artış ile ülkenin tasarruf düzeyinin de artacağı varsayılmaktadır.

Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, bireysel emeklilik sisteminden elde edilen fon miktarının ya da bu fonların ülkelerin GSYİH'larına oranının yükselmesi ile tasarruf artışı arasında her zaman doğrusal bir ilişkinin olmadığı anlaşılmaktadır.

Çalışma, bireysel emeklilik sisteminden elde edilen fonlarla ülkenin tasarruf düzeyi arasında negatif yönlü bir ilişki bulunduğunu göstermekle birlikte bu olumsuz sonucun sebepleri hakkında bilgi vermemektedir.

Burada, bireysel emeklilik fonlarının artışına odaklanmakla birlikte biriken fonların getirileri üzerinde de durulabilir. Fonların reel getiri oranları tasarruflar üzerinde etkilidir. Ancak, çalışmada incelemeye tabi tutulan 14 OECD ülkesinin fon reel getiri oranları incelendiğinde (Bkz. Tablo 2.9); yıllar itibariyle değişmekle birlikte negatif oranların yanında pozitif oranların da yer aldığı, reel getiri oranlarının istikrarsız bir görünüme sahip olduğu anlaşılmaktadır. 2022 yılı verileri incelendiğinde tüm OECD ülkelerinde reel getiri oranlarının negatif olduğu, 2022 yılında çok yüksek negatif getiri oranlarının elde edildiği görülmektedir. Bireysel emeklilik sisteminin en temel başarı göstergelerinden birisi fonların reel getiri oranıdır. Alternatif yatırım araçlarından vazgeçerek bireysel emeklilik sistemine kanalize edilen fonların getirilerinin alternatif yatırım araçlarının getirilerinden düşük kalması sistemin sürdürülebilirliğinin önündeki en önemli engellerden birisidir.

Çalışmada, bireysel emeklilik fonları ile tasarruf düzeyi arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılması, bireysel emeklilik sisteminin her halükarda ülkenin tasarruf düzeyini olumsuz yönde etkilediği yönünde genel bir kabulü de haklı göstermemektedir. Kullanılan değişkenlerle bağlı olarak farklı ekonometrik çalışmalarda farklı sonuçlara ulaşılması mümkündür. Ancak, çalışmada kullanılan parametrelerle sınırlı olarak, incelemeye tabi tutulan 14 OECD ülkesinde uygulanmakta olan bireysel emeklilik sistemlerinden elde edilen fonların ülkelerin tasarruf düzeyini azalttığı, tasarruflar özelinde bireysel emeklilik sisteminin başarılı sonuçlar ortaya koymadığı açıktır.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar aşağıda Türkiye özelinde değerlendirilmekte ve ülkemizde uygulanmakta olan bireysel emeklilik sisteminin aksayan yönleri çözüm önerileri ortaya koyulmaktadır.

3.6. OECD Ülkeleri Analizinden Hareketle Türkiye’de Uygulanan Bireysel Emeklilik Sisteminin Aksayan Yönlerine İlişkin Tespitler ve Çözüm Önerileri

Uygulamada, katılımcı ve sözleşme sayısında ve bireysel emeklilik fonlarında artış olduğu açıkça görülmekle birlikte sistemden elde edilen fonların Türkiye’nin tasarruf düzeyini artırmadığı, aksine azalttığı görülmektedir. Sistem sayesinde katılımcılara emeklilik dönemlerinde ihtiyaç duyabilecekleri bir ek gelirin yaratılması sağlanıyor olmakla birlikte, katılımcıların sistemden elde ettikleri reel gelir ile alternatif yatırım araçlarına yönelmeyerek mahrum kaldıkları fırsat maliyetinin mukayesesi de önem arz etmektedir.

Burada incelenmesi gereken husus, Türkiye’de uygulanmakta olan bireysel emeklilik sisteminin genel işleyişi, sistemden beklenen sonuçlara ulaşılmasını engelleyen muhtemel aksaklıklar ve bu aksaklıklar karşısında alınabilecek tedbirlerdir.

Türkiye’de halen uygulanmakta olan bireysel emeklilik sisteminin beklentilere aykırı biçimde yarattığı olumsuz sonuçların muhtemel sebepleri aşağıda irdelenmektedir.

- ***Uygulamanın Görece Yeni Olması***

Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi yaklaşık 21 yıldır uygulanmaktadır. Ancak, sisteminin sonuçlarının sağlıklı biçimde değerlendirilebilmesi için 40-50 yıllık bir uygulama süresinin geçmesi gerekmektedir. Bireysel emeklilik sistemi, kısa vadede sonuç alınması mümkün olmaya uzun vadeli tasarruf ve yatırım sistemidir. Ancak, sistemin başarısını ölçmek için 40-50 yıllık bir sürenin geçmesini beklemek hem katılımcılar hem de Devlet açısından telafisi olanaksız ekonomik ve finansal sorunların yaşanmasına da sebep olabilir. Bu nedenle, dönemsel olarak bireysel emeklilik sisteminin uygulama sonuçlarının gözden geçirilmesi, eksik ya da aksayan yönlerin tespit edilerek sistemin revize edilmesi de kaçınılmazdır.

- ***Katılımcıların Tasarruf Eğiliminin Düşük Olması***

Türkiye’de gelir gruplarına göre tasarruf eğilimlerinde belirgin bir farklılaşma görülmektedir. Gelir seviyesi arttıkça tasarruf oranının arttığı, toplam tasarrufun büyük

kısının en üst gelir grubunda yer alan hanehalkları tarafından yapıldığı dikkat çekmektedir. En yüksek gelire sahip %20'lik grubun tasarruf oranı, tüm dönemler %20'nin üzerinde gerçekleşmektedir. Diğer yandan düşük gelirli kesimin tasarruf oranının eksi değere sahip olduğu görülmektedir. Düşük gelirli haneler mevcut dönemde ya önceki dönemlerde sahip oldukları birikimlerini kullanarak ya da borç alarak cari gelirlerinin üstünde harcama yapmaktadırlar. 2000'li yılların başında Türkiye'de en düşük gelire sahip ilk iki grubun negatif oranda tasarruf yaptığı görülürken, son dönemlerde üçüncü yüksek gelir grubunda da tasarruf oranının negatif olması son derece dikkat çekmektedir. Gelir dağılımındaki dengesizliği giderici politikalarla gelirin yükseltilmesi ve üst gelir grubundaki kişilerin tasarruflarını artırmaya yönelik teşvik mekanizmalarının geliştirilmesi toplam tasarruf oranını yükseltecektir (Kalkınma Bakanlığı, 11. Kalkınma Planı, Tasarruf ve Tüketim Eğilimleri Özel İhtisas Komisyonu Raporu:12-13).

Bireysel emeklilik sisteminin tasarrufu artırma rolünün gerçekleşebilmesi için katılımcıların tasarruf yapacak düzeyde gelire sahip olması gerekmektedir. Katılımcıların harcamayarak tasarruf edebilecekleri gelirlerinin olması gerekmektedir. Düşük gelire sahip kesimin toplam nüfusun büyük kısmını oluşturduğu, tasarruf yapabilecek kesimin en yüksek gelirli %20'lik grup olduğu dikkate alındığında düşük gelirli çalışanların bireysel emeklilik sistemine dahil edilmesinden ziyade yüksek gelire sahip nüfusun bireysel emeklilik sistemine dahil edilmesi daha başarılı sonuçlar doğuracaktır.

Türkiye'de 2023 yılı sonu itibarıyla kamu sektöründe 5.175.771 kişi, özel sektörde 32.113.000 kişi olmak üzere toplam 37.288.771 kişi istihdam edilmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı) 2023 yılı sonu itibarıyla OKS toplam katılımcı sayısı 7.303.050'dir. Bazı OKS katılımcılarının aynı zamanda BES katılımcısı da olabileceği dışlanmamakla birlikte, toplam çalışanların yaklaşık %19,6'sının bireysel emeklilik sistemine dahil olduğu anlaşılmaktadır.

Mevcut bireysel emeklilik sistemini geliştirici ve katılımcı sayısını artırıcı yeni uygulamalar (Örneğin Tamamlayıcı Emeklilik Sistemi-TES) OKS üzerinden planlanmaktadır. Ancak OKS, düşük gelire ve yüksek tüketim eğilimine sahip ücretli ya da maaşlı çalışanları kapsamaktadır. En düşük gelire sahip ilk iki kesimin tasarruf

eğilimlerinin negatif olduğu, üçüncü gruptaki kesimde de son yıllarda negatif oranlı tasarruf eğilimleri görüldüğüne göre en yüksek gelire sahip dördüncü kesim üzerinde yoğunlaşılması gerekmektedir. Bu nedenle, OKS uygulamasının TES'e dönüştürülmesi sonuçta tasarrufların artmaması gibi bir durum yaratabilir. BES'te ise gönüllü katılım çerçevesinde her kesimin sisteme katılabilmesi mümkündür. En yüksek gelire sahip %20'lik kesimin bireysel emeklilik sistemine dahil olmasını ve sistemde kalmasını zorunlu hale getiren yeni düzenlemelerin geliştirilmesi daha rasyonel bir politika olacaktır. Genel bir kabul olarak, BES'in OKS'ye nazaran tasarrufları artırıcı fonksiyonunun çok daha yüksek olacağını söylemek mümkündür.

- ***Gönüllü Katılımın Esas Olması***

BES'te sisteme katılım gönüllük esasına dayanmakta, OKS'de ise sisteme girişte zorunluluk olmakla birlikte 2 ay sonra sistemden çıkış mümkündür. Bu uygulama, katılımcıların sistemden rahatlıkla çıkabilmelerine imkan vermektedir. Bu açıdan sistemin sürdürülebilirliğini sağlamak mümkün olamamaktadır.

- ***Personel İstihdamındaki Yetersizlikler***

Türkiye'de 2023 yılı sonu itibariyle hayat ve emeklilik branşında faaliyet gösteren şirketlerde (Doğrudan satış ve pazarlama yapanlar hariç) yaklaşık 4.371 kişi istihdam edilmektedir (Türkiye Sigorta Birliği, İstatistikler, <https://www.tsb.org.tr/tr/istatistik/genel-sigorta-verileri/istihdam>). 4.371 kişinin tamamının bireysel emeklilik şirketlerinde çalışmadığı ve ayrıca bu kişilerin tamamının bireysel emeklilik sistemi uzmanı ya da finansal uzman olmadığı da göz önünde bulundurulduğunda mevcut istihdam düzeyinin çok düşük olduğu söylenebilir. Ayrıca, 2023 yılı sonu itibariyle BES ve OKS toplam katılımcı sayısının 15.979.096 olduğu dikkate alındığında bireysel emeklilik şirketlerinin istihdam yapısının çok yetersiz olduğu daha net görülmektedir. 4.371 kişinin tamamının bireysel emeklilik konusunda uzman olduğu varsayıldığında bile uzman başına ortalama 3.656 katılımcı düşmektedir. Bir uzmanın 3.656 katılımcının fonlarını ve getirilerini takip edip katılımcıları bilgilendirmesi, onlara finansal danışmanlık yapması olanaklı değildir. 2023 yılı sonu itibariyle toplam bireysel emeklilik sözleşmesi sayısı 21.346.956 olup uzman başına ortalama 4.884 adet sözleşme düşmektedir. Bazı şirketler tarafından

yapay zeka temelli programlar kullanılıyor olsa da bireysel emeklilik şirketlerinin istihdam ettiği uzman personel sayısını artırması gerektiği tartışmasıdır.

- ***Sistemde Kalış Süresinin Düşüklüğü***

Emeklilik gözetim Merkezi verilerine göre; 2023 yılı sonu itibariyle BES'te katılımcıların sistemde kalış süresi ortalama 3,5 yıldır (Emeklilik Gözetim Merkezi, Sonlanan Sözleşmelerin Kıdem Ayına Göre Dağılımı, <https://www.egm.org.tr/bilgi-merkezi/istatistikler/>). Yasal olarak sistemde asgari 10 yıl kalması beklenen katılımcıların fiilen 3,5 yıl kalıyor olması sistemin sürdürülebilirliği yönünden önemli bir sorundur. Önceki bölümlerde, sisteme katılımın rakamsal olarak sürekli arttığı tespitinde bulunulmasına rağmen sistemden çıkışların da çok yoğun olduğu anlaşılmaktadır. Sistemden 3,5 yılda ayrılmak, daha düşük oranda (% 15) devlet katkısı elde edilmesi ve daha yüksek oranda (% 15) gelir vergisi ödenmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu ise hem katılımcıların önemli miktarda gelirden mahrum kalmasına hem de sistemin sürdürülebilirliğinin azalmasına neden olmaktadır. Katılımcıların sistemde kalma süresini artırıcı ya da sistemden çıkışı zorlaştıracı uygulamaların getirilmesi zorunluluk arz etmektedir.

- **Uygulanan Kesintiler**

Bireysel emeklilik sisteminde 3 farklı kesinti uygulanmaktadır. Bunlar (Resmi Gazete, Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelik, m.21-23):

- i. Giriş Aidatı veya Ertelenmiş Giriş Aidatı
- ii. Yönetim Gider Kesintisi

Giriş Aidatı veya Ertelenmiş Giriş Aidatı ile Yönetim Gider Kesintisi toplamı için bir üst sınır getirilmiştir. Sözleşme süresi 0-5 yıl için her iki kesintinin toplam tutarı her yıl için aylık brüt asgari ücretin %8,5'ine karşılık gelen maktu tutarı aşamaz. 2024 yılı için bu kesintilerin üst limiti yaklaşık 1.700,21 TL'dir.

- iii. Fon Toplam Gider Kesintisi

- Para Piyasası Fonları ve Kıymetli Madenler Fonu için azami yıllık %1,09,
- Borçlanma Araçları Fonu, Standart Fon ve Endeks Fonu için azami yıllık %1,91,

– Hisse Senedi Fonu, Katılım Fonu, Karma Fon, Fon Sepeti Fonu, Değişken Fon ve Yaşam Döngüsü/Hedef Fon için azami yıllık %2,28 oranında Fon Toplam Gider Kesinti yapılabilir (Resmi Gazete, Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelik ve ekleri).

Yukarıda açıklanan kesinti oranları incelendiğinde, katılımcıların ödediği aidat ve kesintilerin hem sayıca hem de oransal olarak fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca, Para Piyasası Fonları ile Kıymetli Madenler fonu için %1,09, Borçlanma Araçları Fonu için %1,91 oranında kesinti yapılması, %2,28 oranında kesinti yapılan Hisse Senedi Fonları için bir dezavantaj oluşturmaktadır. Mevcut kesinti oranları katılımcıları daha düşük oranlı kesintilerin uygulandığı Borçlanma Araçları Fonuna ve Kıymetli Madenler Fonuna yöneltmektedir. Oysaki bireysel emeklilik fonlarından elde edilen finansman kaynaklarının reel kesime yönelik fonlara yönlendirilmesi gerekmektedir. Ancak bu gruptaki fonlar en yüksek kesinti oranının uygulanması nedeniyle hem katılımcıların hem de sistemin aleyhine sonuç yaratmaktadır. Bu nedenle, aidat miktarının ve kesinti oranlarının düşürülmesi ve reel sektöre hitap eden fonlara uygulanan kesinti oranlarında indirimle gidilmesi bireysel emeklilik sektöründen beklenen olumlu sonuçların elde edilebilmesine imkan tanıyacaktır.

- **Devlet Katkısı**

Devlet katkısı uygulaması, hem BES'te hem de OKS'de sisteme katılımı ve sistemde kalmayı teşvik etmek amacıyla sonradan getirilmiştir. BES'te devlet katkısı katılımcının hesabına nakit olarak ödenir. OKS'de ise devlet katkısı hak kazanana kadar kaydı olarak hesaplara yansıtılarak hak kazanma anında nakit olarak ödenir. 2013-2021 döneminde katılımcının ödediği katkı payının %25'i, 2022 yılından itibaren de katılımcının ödediği miktarın %30'u da devlet katkısı şeklinde hesabına ayrıca intikal ettirilmektedir. Devlet katkısı uygulamasının "teşvik etme" rolünü ne derece yerine getirdiği noktasında kesin bir kanıya varmak zordur. Ancak, sistemde kalış süresinin ortalama 3,5 yıl olduğu dikkate alındığında katılımcıların kısmi devlet katkısına (%15 oranında) hak kazandıktan sonra sistemden ayrıldıkları anlaşılmaktadır. Katılımcının hak kazanmadığı devlet katkısı miktarı şirket tarafından genel bütçeye gelir olarak kaydedilmek üzere Bakanlık hesabına iade edilmektedir.

2023 yılı sonu itibariyle bireysel emeklilik sisteminden elde edilen fonların yaklaşık %92,6'sı BES'ten, %7,4'ü OKS'den elde edilmektedir. BES'te devlet katkısı nakit ve doğrudan katılımcı hesabına intikal ettirildiği için BES'teki devlet katkısı uygulamasının üzerinde daha fazla durulması gerekmektedir.

Devlet, kamu harcamalarının finansmanından ya da yatırım yapmaktan vazgeçerek bireysel emeklilik sistemine doğrudan kaynak aktarmaktadır. Bu vazgeçmenin yarattığı sonuç ile sistemden elde edilen getirilerin mukayese edilmesi gerekmektedir. Devlet katkısının istihdam yaratıcı üretken yatırımlara yönlendirilmesi önemlidir.

Devlet katkısının yatırıma yönlendirilmesinde sınırlandırmalar mevcuttur. Nakden ödenen Devlet katkılarının asgari %70'inin ilgisine göre Bakanlıkça veya Hazine Müsteşarlığı Varlık Kiralama Şirketlerince ihraç edilen TL cinsinden borçlanma araçlarında, gelir ortaklığı senetlerinde veya kira sertifikalarında, azami % 20'sinin yirmisi TL cinsinden; 1) Mevduatta, katılma hesabında, 2) Borsada işlem görmesi kaydıyla bankalar tarafından çıkarılan borçlanma araçlarında, kaynak kuruluşu bankalar olan varlık kiralama şirketlerince ihraç edilen kira sertifikalarında veya SPK tarafından yetkilendirilmiş derecelendirme kuruluşları tarafından yatırım yapılabilir seviyeye denk gelen derecelendirme notuna sahip teminatlı menkul kıymetler ile varlık veya ipotēge dayalı menkul kıymetlerde, c) Asgari % 10'unun, BIST 100, BIST Sürdürülebilirlik Endeksi, BIST Kurumsal Yönetim Endeksi ve Borsa İstanbul A.Ş. tarafından hesaplanan katılım endekslerindeki paylarda değerlendirilmesi gerekmektedir (Resmi Gazete). Bu aşamada, devlet katkısının getirilerinin takip edilmesi, verimli ve karlı fonlarda değerlendirilip değerlendirilmediğinin sürekli denetlenmesi gerekmektedir. Ancak, bireysel emeklilik sektörünün mevcut istihdam yapısının bunu sağlamaktan uzak olduğu söylenebilir.

- ***Katılımcıların Süreçte Etkin Biçimde Bilgilendirilmemesi***

Şirketler uygulamada, belirli dönemlerde fon performansları ile ilgili olarak katılımcıları genellikle mail yoluyla bilgilendirmektedir. Ayrıca katılımcılar da web uygulamaları aracılığıyla birikimlerinin durumunu görebilmektedir. Ancak, katılımcıların finansal bilgi düzeyi ve sisteme olan ilgisi yeterli düzeyde olmadığı için yapılan bilgilendirme formalitenin yerine getirilmesinden ibaret kalmaktadır. Fonların

performanslarının ve getirilerinin değerlendirilmesi sürecine bireylerin aktif katılımının sağlanması son derece önemlidir. Katılımcıların bilgilendirme sıklığının ve içeriğinin geliştirilmesi, açık, anlaşılır ve mukayese edilebilir verilerle bilgilendirme yapılması, alternatif yatırım araçlarının getirileri ile mukayese edilmiş finansal raporların katılımcılara sunulması sistemin gelişmesine katkı yapacaktır.

- ***Ödenen Katılım Paylarının Düşük Olması***

OKS’de katılımcıların ücret ya da maaşından asgari %3 kesinti yapılmakta olup bu oran düşüktür. Düşük düzeydeki kesinti, katılımcının kesintinin yükünü hissetmemesini böylelikle sistemde kalmasını sağlayabilmekle birlikte düşük kesinti miktarı ileride emeklilik döneminde katılımcının eline geçecek birikimin de düşük kalmasına sebebiyet verecektir. Bu nedenle, katılımcının ücretinden ya da maaşından yapılan kesintinin artırılması ileride elde edeceği toplam geliri artırmakla birlikte katılımcının sisteme olan ilgisini de artırabilecektir.

- ***Sistemin Yapısının Karmaşık Olması***

Bireysel emeklilik sistemindeki taraf ve paydaş sayısı yüksektir. Bu nedenle mevzuat düzenlemeleri de sayıca fazladır. Sistemin işleyişi ile ilgili olarak 1 temel kanun ve yaklaşık 9 yönetmelik mevcuttur. Gereksinimler ve getirilen yeni uygulamalar doğrultusunda Kanunda ve yönetmeliklerde sıklıkla güncelleme yapıldığı görülmektedir (Resmi Gazete).

Bireysel emeklilik sistemi gerek hukuki yapısı gerekse de iç işleyişi açısından karmaşık ve detaylı bir sistemdir. Katılımcıların kapsamlı teknik düzenlemelere vakıf olması ve hak ve yetkilerini öğrenebilmesi zordur. Ayrıca katılımcıların risk-getiri beklentileri doğrultusunda fon hareketlerini düzenli olarak takip etmesi gerekmektedir. Katılımcıların finansal okuryazarlık seviyesinin düşük olduğu kabul edilmektedir. Fonların performanslarının ve getirilerinin orta düzey bir yatırımcı tarafından analiz edilip değerlendirilebilmesi mümkün değildir.

Sistem, yapısı gereği katılımcının ilgisini ve fon getirilerini takip etme isteğini canlı tutamamaktadır. Katılımcılar sistemin varlığını ve fonlarını unutma ya da ilgisiz davranma yönünde davranış sergileyebilmektedir. Bu nedenle, katılımcıların sisteme olan ilgilerini canlı tutacak uygulamaların geliştirilmesi gerekmektedir. Bireysel

emeklilik fonlarının performanslarının ve getirilerinin katılımcıların anlayabileceği düzeyde ve açıklıkta olmasının sağlanması, şirketler ya da uygulayıcılar tarafından katılımcıların finansal okuryazarlık düzeyini artırabilecek yöntemler ve araçlar geliştirmeleri gerekmektedir. Sisteme ilgisi düşük olan katılımcının sistemden kısa sürede çıkması beklenen bir davranıştır.

- ***Getiri Garantisinin Olmaması***

Bireysel emeklilik sisteminde herhangi bir getiri garantisi mevcut değildir. Katılımcı, risk ve getiri kriterlerine göre emeklilik şirketi tarafından kendisine sunulan fonlar arasından tercihte bulunmaktadır. Tercih edilen fonlardan zarar edilmesi halinde sorumluluk katılımcının üzerinde kalmakta, fon şirketleri herhangi bir yükümlülük taşımamaktadır. Zarar nedeniyle sistemden ayrılmak istediğinde katılımcı ayrıca ertelenmiş giriş aidatı, fon gider kesintisi ve yönetim gideri de ödemek durumunda kalmaktadır. Bu durum, zarar sorumluluğunu tek başına katılımcının üzerinde bırakmaktadır. Bireysel emeklilik fonlarında getiri garantisi olmaması, katılımcıları sistemden erken çıkarak garantili getiri sağlayan altın, döviz, mevduat gibi basit, riski olmayan ya da daha düşük riskli yatırım araçlarına yöneltebilmektedir. Birikiminin zarar etmesi nedeniyle sistemden ayrılan ya da şirket değiştiren katılımcının mevcut zararının yanında ertelenmiş giriş aidatı, fon gider kesintisi ve yönetim gideri gibi ilave giderler ödemesini engelleyecek düzenlemeler yapılmalıdır. Fon şirketlerinin zarara iştirakini sağlayacak ya da zarar sorumluluğunu paylaştıracak düzenlemelerin geliştirilmesi sistemin verimliliğini artırabilir.

- ***Sistemden Erken Çıkma Durumunda Yapılan Vergi Kesintileri***

Gerek BES'te gerekse de OKS'de 10 yıldan kısa süre sistemde kalarak çıkılması halinde fon getirisi üzerinden % 15 oranında, sistemde 10 yıl bekleyerek 56 yaş şartını sağlamadan ve emekli olamadan ayrılma halinde fon getirisi üzerinden % 10 oranında, vefat, emeklilik ve sakatlık nedeniyle sistemden çıkılması halinde getiri üzerinden % 5 gelir vergisi kesilmektedir. Sistemde kalma süresinin ortalama 3,5 yıl olduğu göz önünde bulundurulduğunda katılımcıların fon getirisi üzerinden % 15 oranında gelir vergisi ödemeleri söz konusudur. Bu uygulama katılımcıları gelir vergisi ödemekten kaçınabilecekleri döviz, altın gibi alternatif yatırım araçlarına yönelterek bireysel emeklilik sistemine girmekten alıkoyabilir.

- ***Sosyo-Kültürel Faktörler***

Türkiye farklı sosyo-kültürel değerlere ve inançlara sahip gruplara sahiptir. Dini nedenlerle sigortacılık uygulamalarına olumsuz bakan önemli bir nüfus mevcuttur. Sigortacılık tekniğini dini inançlarına aykırı gören bireyler zorunlu olmadıkça sistemden uzak durmaktadır. Ayrıca, faiz konusunda çekinceli davranan bireyler de mevcuttur. Bireysel emeklilik sisteminin faiz getirisine dayanması dini hassasiyete sahip kişilerin sisteme girmemelerine neden olabilmektedir. Günümüzde faizsiz yatırım fonlarının kullanıldığı katılım sistemi esaslı çalışan bireysel emeklilik şirketleri de mevcuttur. Sektörün bu yönünün de ön plana çıkarılması suretiyle dini hassasiyeti yüksek kesimlerin de bireysel emeklilik sistemine katılmaları sağlanabilir. Dini nedenlerle katılımcılar faiz gelirinden kaçınılacağı düşüncesiyle altın fonlarına da yönelebilmektedir.

- ***Geçmişteki Hatalı Vergisel Uygulamalar***

Geçmiş yıllarda bireysel emeklilik sisteminden ayrılan katılımcılara yapılacak ödemelerde anapara üzerinden de gelir vergisi kesintisi yapılması uygulaması yaşanmıştır. Yargı kararları sonrasında yapılan yasal düzenlemelerle 2012 yılından itibaren yalnızca getiriden gelir vergisi alınması uygulaması getirilerek hatalı uygulama düzeltilmiştir. Bu tür yanlış uygulamalar katılımcıların sisteme duydukları güveni azaltabilmektedir.

- ***Finansal Derinliğin Düşük Olması***

Ülkelerin finansal gelişimlerinin temel göstergelerinden kabul edilen finansal derinlik kavramı, finans sisteminde yer alan kurum ve kuruluşların sayısı ve sistemde kullanılan finansal araçların ve hizmetlerin çeşitliliği ile değerlendirilmektedir. Ülkemizin finans sisteminin yüksek oranda bankacılık sistemine dayandığı ve finansal derinliğin düşük olduğu kabul edilmektedir. Bireysel emeklilik sisteminden toplanan katkıların fon piyasalarında değerlendirildiği göz önünde bulundurulduğunda finansal derinlik kavramı daha fazla önem arz etmektedir. Bireysel emeklilik sisteminden toplanan katkıların fon piyasaları aracılığı ile yatırıma yönlendirilmek amacıyla reel sektöre kredi olarak aktarımı sağlanmaktadır. Bireysel emeklilik sisteminin ülkemizin finansal derinliğinin artmasına olumlu katkı yapacağı açık olmakla birlikte henüz gelişme sürecinde olan fon piyasasının verimliliği de önemlidir.

SONUÇ

Gerek gelişmiş gerekse de gelişmekte olan birçok ülkede bireysel emeklilik sistemi uygulanmaktadır. Ülkelerde uygulanan sistemler farklılık göstermektedir. Uygulamalar, ülkelerin sosyal, ekonomik ve demografik koşullarına ve sistemden beklentilerine göre değişmektedir.

Dünya Bankası tarafından 1994 yılında yayımlanan “Yaşlılık Krizinin Önlenmesi Yaşlıları Korumaya ve Büyüme Teşvik Etmeye Yönelik Politikalar” (Averting the Old Age Crisis Policies to Protect the Old and Promote Growth)” başlıklı rapor ile dünyada uygulanmakta olan sosyal güvenlik sistemlerinde yeniliğe gidilmesi önerisinde bulunulmuştur. Raporda, ülkelerde uygulanmakta olan kamu sosyal güvenlik sistemlerinin neden olduğu bütçe açıklarının azaltılması ve kamu emeklilik sisteminin yükünün hafifletilmesi için tamamlayıcı nitelikte üç basamaklı emeklilik sisteminin uygulanması gerektiği belirtilmektedir. Dünya Bankası’nın yayımladığı Rapor sonrasında Türkiye’nin de dahil olduğu birçok ülkenin emeklilik sistemlerinde dönüşüme gittiği ve özel emeklilik sistemlerini uygulamaya başladığı görülmektedir.

Bireysel emeklilik sistemi Türkiye’de 2003 yılından itibaren yürürlüğe girmesine rağmen birçok ülke uygulamaya daha erken geçmiştir. Bu nedenle, ülkelerin bireysel emeklilik sistemi ile ilgili tecrübeleri ve birikimleri de farklılık göstermektedir.

Bireysel emeklilik sistemi ülkelerde farklı amaçlarla uygulamaya sokulmaktadır. Gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerin ağırlıklı olarak kamu sosyal güvenlik sisteminin bütçe üzerindeki yükünü hafifletmeyi, gelişmekte olan ülkelerin ise tasarruf açığı sorununun çözümünü amaçladıklarını söylemek mümkündür. Bu nedenle, birçok ülkede bireysel emeklilik sisteminin farklı uygulama biçimleri görülebilmektedir.

Çalışmada, bireysel emeklilik sisteminden elde edilen fonların tasarruflar üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda panel veri analizi kullanılarak, seçilmiş 14 OECD ülkesinin 2004-2021 dönemi zaman serisi oluşturulmuştur. Yurtiçi tasarruflar bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Bağımsız değişken olarak ise emeklilik fonları, yaşlı bağımlılık oranı, genç bağımlılık oranı,

enflasyon oranı, kişi başı büyüme oranı, vergi gelirleri, istihdam oranı, toplam kamu borcu, kentleşme oranı ile ticaret hadleri belirlenmiştir.

Analiz sonuçlarına göre; kentleşme oranı değişkeni ile toplam kamu borcu değişkeni istatistiki olarak anlamlı etkili çıkmamıştır. Diğer bağımsız değişkenler istatistik anlamlı olarak belirlenmiştir. Modelin genel anlamlılığını gösteren F istatistiği anlamlı olarak elde edilmiştir. Modelin açıklama gücünü belirten R^2 değeri %81,6 ile yüksek açıklama gücüne sahiptir.

Seçilmiş 14 OECD ülkesinin verileri kullanılarak yapılan panel veri analizi sonuçlara göre; ticaret hadleri (TT) tasarruflar üzerinde pozitif yönde anlamlı etkili, istihdam oranı (EMPR) tasarruflar üzerinde pozitif yönde anlamlı etkili, istihdam oranı (EMPR) tasarruflar üzerinde pozitif yönlü anlamlı etkili, enflasyon oranı (INF) tasarruflar üzerinde pozitif yönlü anlamlı etkili, kişi başına büyüme (GDPPC) tasarruflar üzerinde pozitif yönlü anlamlı etkili, yaşı bağımlılık oranı (ADO) tasarruflar üzerinde negatif yönde anlamlı etkili, genç bağımlılık oranı (ADY) tasarruflar üzerinde negatif yönde anlamlı etkili, vergi gelirleri (TAX) tasarruflar üzerinde negatif yönlü anlamlı etkili, emeklilik fonları (PF) tasarruflar üzerinde negatif yönlü anlamlı etkili bulunmuştur.

Çalışmanın sonuçlarına göre, GSYİH'nın yüzdesi olarak alınan emeklilik fonlarındaki % 1'lik artış tasarruf düzeyinde % 0,104 oranında azalışa neden olmaktadır. Oysaki bireysel emeklilik fonlarında sağlanacak artış sayesinde ülkenin tasarruf düzeyinin de artacağı varsayılmaktadır. Bireysel emeklilik sisteminden elde edilen fon miktarının ya da bu fonların ülkelerin GSYİH'larına oranının yükselmesi ile tasarruf artışı arasında her zaman doğrusal bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç, ülkelerin sahip olduğu bireysel emeklilik fonlarının büyüklüğünün tasarruflar açısından mutlak bir başarı göstergesi olmadığını ortaya koymaktadır.

Çalışma, bireysel emeklilik sisteminden elde edilen fonlarla ülkenin tasarruf düzeyi arasındaki negatif yönlü ilişkiyi ortaya koymaktadır. Bu olumsuz sonucun doğmasına neden olabilecek bir takım muhtemel sebepler üzerinde durulmalıdır.

Ekonometrik çalışmaya dahil edilen ülkelerin sahip olduğu bireysel emeklilik fon büyüklüklerinin GSYİH'ya oranları incelendiğinde oranlar arasında büyük

farklılıklar olduğu göze çarpmaktadır. Çok yüksek ve çok düşük oranlara sahip ülkelerin birlikte analiz edildiği çalışmadan, bu oranın yüksekliğinin tasarrufları artırmada her zaman etkili olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Bireysel emeklilik fonlarının artışına odaklanmakla birlikte fonların getirileri üzerinde de durulmalıdır. Bireysel emeklilik fonlarının reel getirisi tasarruflar üzerinde etkilidir. Çalışmada incelenen 14 OECD ülkesinin reel fon getiri oranları incelendiğinde yıllar itibariyle değişmekle birlikte negatif oranların yanında pozitif oranların da görüldüğü, reel getiri oranlarının istikrarsız bir görünüme sahip olduğu anlaşılmaktadır. 2022 yılı verileri ise tüm OECD ülkelerinde reel getiri oranlarının yüksek oranda negatif gerçekleştiğini göstermektedir. Bireysel emeklilik sisteminin en temel başarı göstergelerinden birisi fonların reel getiri oranıdır. Alternatif yatırım araçlarından vazgeçerek bireysel emeklilik sistemine kanalize edilen fonların getirilerinin diğer yatırım araçlarının getirilerinden düşük kalması sistemin sürdürülebilirliğinin önündeki en önemli engellerden birisidir.

Reel getiri oranlarının yanında, sistemde toplanan birikimlerin hangi fonlara yönlendirildiği de son derece önemlidir. Tasarruf artışının amaçlandığı bir sistemde fonların reel sektör hisselerine yönlendirilmesi gerekmektedir. Reel sektör hisselerine yönlendirilmeyen fonların ekonomik büyümeye etkisinin de azalacağı söylenebilir.

Ülkelerin nüfus ve istihdam yapısı da bireysel emeklilik sisteminin başarısına etki etmektedir. Genç bağımlılık oranı ile yaşlı bağımlılık oranının yüksek olması bireysel emeklilik sisteminin başarısını olumsuz etkilemektedir. Gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerdeki düşük nüfus artış hızı ile yaşlı nüfusun yüksekliği bireysel emeklilik sistemini olumsuz etkileyebilir. Benzer şekilde, genç nüfusun ağırlıklı olduğu ülkelerde de mevcut nüfus yapısının bireysel emeklilik sistemini olumsuz etkilediği söylenebilir.

Vergi gelirleri açısından bakıldığında, vergi gelirlerinin GSYİH'ya oranındaki artış ile tasarruf düzeyi arasında negatif yönlü ilişki olduğu görülmektedir. Vergi gelirlerinin GSYİH'ya oranının yüksek olduğu gelişmiş OECD ülkeleri açısından bu sonuç olağandır. Yüksek oranlı gelir vergisinin uygulanması halinde vergi gelirleri ile tasarruflar arasındaki negatif yönlü sonuç daha belirgin hale gelmektedir.

Çalışmada ulaşılan bireysel emeklilik sisteminden elde edilen fonlar ile tasarruflar arasındaki negatif yönlü ilişki, ülkelerin sisteme yönelik beklentilerine göre farklı biçimlerde yorumlanabilir. Bireysel emeklilik sistemini kamu sosyal güvenlik sisteminin yükünün hafifletilmesi amacıyla uygulayan ülkeler açısından negatif yönlü bu olumsuz sonuç bir politika tercihi de olabilir. Kamu sosyal güvenlik sisteminin mali yükündeki olumlu azalış ile yurtiçi tasarruflarda meydana gelen olumsuz azalış arasındaki fark da ülkeler açısından değerlendirilmelidir. Bu noktada, tasarruflardaki azalış ihmal edilebilir. Buna karşılık, bireysel emeklilik sistemini ekonomik büyüme için gerekli olan yurtiçi tasarrufların artırılması amacıyla uygulayan ülkelerde sistemden elde edilen fonlar ile tasarruflar arasındaki negatif yönlü ilişki daha önemli hale gelmektedir. Bu noktada, sistemden elde edilen fonlar ile tasarruflar arasındaki negatif yönlü ilişki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından ayrı ayrı değerlendirilerek ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel koşulları doğrultusunda ülke bazlı çözüm yollarına başvurulmalıdır.

Çalışmada, bireysel emeklilik fonları ile tasarruf düzeyi arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılması, bireysel emeklilik sisteminin her durumda ülkenin tasarruf düzeyini olumsuz yönde etkilediği yönünde genel bir kabulü de geçerli kılmamaktadır. Kullanılan değişkenlerle bağlı olarak farklı çalışmalarda farklı sonuçlara ulaşılması mümkündür. Ancak, çalışmada kullanılan parametrelerle sınırlı olarak, incelemeye tabi tutulan 14 OECD ülkesinde uygulanmakta olan bireysel emeklilik sistemlerinden elde edilen fonların ülkelerin tasarruf düzeyini azalttığı, tasarruflar özelinde bireysel emeklilik sisteminin başarılı sonuçlar ortaya koymadığı açıktır.

Türkiye'nin yurtiçi tasarruflarının büyük bölümü özel tasarruflardan oluşmakta, kamu tasarruflarının payı son derece düşük kalmaktadır. 2003-2023 döneminde özel tasarrufların toplam yurtiçi tasarruflar içindeki payı ortalama %94,4 iken aynı dönemde kamu tasarruflarının toplam yurtiçi tasarruflar içindeki payı ortalama %5,6 olarak gerçekleşmiştir. Bu sonuç, ekonomik büyüme açısından özel tasarrufların rolünü ve önemini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Türkiye’de 2003-2023 döneminde kamu yatırımlarının GSYİH’ya oranı ortalama %3,8, özel yatırımların GSYİH’ya oranı ortalama %24,77’dir. Bu oranlar, Türkiye’de yatırımların ağırlıklı olarak özel sektör yatırımlarından oluştuğunu göstermektedir.

2003-2023 döneminde 2019 yılı hariç olmak üzere tüm yıllarda Türkiye’nin tasarruf açığı verdiği görülmektedir. 2019 yılı değerinin pozitif sonuçlanması, tasarruf/yatırım açığındaki reel bir iyileşmeden değil aynı yıl hem özel hem de kamu yatırımlarının azalmasından kaynaklanmaktadır. Aynı dönemde tasarruf/yatırım açığı dalgalı ve negatif eğilimli bir seyir izlemektedir. 2003-2023 dönemi öncesinde de Türkiye’nin tasarruf açığı sorunu yaşadığı bilinmektedir. Tasarruf açığı, Türkiye’nin uzun yıllardır yaşadığı kronikleşmiş bir sorundur.

Türkiye’de 2003 yılından itibaren uygulanmakta olan bireysel emeklilik sistemi ile genel olarak, tasarruf-yatırım açığının azaltılması, dış kaynak ihtiyacının düşürülmesi, ülke ekonomisinin ihtiyaç duyduğu tasarruf artışının sağlanarak yatırımlara yönlendirilecek yeni kaynak yaratılması, sisteme dahil olan katılımcılara emeklilik dönemlerinde ihtiyaç duyabilecekleri ek gelir yaratılması amaçlanmıştır.

2003-2023 döneminde BES ve OKS Toplam Fonlarının (Devlet Katkısı Hariç) GSYİH içindeki payı ortalama % 1,48 olmuştur. BES ve OKS toplam fonlarının gerek yurtiçi tasarruflar gerekse de GSYİH içindeki payı göreceli artış göstermesine rağmen ulaştığı oranlar itibariyle son derecede düşüktür. GSYİH içindeki payı itibariyle Türkiye’de uygulanmakta olan bireysel emeklilik sisteminden elde edilen fonların yurtiçi tasarrufları artırdığı yönünde bir sonuca ulaşmak mevcut durumda olanaklı değildir.

Uygulanmakta olan bireysel emeklilik sistemi ilk halinden çok farklıdır. Sürekli bir dönüşüm yaşayan sistem kamu otoritesi tarafından belli dönemlerde yenilenerek geliştirilmektedir. Ülkenin sosyo-ekonomik koşulları ve gereksinimleri doğrultusunda zaman zaman sisteme müdahale edilmektedir. Yapılan güncellemeler sistemin başarısına olumlu etkiler yapmaktadır.

Türkiye’de bireysel emeklilik sisteminin tüm paydaşlarının (katılımcı, işveren, kamu, emeklilik şirketleri, gözetim ve denetim yapmakla görevli kurum ve kuruluşlar,

vd.) üzerine düşen görev ve yükümlülükler mevcuttur. Türkiye'nin kronik hale gelmiş tasarruf açığının kapatılmasına yönelik ciddi bir araç olarak görülen bireysel emeklilik sisteminin önemi ortadadır. Günümüzde, ülkemizin tasarruf açığının kapatılması için büyük önem verilen bireysel emeklilik sisteminin başarısı son derece önemlidir. Sistem, katılımcı sayısı, sözleşme sayısı ve biriken fon büyüklüğü açısından "başarılı" olarak görülse de çalışmada ulaşılan sonuçların da gösterdiği üzere bireysel emeklilik sistemi tasarruflar üzerinde olumsuz etkiler de yapabilmektedir. Bu olumsuz sonucun üzerinde durulması ve sistemin gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de uygulanan bireysel emeklilik sistemi, "sigortacılık" sisteminin bir ayağı olarak kabul edilmekte ve sigorta sektöründe emeklilik ve hayat branşında faaliyet gösteren şirketler aracılığıyla yürütülmektedir. Oysaki bireysel emeklilik sistemi başlı başına bir finansal araç olarak ele alınıp finans sektörünün ilke ve yönetim teknikleriyle idare edilmelidir. Bireysel emeklilik şirketlerinin yatırım danışmanlığı rolünün artırılarak bu şirketlerin katılımcılarla daha yakından finans ve yatırımcı ilişkisi kurmaları gerekmektedir. Şirketlerin katılımcı sayılarındaki ve topladıkları fonların miktarındaki artıştan ziyade şirketlerin yönettikleri fonların getirilerinin ve büyüme oranlarının ön plana çıkarılması ve şirketlerin performanslarının sıkı şekilde denetlenmesi gerekmektedir.

Son dönemde uygulamaya sokulan fiil ehliyeti şartının kaldırılması (18 yaş şartının kaldırılması), kısmi çekim imkanının getirilmesi, fon birikiminin kredi kullanımında teminat olarak gösterilebilmesi vb. yeni araçlar ve getirilmesi amaçlanan Tamamlayıcı Emeklilik Sistemi mevcut uygulamanın geliştirilmesine yönelik önemli adımlardır. Sistemin katılımcı sayısının artırılmasına ve katılımcıların sistemde daha uzun süre kalmasını sağlamaya yönelik yeni uygulamalar isabetli olmakla birlikte fon yönetimi ve getirileri üzerinde de durulması gerekmektedir. Gerek katılımcıların birikimlerinin gerekse de devlet katkısının getirisinin sürekli denetlenmesi, birikimlerin etkin ve karlı fonlarda değerlendirilmesinin sağlanması tasarrufların artması açısından çok daha önemlidir. Çünkü sistemin katılımcı ve sözleşme sayısında ve fon üretiminde sorun görülmemektedir.

Bireysel emeklilik sisteminin geliştirilmesi için OKS kapsamındaki çalışanlardan ziyade gönüllü katılıma dayanan BES katılımcıları üzerinden hareket

edilmelidir. Çalışanların tasarruf eğiliminin düşük olduğu kabulü doğrultusunda ve sayıca fazla olan BES kapsamındaki katılımcılar öncelikli hedef kitle olarak tercih edilmelidir.

Bireysel emeklilik fonları ağırlıklı olarak altın ve kamu borçlanma fonlarına yönlendirilmektedir. Reel kesime yönelik fonlar katılımcılar tarafından çok daha düşük oranda tercih edilmektedir. Bu sonuç mevcut uygulamanın sürdürülemez olduğunu göstermektedir. Katılımcıların, daha yüksek getiri elde etmelerine imkan verecek ve reel kesimi finanse edecek fonlara yönlendirilmesi gerekmektedir. Hem ekonomik büyüme hem de bireysel emeklilik sistemi açısından altına dayanan yatırım alışkanlığını değiştirici yeni ve karlı finansal araçlar geliştirilmelidir.

Otomatik Katılım Sistemi'nde şirket seçiminde işverenler söz sahibidir. Şirket tercihinde bulunurken işverenlerin ya da idarecilerin, emeklilik şirketinin sahip olduğu fonların geçmiş performanslarını, teknolojik imkanlarını, istihdam yapısını vb. koşullarını incelemeleri isabetli bir tercih için şarttır. Sözleşme sonrası dönemde de çalışılan şirketin fon performansları ve getirileri sürekli takip edilmelidir. Bu noktada, sadece katılımcıların değil özel ya da kamu sektörü karar alıcılarının da finansal okuryazarlık düzeyinin artırılması gerekmektedir.

Bankacılık sektörü Türkiye'nin finans sisteminde çok geniş yer tutmaktadır. Bireysel emeklilik sisteminin gelişmesi finansal araç ve hizmetlerin çeşitlenmesine neden olarak finansal derinliğin artmasına böylelikle finans piyasalarının dönüşüp gelişmesine de önemli katkılar yapacaktır.

Makro bakış açısıyla yaklaşıldığında, uygulamadaki aksaklıklara ve yetersizliklere rağmen Türkiye'de uygulanan bireysel emeklilik sistemi ilgi görmekte, katılımcı sayısı, sözleşme sayısı ve fon büyüklüğü yönünden sürekli büyümektedir. Katılımcıların bireysel emeklilik sistemine ilgi ve güven duyduğu söylenebilir. Katılımcıların gelir düzeyinin düşüklüğünün, kullanılabilir gelirin yetersizliğinin, asgari ücret uygulamasının yaygınlığının da bireysel emeklilik sisteminden beklenen faydaların yetersiz kalmasına neden olduğu da bilinen gerçeklerdir.

KAYNAKÇA

- Achenbaum, W. Andrew: **Social Security, Visions and Revisions**, Twentieth Century Fund Study, New York, Cambridge University Press, 1986.
- Acuner, Serkan: **Türk Hukukunda Bireysel emeklilik Sistemi ve Vergilendirmesi**, 1. bs, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2017.
- Aidoo-Mensah, Daniel: "Savings And Income Relationships Among Households: A Review Of The Literature", **Agricultural Socio-Economics Journal**, 18(3), 2018, pp.133-143.
- Akdemir, Bülent: "Dış Tasarrufların Yurt İçi Tasarruflar Üzerindeki Etkisi: Teori ve Uygulama", Doktora Tezi, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2022.
- Akın, Faruk: "Otomatik Katılım Sisteminin Bireysel Emeklilik Sektörüne Etkileri", **Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 1(1), 2016, s.1-12.
- Akpınar, Özgür: "Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Gelişiminde Devlet Katkısının Rolü" **Yerelden Globale Stratejik Araştırmalar I**, Ed. Neşe Çoban Çelikdemir, A. Ozan Onağ, Özgür Akpınar, London, IJOPEC Publication, 2018, s. 184-201.
- Aksoy, Fatih: "Tasarrufun Belirleyicileri: Tüketici ve Ticari Kredilere İlişkin Bulgular", Uzmanlık Yeterlik Tezi, **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü**, 2016.
- Alper, Yusuf, Aysen Tokol, Çağlar Özdemir: **Sosyal Politika II**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 2878, 2013.
- Alper, Yusuf: "Sosyal Güvenlik ve Emeklilik Yaşının Tespiti", **Çimento İşverenleri Dergisi**, 11(1), 1997, s.3-14.
- Alper, Yusuf: "Sosyal Güvenlikte Yeni Bir Adım: Bireysel Emeklilik", **Çimento İşverenleri Sendikası Dergisi**, 16(2), 2002, s.12-32.

- Alper, Yusuf: "ABD Sosyal Güvenlik Sistemi Bir Model Olabilir mi?", **Çimento İşveren Dergisi**, 22(2), 2008, s.4-31
- Altan, Ö. Zühtü: **İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 79, 2000.
- Antolin, Pablo, Stephanie Payet and Juan Yermo: "Coverage of Private Pension Systems: Evidence and Policy Options", OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No.20, **OECD Publishing**, 2012.
- Apak, Sudi, Kamer Hagop Taşçıyan: "Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Gelişimi.” **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, 2(2), 2010, s.121-129.
- Aren, Sadun: **100 Soruda Ekonomi El Kitabı (Türkiye Ekonomisinden Örneklerle)**, Ankara, İmge Kitapevi Yayınları, 2013.
- Arslan, Fatih: "Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi, Fon Yaratma Kapasitesi ve Sermaye Piyasaları Üzerine Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, **Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2006.
- Athukorala, Prema-Chandra, Pang-Long Tsai,: "Determinants of Household Saving in Taiwan: Growth, Demography And Public Policy”, **The Journal of Development Studies**, 39(5), 2003, pp. 65-88.
- Attanasio, Orazio P., Lucio Picci, Antonello E. Scorcu: "Saving, Growth, and Investment: A Macroeconomic Analysis Using a Panel of Countries", **The Review of Economics and Statistics** 82(2), 2000, pp.182–211.
- Ay, Ahmet, Zeynep Karaçor: "2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinde Krizden Büyümeye Geçiş Üzerine Bir Tartışma”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 16, 2006, s.67-86.
- Aydın, Aslı Elif, Elif Akben Selçuk: "Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım Kararını Etkileyen Faktörler”, **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar**, 54(632), 2017, s.27-37.

- Aydın, Ufuk **Sosyal Güvenlik Sorunlarının Çözümünde Özel Sigortalar**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 117, 1999.
- Bacak, Bünyamin: “Sosyal Güvenlik Yönüyle Bireysel Emeklilik”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı: 49, 2005, s.159-171.
- Bağlan, Cihan "Dünyada ve Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi", Yüksek Lisans Tezi, **Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2006.
- Balcı, Betül, Yasemin Kantar İşcan: "2013 Yılında Tüketici Kredilerine Yönelik Alınan Makro İhtiyati Tedbirlerin Etkisinin Fark İçinde Fark Yöntemiyle Ölçülmesi", **Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı Ekonomi Çalışma Tebliğleri Serisi**, 2016.
- Barber, William J.: **İktisadi Düşünce Tarihi**, Çev. İlhan Durdu, İstanbul, Şule Yayınları, 1995.
- Barış, Serap: “Yurtiçi Tasarruflar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Teori ve Türkiye Örneği”, Yayınlanmış Doktora Tezi, Kayseri, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2014.
- Barro, J. Robert, Xavier Sala-i-Martin: **Economic Growth**, 2. Ed., London, The MIT Press, 2004.
- Başar, Selim, Murat Eren, Gürkan Bozma: Bireysel Emeklilik Tasarruf Oranı ve Cari Açık Arasındaki İlişkiler OECD Ülkeleri üzerine bir Uygulama, **Avrasya Ekonomileri Konferansı**, 2016.
- Bayar, Yılmaz: "Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Emeklilik Fonları, Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme: Bir Panel Nedensellik Analizi", **BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi**, 11(1), 2017, s. 51-64.
- Baybora, Dilek Sosyal Güvenlik Hukuku Hakkında Genel Bilgiler ve Ülkemizde Sosyal Güvenlik Hizmetlerinin Kurumsal Yapısı, **İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku**, Ed. Hasan Nüvit Gerek, Fatma Kocabaş, Anadolu Üniversitesi Yayını, 2019, s.194-226

- Bebczuk, Ricardo N.,
Alberto R. Musalem: "Pensions and Saving: New International Panel Data Evidence", **Department of Economics, Working Papers 061**, Departamento de Economía, Facultad de Ciencias Económicas, Universidad Nacional de La Plata, 2006.
- Bebczuk, Ricardo,
Eduardo Cavallo: "Is business saving really none of our business?", **Applied Economics**, 48(24), 2015, pp. 2266–2284.
- Bedir, Eyüp, Yusuf
Alper, Ayşen Tokol,
Mehmet Merve
Özaydın, Banu Metin: **Sosyal Politika**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2628, 2012.
- Bedük, Aykut, Okan
Mete: "Avrupa Birliği Sürecinde Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Reorganizasyon Çalışmaları", **Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi**, Sayı 11, 2006, s. 24-42.
- Bhandari, R.,
Dharmendra Dhakal,
Gyan Pradhan, Kamal
P. Upadhyaya: "Determinants of private saving in South Asia", **South Asia Economic Journal**, 8(2), 2007, pp. 205-217.
- Blake, David: "Does It Matter What Type of Pension Scheme You Have?", **The Economic Journal**, Vol. 110, No. 461, 2000, pp. 46-81.
- Bostancı, Resul: "Bireysel Emeklilik Sektöründe İşveren (Sponsor) Katkılı Sözleşmelerin Etkisi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, İstanbul.
- Boyacıoğlu, Namıka,
Mehmet Öçal : "Sosyal Güvenlik Hizmetlerinin Finansman Yöntemleri: Türkiye’de ve Dünyada Sosyal Güvenliğin Finansmanına Kısa Bir Bakış", **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 10(26), 2018, s.910-923.
- Bozkuş, Sezer, Şenay
Üçdoğruk: "Hane Halkı Tasarruf Tercihleri-Türkiye Örneği", **8. Türkiye ve İstatistik Kongresi**, Malatya, İnönü Üniversitesi, 2007.
- Böhm, Wencke: "Pension Systems and Their Meaning for Welfare: A Comparison of PAYG and FF Pension Systems", **Bielefeld University**, 2012

- Brown, John **The British Welfare State: A Critical History**, Cambridge, 1995.
- Buzlupınar, Elif: "Emeklilik Fonları Sermaye Piyasalarına Kaynak Aktarımı Türkiye Üzerine Değerlendirmeler", **Sermaye Piyasası Kurulu Yayını**, Yayın No: 47, 1. bs., Ankara, 1996.
- Carbaugh, Robert J.: **International Economics**, 12th ed., USA, Cengage Learning, 2009.
- Carroll, Christopher D., David N.Weil: "Saving And Growth: A Reinterpretation", **Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy**, Volume 40, 1994, pp. 133-192
- Chand, Sheetal K., Albert Jaeger, "Reform Options for Pay-As-You-Go Public Pension Systems (English)", Social protection discussion paper ; no. SP 9927 Washington, D.C. : World Bank, 1999 Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/452401468740412410/Reform-options-for-pay-as-you-go-public-pension-systems>
- Cignafinans Dünyada Bireysel Emeklilik. Bireysel Emeklilik Sistemi ve Türkiye Değerlendirmesi TSA / YIL: 19 S: 3, Aralık 2015 263 <http://www.cignafinans.com.tr/bireysel-emeklilik/bireysel-emekliliksisitemi/SitePages/dunyada-bireysel-emeklilik.aspx>
- Cooper, Richard N.: "Global Imbalances: Globalization, Demography, and Sustainability", **Journal of Economic Perspectives**, 22(3), 2008, pp. 93-112.
- Çelik, Orkun, Elif Erer: "Bireysel Emeklilik Fonları ve Cari Açık Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği", **Ege Akademik Bakış Dergisi**, 18(2), 2018, s. 289-305.
- Çolak, Ömer Faruk; Harun Öztürkler: "Tasarrufun Belirleyicileri: Küresel Tasarruf Eğiliminde Değişim ve Türkiye’de Hanehalkı Tasarruf Eğiliminin Analizi", **Bankacılar Dergisi**, 23(82), 2012, s. 3-44.
- Day, Phyllis J.: **A New History of Social Welfare**, 2nd edition, Massachusetts, Allyn and Bacon Publication, 1997.

- Dayal-Gulati,
Anuradha, Christian
Thimann: "Saving in Southeast Asia and Latin America Compared:
Searching for Policy Lessons", **IMF Working Paper**, 1997.
- de Serres, Alain,
Florian Pelgrin: "The Decline in Private Saving Rates in the 1990s in OECD
Countries: How Much Can Be Explained by Non-wealth
Determinants?" **OECD Economics Department Working
Papers**, No:344, 2002, s.1–49.
- Demirci, Azmi,
Atakan Şen: **Bireysel Emeklilik Sistemi**, İstanbul, Maliye Hesap Uzmanları
Derneği, 2006.
- Demirhan, Burçin: Bireysel Emeklilik Sistemi ve Türkiye’de Bireysel Emeklilik
Sistemi Getirilerinin Farklı Yatırım Araçları ile Kargalaştırmalı
Analizi, Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi
Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü**, 2017.
- Derelioğlu, Deniz: **Türkiye’de Özel Emeklilik Fonu Uygulamaları (2001)**,
TUGİAD Ekonomi Ödülleri 2000, Rota Yayın Yapım, İstanbul.
- Devlet Planlama
Teşkilatı (DPT): "8. Beş Yıllık Kalkınma Planı", **Sosyal Güvenlik Özel İhtisas
Komisyonu Raporu**, DPT: 2592, ÖİK: 604, Ankara, 2001.
- Diamond, Peter A.,
Peter R. Orszag: **Saving Social Security: A Balanced Approach**, Washington,
D.C., The Brookings Institution Publ., 2004.
- Dilik, Sait: "Sosyal Güvenliğin Yöntemleri", **Ankara Üniversitesi SBF
Dergisi**, 26(04), 1971, 73-87.
- Dilik, Sait: "Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi", **Ankara Üniversitesi
SBF Dergisi**, 43(01), 1988, s.41-80.
- Dilik, Sait: **Sosyal Güvenlik**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi,
1992.

- Duman, Yunus: “Dünyanın En Yaşlı İkinci Ülkesi Almanya’da Riester Emeklilik Sistemi ile Zorunlu Emeklilik Sigortası Arasındaki İlişkinin Analizi” **Sosyal Güvence Dergisi**, Sayı 5, 2014, s.49-66.
- Dur, Varol: “Dünya Bankasının Ulusal Sosyal Güvenlik Reformlarına Etkisi”, **Sosyal Güvence Dergisi**, Sayı 6, 2014, s. 5-27.
- Dünya Bankası, T.C. Kalkınma Bakanlığı: "Yüksek Büyümenin Sürdürülebilirliği: Yurtiçi Tasarrufların Rolü", **Türkiye Ülke Ekonomik Raporu**, Rapor No. 66301-TR, 2011.
- Eken, M. Hasan, Hakan Gaygısız: “Bireysel Emeklilik Şirketlerinde Risk Yönetimi ve Türkiye Örneği”, **Maliye Finans Yazıları**, 24 (88), 2010, s. 55-78.
- Elbil, Candaş: Bireysel Emeklilik Sisteminde Faizsiz Yaklaşım: Türkiye Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2015.
- Emeklilik Gözetim Merkezi (EGM): Yıllık Gelişim Raporları, Bireysel Emeklilik Sistemi Gelişim Raporu, 2004, (Çevrimiçi) <https://www.egm.org.tr/bilgi-merkezi/yillik-gelisim-raporlari/>, 12.09.2020.
- Emeklilik Gözetim Merkezi (EGM): <https://www.egm.org.tr/otomatik-katilim/oks-nedir/>, 01.06.2024.
- Emeklilik Gözetim Merkezi (EGM): Özel Emeklilik Fon Performans Değerlendirme Sistemi Raporları, (Çevrimiçi) <https://www.egm.org.tr/fonlar/fon-performans-degerlendirme-sistemi/ozel-emeklilik-fon-performans-degerlendirme-sistemi-raporlari/>, 01.06.2024.
- Emeklilik Gözetim Merkezi (EGM): Mevzuat, (Çevrimiçi) <https://www.egm.org.tr/mevzuat/bireysel-emeklilik-mevzuati/>, 02.06.2024.
- Emeklilik Gözetim Merkezi (EGM): www.egm.org.tr, 20.12.2023

- Emeklilik Gözetim Merkezi (EGM): Sonlanan Sözleşmelerin Kıdem Ayına Göre Dağılımı, <https://www.egm.org.tr/bilgi-merkezi/istatistikler/>, 02.06.2024
- Erdem, Tahir: “Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelik Değişikliklerin Eleştirisi”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 104, 2013, s. 73-116.
- Erenel, Aylin: "Türkiye’de Bireysel Emeklilik Fonlarının Performans Değerlendirmesi", Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü**, 2021.
- Ergenekon, Çağatay: **Özel Emeklilik Fonları Şili Örneğinden Alınacak Dersler**, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, 1998.
- Ergenekon, Çağatay: “Sosyal Güvenlik Fonları ve Sermaye Piyasası”, **İktisat Dergisi**, Sayı, 400, 2000.
- Erkan, Çisil: “Niğde İlinde Hanehalkı Gelir, Tüketim ve Tasarruf Eğilimlerinin Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, **Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2014.
- Erkiletlioğlu, Hatice, Erhan Gül, Aslı Göksun Şat, Bora Çevik: **Türkiye’de Tasarruf Eğilimi**, Türkiye İş Bankası A.Ş. İktisadi Araştırmalar Bölümü, 2011.
- Erol, Ahmet, A. Ercan Yıldırım: **Tüm Yönleriyle Bireysel Emeklilik Sistemi**, 2. bs, İstanbul, Yaklaşım Yayınları, 2004.
- Ertuğrul, Hasan Murat, Pınar Fulya Gebeşoğlu: “The Effect Of Private Pension Scheme on Savings: A Case Study for Turkey” Borsa İstanbul Review, 20(2), 2020, s.172-177.
- Evcil, Cahit: "Türk Sosyal Güvenlik Sistemi, Sistemin Sorunları ve Bu Sorunlara Çözüm Önerileri", Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 1997.

- Friedman, Milton: **A Theory of the Consumption Function**, New Jersey, Princeton University Press, 1957.
- Fry, Maxwell J.: "Terms-of-Trade Dynamics in Asia: An Analysis of National Saving and Domestic Investment Responses to Terms-of-Trade Changes in 14 Asian LDCs", **Journal of International Money and Finance**, 5(1), 1986, pp. 57-73.
- Furman, Jason; Joseph Stiglitz: "Economic Consequences of Income Inequality" Proceedings - **Economic Policy Symposium** - Jackson Hole, Federal Reserve Bank of Kansas City, 1998, pp. 221-263.
- Grigoli, Francesco, Alexander Herman, Klaus Schmidt-Hebbel: "World Saving", International Monetary Fund, **IMF Working Paper**, No.14/204, 2014.
- Gupta, Kanhaya L.: "Dependency Rates and Savings Rates: Comment", **American Economic Review**, American Economic Association, 61(3), 1971, pp. 469-471.
- Gülhan, Cem: "Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi", Yüksek Lisans Tezi, **Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2007.
- Günay, Gülay; Hidayet Güneş: "Bireysel Emeklilik Sistemi ve Türkiye Değerlendirmesi", **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 19(3), 2015, s. 245-266
- Güneş, İsmail, Soner Yakar : "Sosyal Sigorta Finansman Yöntemleri ve Türkiye’de Sosyal Sigorta Kurumlarının Finansman Yöntemlerinin Değerlendirilmesi", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 13(2), 2004, s.127-142.
- Güven, Sami: Sosyal Politikanın Temelleri, 3. bs, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2001.
- Güvercin, Cemal Hüseyin: "Gemlik Eğitim ve Araştırma Bölgesi’nde Yeşil Kart Sahiplerinin Bazı Özellikleri Yeşil Kart Kullanımı ve Bunu Etkileyen Faktörler", Uzmanlık Tezi. Bursa 2000.

Güvercin, Cemal
Hüseyin:

“Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Tarihçesi”, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, Cilt 57, 2004, Sayı 2, 89-95

Güvercin, Cemal
Hüseyin:

“Cumhuriyet Döneminden Günümüze Sağlıkta Sosyal Güvenliğin Tarihçesi”, **6. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Günleri**, Hatay, 27 - 30 Mayıs 2009.

Güzel, Ali, Ali Rıza
Okur, Nürşen
Caniklioglu,

Sosyal Güvenlik Hukuku, 12. bs., İstanbul, Beta Basım Yayın, 2009.

Güzel, Ali, Ali Rıza
Okur, Nürşen
Caniklioglu,

Sosyal Güvenlik Hukuku, 17. bs., İstanbul, Beta Basım Yayın, 2018.

Güzel, Ali; Ali Rıza
Okur:

Sosyal Güvenlik Hukuku, 3. bs., İstanbul, Beta Basım Yayın, 1999.

Hadzimusiç, Adnan

Sosyal Güvenlik Hukuku, 2017,
https://pfk.edu.ba/v2/bs/studentska-sluzba/internationalstudents/download/5081_f955db7c49c117894573131e466a7dde

Han, Ergül, Ayten
Ayşen Kaya:

Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika, 6.bs., Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2008.

Hançerlioğlu, Orhan:

Ekonomi Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981.

Haque, Nadeem U.,
M. Hashem Pesaran,
Sunil Sharma:

"Neglected Heterogeneity and Dynamics in Cross-Country Savings Regressions", **Cambridge Working Papers in Economics, Faculty of Economics, University of Cambridge**, 1999.

Holzmann, Robert:

On Economic Benefits and Fiscal Requirements of Moving from Unfunded to Funded Pensions, United Nations, 1997.

- Holzmann, Robert: “Global Pension Systems and Their Reform: Worldwide Drivers”, **Trends and Challenges, International Social Security Review**, 66(2), 2013, pp. 1-29.
- Hondroyiannis, George: "Private saving determinants in European countries: A panel cointegration approach", **The Social Science Journal**, 43(4), 2006, pp.553–569.
- Horoz, Umut: “Bireysel Emeklilik Pazarı ve Şirket Stratejileri”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2006.
- International Labour Organisation (ILO) **Introduction to Social Security**, International Labour Organisation, 3th Edition, Geneva, 1984.
- İnan, Mahmut: “Türkiye’de 1980 Sonrasında Uygulanan Tasarruf Politikaları ve Tasarrufların Yatırıma Dönüştürülmesinde Vergi Sisteminin Etkisi”, Doktora Tezi, Ankara, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2007.
- İslamoğlu, Mehmet, Hakim Aziz, Alp Konak: “Türkiye ve G7 Ülkelerinde Bireysel Emeklilik Sistemi Uygulamaları”, **Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 5(3), 2020, s.557-570.
- İş Portföy Yönetimi A.Ş. (Çevrimiçi) www.isportfoy.com.tr, 01.06.2024
- Kara, Sümeyra; Yılmaz Yıldız: “Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi: 2012 Sonrası Yapılan Reformlar ve Beklentiler”, **İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi**, 4(1), 2016, s.23- 45.
- Kara, Tansu: "Türk Sosyal Güvenlik Sistemi’nde Finansman Krizi ve Bireysel Emeklilik Sistemi", Yüksek Lisans Tezi, **Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2006.
- Karagöl, Erdal Tanas, Burcu Özcan: Sürdürülebilir Büyüme İçin Tasarruf, Sayı 92, Ankara, SETA, 2014 (Çevrimiçi), http://file.setav.org/Files/Pdf/20140508140738_surdurulebilir-buyume-icin-tasarruf-pdf.pdf, 07.06. 2020.

- Karakaş, Eser: “Neo-klasik Teoride Vergileme-Tasarruf İlişkisi ve Türkiye Örneği (1963-1984)”, Doktora Tezi, **İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 1986.
- Karausta, Zafer: “Bireysel Emeklilik Şirketlerinde Fon Kaynak Kullanım Analizi” Yüksek Lisans Tezi, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2008.
- Karluk, S. Rıdvan: **Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisi’nde Yapısal Dönüşüm**, 12. bs., İstanbul, Beta Yayınları, 2009.
- Kayhan, İbrahim: “Türk Hukukunda Bireysel Emeklilik Sistemi”, Yüksek Lisans Tezi, Konya, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2007.
- Kazgan, Gülten: **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1984.
- Kazgan, Gülten: **Ekonomide Dışa Açık Büyüme**, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1985.
- Kazgan, Gülten: **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, 3. bs, Remzi Kitabevi, 1989.
- Kazgan, Gülten: **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, 7. Baskı, Remzi Kitabevi, 1997.
- Kazgan, Gülten: **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, 20. Baskı, Remzi Kitabevi, 2016.
- Keynes, John Maynard: **The General Theory of Employment, Interest, and Money**, 1936.

- Keynes, John
Maynard: **The General Theory of Employment, Interest, and Money**, San Diego, Harcourt Brace, 1991.
- Keynes, John
Maynard: **Genel Teori: İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi**, Çev. Uğur Selçuk Akalın, İstanbul, Kalkedon, 2008.
- Kıloğlu, Meltem: "Türk Sosyal Güvenlik Sistemi İçinde Bireysel Emeklilik Sisteminin Yapısı ve İşlevi", Yüksek Lisans Tezi, İzmir, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2007.
- Kıyılar, Murat; Okan
Acar: "Ülkemizde Tasarruf Oranlarını Etkileyen Faktörler ve Bölgeler Arası Tasarruf Alışkanlıklarının Tespiti Üzerine Bir Araştırma", **İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü Dergisi**, 2012, Sayı: 73, s. 41-60.
- Kızılot, Şükrü: **Sağlık Sigortası ve Bireysel Emeklilik Sigortası**, TSRSB Yayın No: 4, B.1, İstanbul, 2005.
- Korkmaz, Suham: "Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Gelişim Süreci ve Etkileri", Yüksek lisans Tezi, **Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2019.
- Kumcu, S. Yağmur,
Cüneyt Yenal Kesbiç: "Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi Politikalarının Hanehalkı Tasarruf Eğilimine ve Yatırımlara Etkisi," **Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi**, 5(4), 2019, s.59-67
- Loayza, Norman;
Klaus Schimidt-
Hebbel ve Luis
Servén: "What Drives Private Saving Around The World", **The World Bank Economic Review**, 14(3), 2000, pp. 393-414.
- Lopez-Murphy, Pablo,
Alberto R. Musalem: "Pension Funds and National Saving", **Policy Research Working Paper Series**, The World Bank, 2004
- Malthus, Thomas: **Principles of Political Economy**, 2nd ed., Electronic Scholarly Publishing, London, 1978.

- Manisalı, Erol: **İktisada Giriş**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1980.
- Mankiw, N. Gregory: **Principles of Economics**, USA, Cengage Learning, 2008.
- Marx, Karl: **Kapital Ekonomi Politîğin Eleştirisi**, 3. bs., Yordam Kitap Basın ve Yayın, İstanbul, 2013 (1883).
- Masson, Paul R.,
Tamim Bayoumi,
Hossein Samiei: "International Evidence on the Determinants of Private Saving", **IMF Research Department Working Paper**, 1995
- Masson, Paul R.;
Tamim Bayoumi;
Hossein Samiei : "International Evidence on the Determinants of Private Saving", **The World Bank Economic Review**, 12(3), 1998, pp. 483-501.
- Matur, Eser Pirgan,
Ali Sabuncu, Sema
Bahçeci: "Determinants of Private Saving and Interaction Between Public & Private Savings in Turkey", **Topics in Middle Eastern and North African Economies**, electronic journal, 14, Middle East Economic Association and Loyola University Chicago, 2012.
- Meral, Hasan, Erişah
Arıcan: "Bireysel Emeklilik Sistemine Otomatik Katılım: Türkiye İçin Bir Uygulama", **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, 12(22), 2020, s. 190-212.
- Metin Özcan,
Kıvılcım, Aslı Günay,
Seda Ertaç: "Macro and Socioeconomic Determinants of Turkish Private Savings", **Journal of Economic Cooperation and Development**, 33(2), 2012, pp. 93-130.
- Mladen, Luise: "A Comparative Review Over the Pension Systems' Performance in Central and Eastern European Countries", **Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology**, 2(5), 2012, pp. 1-16.
- Modigliani, Franco,
Marialuisa Ceprini,
Arun S. Muralidhar: "A Better Solution To The Social Security Crisis: Funding With A Common Portfolio", **World Economy Laboratory at Massachusetts Institute of Technology**, 2001.

Oktayer, Nagihan,
Asuman Oktayer:

“Özel Emeklilik Fonlarının Finansal Piyasaların Gelişimine Etkileri”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi**, 9(2), 2007, s.55-80.

Oktayer, Nagihan:

“Gelir ve Tüketim Vergilerinin Tasarruflar Üzerine Etkileri”, **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, 41. Seri, 2002, İstanbul, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, 2003, s. 155-167.

Orenstein, Mitchell A:

“The New Pension Reform as Global Policy”, **Global Social Policy**, 5(2), 2005, pp: 175-202.

Organisation for
Economic Co-
operation and
Development
(OECD):
Organisation for
Economic Co-
operation and
Development
(OECD):

Pensions at a Glance 2011, Retirement-Income Systems in OECD and G20 Countries, http://dx.doi.org/10.1787/pension_glance-2011-en, 03.06.2024

Pension Markets in Focus 2023, (Çevrimiçi) https://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/pension-markets-in-focus-2023_28970baf-en, 01.06.2024.

Orhan, Mehmet:

“Bireysel Emeklilik Sistemi ve Genç Tüketicilerin Algı ve Tutumları Üzerine Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, **Ankara, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü**, 2015.

Özbek, Nadir:

Cumhuriyet Türkiye’sinde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar, Emeklilik Gözetim Merkezi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2006.

Özcan, Burcu, Ayşe
Esra Peker:

“Özel Tasarrufun Belirleyenleri: Türkiye Örneği”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 28(2), 2018, s.179-197.

Özdemir, Süleyman

Küreselleşme Sürecinde Refah Devlet, İstanbul, İTO Yayınları, 2007.

Özel, Özgür; Cihan
Yalçın:

“Yurtiçi Tasarruflar ve Bireysel Emeklilik Sistemi: Türkiye’deki Uygulamaya İlişkin Bir Değerlendirme”, **TCMB Çalışma Tebliği**, 13(04), 2013, s. 1-35.

- Özer, Ayşe Merve: “Türkiye’de Sermaye Hareketlerinin Gelişimi ve Yatırım Tasarruf Üzerine Etkiler”, Yüksek Lisans Tezi, Konya, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2012.
- Özkan Karabacak, Hatice, Fatma Mumcu Küçükçaylı: "Bireysel Emeklilik Sisteminin Seçilmiş Makroekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği", **Ünye İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 3(2), 2020, s. 30-46.
- Özmert Koçer, Şeniz: “Almanya Federal Cumhuriyeti Sosyal Güvenlik Sistemi Ve Sistem İçerisinde Sosyal Sigorta Uygulamaları”, Uzmanlık Tezi, **T.C. Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü**, 2014.
- Öztürk, Yavuz: “Dünyada ve Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi: Türkiye Performansı Üzerine Değerlendirme”, Doktora Tezi, Trabzon, **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2010.
- Paksu, Mehmet Tufan: “Bireysel Emeklilik sistemi ve Ekonomik Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Denizli, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2007.
- Parasız, İlker: **Para Politikası**, Bursa, Ezgi Kitapevi, 1996.
- Parasız, İlker: **Türkiye Ekonomisi 1923’ten Günümüze İktisat ve İstikrar Programları**, Bursa, Ezgi Kitapevi, 1998.
- Parasız, İlker: **Kalkınma Ekonomisi**, Bursa, Ezgi Kitapevi, 2005
- Pennachi, Laura: “Behind of Tyranny of Cliches Pay As You Go Versus Funded Pensions”, 2003 (Çevrimiçi)
http://www.ucis.pitt.edu/cwes/CWES/CWES_Lectures/PDFs/Pennacchi_Tyranny.pdf, 01.06.2024.
- Peterson, Wallace C.: **Gelir, İstihdam ve Ekonomik Büyüme**, Çev. Talat Güllap, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayını, 1994.

- Ramsey, Frank P.: "A Mathematical Theory of Saving", **The Economic Journal**, 38(152), 1928, pp.543-559.
- Reece, Christopher, Abdoul G. Sam: "Impact of Pension Privatization on Foreign Direct Investment", **World Development**, 40(2), 2012, s.291-302.
- Resmi Gazete: 1479 Sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu, Resmi Gazete, 1971, (Çevrimiçi)
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1479.pdf> , 01.06.2023.
- Resmi Gazete: Bireysel Emeklilik Danışma Kurulunun Çalışma Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik, 26606, 07 Nisan 2001, <https://www.tsb.org.tr/default.aspx?pageID=654&yid=92>, 15.09.2020.
- Resmi Gazete: Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu, Resmi Gazete, 24366, 07.04.2001, (Çevrimiçi)
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/04/20010407.htm>, 01.06.2023.
- Resmi Gazete: 5502 Sayılı Sosyal Güvenlik Kurumuna İlişkin Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun, Resmi Gazete, S.26173, Cilt:45,2006, Madde:2, (Çevrimiçi)
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5502.pdf> , 01.06.2023.
- Resmi Gazete: Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ve ekleri, 17.12.2016, (Çevrimiçi)
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/12/20161217-9.htm>, 01.06.2023.
- Rezk, Ernesto, Mariano Irace, Vanina Ricca: "Pension Funds' Contribution to the Enhancement of Aggregate Private Saving: A Panel Data Analysis for Emerging Economies", **Working Paper**, 2012, pp.309-343.
- Ricardo, David: **Ekonomi Politîğin ve Vergilendirmenin İlkeleri**, Çev. Tayfun Ertan, İstanbul, Belge Uluslararası Yayıncılık, 1817.
- Richardson, J. Henry: **İktisadi ve Mali Yönüyle Sosyal Güvenlik**, Çev. Turan Yazgan, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Yayını, 1970.

- Röpke, Wilhelm: **İktisat İlmi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Talebesi Cemiyeti İlmi Neşriyatı, 1934.
- Samancı, Selen: “Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Analizi ve Tüketicilerin Yaklaşımları Üzerine Bir Araştırma: Ankara İli Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, **Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü**, 2010.
- Sancak, Ercan, Nedret Demirci: “Ulusal Tasarruflar ve Türkiye’de Sürdürülebilir Büyüme İçin Tasarrufların Önemi” **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 8(2), 2012, s. 159-198.
- Satır, Abdurrehim: “Bireysel Emeklilik Sistemi ve Türkiye’deki Uygulaması”, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2008.
- Schimmelpfennig, Axel: "Pension Reform, Private Saving, and the Current Account in a Small Open Economy", International Monetary Fund, **IMF Working Paper**, 2000.
- Sebastian, Edwards: "Why are Latin America' s Savings Rates So Low? An International Comparative Analysis", **Journal of Development Economics**, 51(1), 1996, s.5-44.
- Sermaye Piyasası Kurulu: Bireysel Emeklilik ve Emeklilik Yatırım Fonları Bireysel Emeklilik Sistemini Tanıtıcı Bilgiler, 2005, (Çevrimiçi) www.spk.gov.tr, 12.09.2020.
- Sezgin, Zafer; Cüneyt Sevim, Figen Kalyoncu: “Türkiye Ekonomisinde Cari Açık Sorunu: Tasarrufların Önemi ve Bireysel Emeklilik Sistemi”, **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 5(2), 2015, s.227-240.
- Smith, Adam: **Ulusların Zenginliği**, Çev. Ayşe Yunus, Mehmet BAKIRCI, 4. bs. İstanbul, Yeni Alan Yayıncılık, 2004.
- Solmaz, Arzu: “Bireysel Emeklilik Fonlarının Türkiye Ekonomisindeki Önemi, Gelişimi Ve Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırılması” Yüksek Lisans Tezi, **Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2016.

- Sönmez, Deniz: “Bireysel Emeklilik Sistemi ve Beklentiler”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, **Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2008.
- Şakar, Müjdat **Sosyal Sigortalar Uygulaması**, İstanbul, Der Yayınları, 2006.
- Şakar, Müjdat **Sosyal Güvenliğin Finansmanı, Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti Sosyal Güvenlik Kurultayı**, Ankara, Cemiyet Yayınları, No: 2, 1992.
- Şen, Murat; Tekin Memiş: “Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu’na Eleştirel Bir Yaklaşım”, **Atatürk Üniversitesi Erzurum Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1(4), 2001, s.485-512.
- Şengür, Mehmet; Sami Taban: “Türkiye’de, Hanehalkı Tasarruflarının Gelir Dışındaki Belirleyicileri” **Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, 2016, 3(1), s. 29-53.
- Şenocak, Hasan "Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi", **Journal of Social Policy Conferences**, Sayı 56, 2009, s.410-468.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (Çevrimiçi) <https://www.mfa.gov.tr/who.tr.mfa>, 11.05.2020.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Ekonominin Genel Dengesi, (Çevrimiçi) <https://www.sbb.gov.tr/resmi-istatistik-programina-katkilarimiz/>, 03.06.2024.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı 11. Kalkınma Planı (2019-2023), **Tüketim ve Tasarruf Eğilimleri Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, 2018, (Çevrimiçi) https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/Tuketim_ve_TasarrufEgilimleriOzellhtisasKomisyonuRaporu.pdf, 10.05.2024
- T.C. Kalkınma Bakanlığı 12. Kalkınma Planı (2024-2028), 2023, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/09/Orta-Vadeli-Program_2024-2026.pdf,)

T.C. Kalkınma Bakanlığı	Yüksek Büyümenin Sürdürülebilirliği: Yurt İçi Tasarrufların Rolü, Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayını, 6, 2012.
T.C. Kalkınma Bakanlığı	Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), 2006 https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Dokuzuncu_Kalkinma_Plani-2007-2013.pdf
T.C. Kalkınma Bakanlığı:	Yıllık Programlar-2005 , (Çevrimiçi) http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx? Li st=3eed905c-13c1-46b3ae59964fa133617d&ID=24&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Er%2FPages%2FYillikProgramlar%2E aspx&ContentTypeId=0x01000F382B06F403364EB21CE0 CCE7B0889C , 11.05.2020.
T.C. Kalkınma Bakanlığı:	2013 Yılında Tüketici Kredilerine Yönelik Alınan Makro İhtiyati Tedbirlerin Etkisinin Fark İçinde Fark Yöntemiyle Ölçülmesi, 2016
T.C. Sosyal Güvenlik Kurumu	(Çevrimiçi) http://eski.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/kurumumuz/tarihce/tarihce , 11.05.2020.
Takasbank	(Çevrimiçi) www.tefas.gov.tr , 01.06.2024.
Talas, Cahit:	Toplumsal Politika , 5.Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 1997.
Tapia:	Description of Private Pension Systems 2008. (Çeviriçi) https://www.oecd.org : https://www.oecd.org/finance/private-pensions/41408080.pdf ,
Taşcı, Faruk:	“Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya Örnekleri”, Çalışma ve Toplum , 1(24), 2010, s. 175-202.
Tepekule, Umut:	"Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Yeniden Yapılandırılması Çerçevesinde Reform Sürecinin Değerlendirilmesi", Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , 2008.

- The World Bank **Averting the Old Age Crisis: Policies to Protect the Old and Promote Growth**, Washington: Oxford University Press, 1994, ISBN 0-19-520996-6.
- Timur, Mustafa Caner, Doğan, Zehra: “İstihdam Yaratmayan Büyüme: Türkiye Analizi Jobless Growth: Analysis of Turkey”, **Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 2, 2015, s. 231-247.
- Tuğsel, Erdem: "Ülkemizde Bireysel Emeklilik Sistemi ve Fonların Kaynağını Etkileyen Unsurlar", Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2007.
- Tuncay, A. Can, Ömer Ekmekçi: **Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri**, İstanbul: Beta Yayınevi, 2011.
- Tunç, Yusuf Erdem: “Türkiye Bireysel Emeklilik Sistemi”, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, **19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2016.
- Tunçomağ, Kenan **Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar**, İstanbul, Sermet Matbaası, 1975.
- Türkiye Bankalar Birliği: Bankalarımız 2023, (Çevrimiçi), https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/9034/Bankalarimiz_2023.pdf, 01.06.2024
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB): Tasarruf-Yatırım Dinamikleri ve Cari İşlemler Dengesi Gelişmeleri Raporu, 2015, (Çevrimiçi) https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/1c433a55-1f294115-acd770dc3861772b/TCMBKITAPC_IK_20151.Pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=RO_OTWORKSPACE-1c433a55-1f29-4115-acd7-70dc3861772b-m5lk1bu, 15.06. 2020.
- Türkiye Sigorta Birliği: Emeklilik Yatırım Fonları Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik, (Çevrimiçi) <https://www.tsb.org.tr/emeklilik-yatirim-fonlarinin-kurulus-ve-faaliyetlerine-iliskin-esaslar-hakkinda-yonetmelik.aspx?pageID=434>, 15.09.2020.
- Türkiye Sigorta Birliği: İstatistikler, (Çevrimiçi) <https://www.tsb.org.tr/tr/istatistik/genel-sigorta-verileri/istihdam>, 04.06.2024.

Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD)

Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma Sorunları Reform İhtiyacı, Arayışlar, Çözüm Önerileri, Yayın No: TÜSİADT/97 10/217, 1977.

Uğur, Suat:

Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Özel Emeklilik Programlarının Yeri ve Gelişimi, TISK Yayınları, İstanbul, 2004, (Çevrimiçi) <https://www.tisk.org.tr/yayinlar.html>, 15.09.2020.

Uğur, Suat:

“Sosyal Güvenliğimizdeki Son Gelişmelerin Değerlendirilmesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 4(2), 2002, s.131-146

Uluatam, Özhan:

Makro İktisat, 9. bs, Ankara, Savaş Yayınları, 1998.

Uyar, Hilal İlgin:

Bireysel Emeklilik Sistemi, Ankara, Detay Yayıncılık, 2012.

Uygur, Ercan:

“Türkiye’nin Yürürlüğe Koyduğu İstikrar Programlarının Başarısında Yabancı Sermaye Girişlerinin Yeri ve Önemi”, **Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye**, Ankara, TCMB, 2001.

Uygur, Ercan:

“Türkiye’de Tasarrufların Seyri ve Etkileyen Bazı Unsurlar. Tartışma Metni” Ankara, Türkiye Ekonomi Kurumu, 2012, (Çevrimiçi) www.tek.org.tr., 02.05.2019.

Uysal, Yaşar:

“Bölüşüm İlişkileri ve Bu İlişkilerin Düzenlenmesinde Etkili Olabilecek İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi – Türkiye Örneği”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 1(2), 1999 (a), s. 186-228

Uzay Nispet:

“Tasarruf Davranışını Belirleyen Faktörler: Teori ve Türkiye Uygulaması”, Doktora Tezi, Kayseri, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 1997.

Uzunoğlu, Sadi;
Ayhan Aytaç; Nural Yıldız; Kasırga Yıldırak; Ahmet Atakişi:

Temel Ekonomi, 2. bs., İstanbul, Literatür, 2008.

- Ünsal, Erdal M.: **İktisadi Büyüme**, Ankara, İmaj Yayınevi, 2007.
- Vakıf Emeklilik: Bireysel Emeklilik Sistemi Temel Eğitim Notları, İstanbul, 2003
- Vittorio, Corbo, Klaus Schmidt-Hebbel: "Public Policies and Saving in Developing Countries", Country Economics Department The World Bank, **Working Paper**, 1991.
- Wachtel, Paul: "Inflation, Uncertainty, and Saving Behavior since the Mid-1950s", **Explorations in Economic History**, 1977, s. 558- 578.
- Walker, Robert L. **Social Security and Welfare: Concepts and Comparisons**, Berkshire Open University Pres, 2005.
- Wang, Lu; A. Davis Otto: "Freedom and Other Variables in the Choice of Public Pension Systems", **Public Choice**, Springer, vol. 114(3-4), 2003, pp.361-385.
- Yalçın, Nergiz: "Bireysel Emeklilik Sisteminin Finansmanı ve Öngörüler", Yüksek Lisans Tezi, Ankara, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2016.
- Yanardağ, M. Özgür: "Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi ve Bireysel Emeklilik Sisteminin Etkinliği, Muğla İli Üzerine Ampirik Bir İnceleme", Doktora Tezi, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2010.
- Yaraşır, Sevinç, Binhan Elif Yılmaz: "OECD Ülkelerinde Özel Tasarruflar: Bir Bakış (1999-2007)", **Maliye Dergisi**, Sayı 160, Ocak -Haziran, 2011, s.139-153.
- Yentürk, Nurhan: **Körlerin Yürüyüşü Türkiye Ekonomisi ve 1990 Sonrası Krizler**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003.

- Yentürk, Nurhan: **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2005.
- Yerdelen Tatoğlu,
Ferda: **İleri Panel Veri Analizi**, Stata Uygulamalı, 4. bs., Beta Yayınları, İstanbul, 2020 (a)
- Yerdelen Tatoğlu,
Ferda: **Panel Veri Ekonometrisi**, Stata Uygulamalı, 5. bs., Beta Yayınları, İstanbul, 2020 (b)
- Yeşilyurt, Hilal: “Makroekonomik Değişkenlerin Bireysel Emeklilik Sistemi Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği” Yüksek Lisans Tezi, **Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2019.
- Yıldırım, Kemal;
Doğan Karaman;
Murat Taşdemir: **Makroekonomi**, 7.bs., Eskişehir, Seçkin Yayınevi, 2008.
- Yüceer, Volkan: “Bireysel Emeklilik Sistemi ve Türkiye’deki Bireysel Emeklilik Fonlarının Performanslarının Ölçülmesi”, Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Orta ve lise öğrenimini Vefa Lisesi'nde tamamlayan Erkan ARSLAN, 1998 yılında İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Maliye lisans programından mezun olmuştur. 1999 yılında İstanbul Üniversitesi'nde akademik kariyerine başladıktan sonra 2001 yılında İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mali Hukuk Tezli Yüksek Lisans Programını, 2015 yılında Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, Adalet Programını tamamlamıştır. 2008-2017 yılları arasında sigorta sektöründe faaliyette bulunmuştur. Akademik çalışmalarının yanı sıra İstanbul Bilirkişilik Bölge Kurulu bilirkişi listesine kayıtlı olup tazminat hukuku ve sigorta hukuku alanlarında bilirkişilik yapmaktadır. 2018 yılında başladığı doktora çalışmalarını İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Doktora Programında sürdürmüştür. 2017 yılından itibaren İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sosyal Bilimler M.Y.O. Bankacılık ve Sigortacılık Programında öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır.